

Bývalé reálne gymnázium, Hurbanova 15, Žilina

Architektonicko-historický výskum

Doc.PhDr. Magdaléna Kvasnicová, PhD.

Bratislava, máj 2014

Obsah

A Textová časť

1.	Základné údaje o kultúrnej pamiatke	1
2.	Údaje o zadaní, metóde a spracovaní architektonicko-historického výskumu	3
3.	Popis kultúrnej pamiatky	5
4.	Historický výskum	9
4.1	Historické predpoklady vývoja objektu	9
4.2	Architekti a výtvarníci	11
4.2	Obrazové prílohy	12
5.	Popis sond a nálezových situácií	35
6.	Architektonicko-historické a umelecko-historické vyhodnotenie kultúrnej pamiatky	43
6.1	Etapizácia vývoja pamiatky	43
6.2	Architektonicko-historické a umeleckohistorické vyhodnotenie	46
7.	Charakteristika hodnôt kultúrnej pamiatky	47
8.	Návrh ochrany, obnovy a prezentácie hodnôt kultúrnej pamiatky	49
8.1.	Požiadavky na zachovanie, obnovu a prezentáciu hodnôt kultúrnej pamiatky	49
8.2	Požiadavky na odstránenie nevhodných zásahov	49
8.3	Návrh konkrétnych opatrení na obnovu kultúrnej pamiatky	49
8.4	Inventarizačný súpis hodnotných detailov a prvkov	53
9.	Požiadavky na vypracovanie ďalších špecializovaných výskumov	91
10.	Podklady, pramene a literatúra	93

B Fotodokumentácia

C Výkresová časť

Stavebno-historická analýza:

1. Situácia
2. Pôdorys 1. podzemného podlažia
3. Pôdorys 1. nadzemného podlažia
4. Pôdorys 2. nadzemného podlažia
5. Pôdorys 3. nadzemného podlažia
6. Pôdorys 4. nadzemného podlažia
7. Rez a dvorová fasáda S krídla, J pohľad
8. Rez a dvorová fasáda čelného krídla, Z pohľad
9. Fasáda čelná, V pohľad
10. Fasáda do Legionárskej ulice, J pohľad
11. Fasáda do Hurbanovej ulice, S pohľad
12. Dvorová fasáda J krídla, S pohľad

Návrh pamiatkovej obnovy:

1. Pôdorys 1. podzemného podlažia
2. Pôdorys 1. nadzemného podlažia
3. Pôdorys 2. nadzemného podlažia
4. Pôdorys 3. nadzemného podlažia

D Prílohy

Rozhodnutie KPÚ v Žiline č.ZA-11/0226-04/MAJ zo dňa 1.2.2011

Výpis z katastra

Osvedčenie na architektonicko-historický a umelecko-historický výskum

1. Základné údaje

Mesto:	Žilina
Okres:	Žilina
Kraj:	Žilinský
Unifikovaný názov kultúrnej pamiatky:	škola
Zaužívaný názov NKP:	Bývalé reálne gymnázium, Žilinská univerzita
Bližšie určenie:	chodbový
Číslo ÚZPF:	1348/0
Adresa:	ulica J.M. Hurbana 15
Parcelné číslo:	1268/1 (školský dvor), 1268/2 (školská budova), 1268/4 (časť školského dvora s garážou / dielňou), 1268/7 (exteriérové schodisko, kamenný múr oplotenia), KN 1269 (kaplnka / altánok)
Vlastník:	Žilinská univerzita

2. Údaje o zadaní, metóde a spracovaní pamiatkového výskumu

Architektonicko-historický výskum Bývalého reálneho gymnázia v Žiline sa realizoval pre objednávateľa – Žilinskú univerzitu v Žiline na základe Rozhodnutia Krajského pamiatkového úradu v Žiline č.ZA-11/0226-04/MAJ zo dňa 1.2.2011. Po podpise zmluvy o zhotovení diela sa začali výskumné práce zaobstaraním podkladov, archívnym výskumom, vyhľadávaním písomných a grafických historických prameňov a dokumentov a štúdiom relevantnej literatúry a textov, publikovaných o dejinách školy, predmetnej budove, a jej projektantoch.

Na začiatku poskytol objednávateľ spracovateľom výskumu východiskové podklady: zameranie skutkového stavu v mierke 1:100, digitálnu verziu (autor Ing.arch. Zuzana Grúňová, Žilinská univerzita), ktoré bolo treba vzhľadom na absenciu niektorých dôležitých detailov (chýbajúce otvory, štukové zrkadlá, záklenky) čiastočne doplniť a zároveň upraviť pre potreby pamiatkového výskumu. Nakoľko objednávateľ neposkytol spracovateľom zameranie skutkového stavu krovu a strechy, podkrovie vrátane konštrukcie krovu je vyhodnotený a inventarizovaný iba písomne a fotograficky, resp. pôdorys 4.n.p. a dispozíciu podkrovia si spracovatelia výskumu vykonštruovali na základe existujúcich podkladov a vizuálnej obhliadky. V súvislosti s prípravou ďalších stupňov projektovej dokumentácie obnovy bude potrebné zameranie skutkového stavu aktualizovať a doplniť o pôdorys podkrovia a strešnej krajiny. Ďalším významným podkladom, ktorý poskytol objednávateľ boli prekreslené pôdorysy historických plánov k stavebnému povoleniu v mierke 1:100 (prekreslila Ing.arch. Zuzana Grúňová) a Správa z reštaurátorského výskumu a Návrh na reštaurovanie kamenného portálu na hlavnej fasáde školy, ktorý vypracoval akad.soch. Dušan Hagara v mesiacoch október-november 2013.

Archívny výskum sa sústredil na pátranie po archívnych dokumentoch, týkajúcich sa prípravy a stavebnej realizácie budovy školy. Išlo najmä o staršiu projektovú dokumentáciu pôvodnej stavby. Nebolo to natoľko náročné, lebo podstatná časť dokumentov je uložená v Štátnom archíve v Bytči, pobočka Žilina. Obsahuje plánovú výkresovú dokumentáciu (10 ks), priloženú k žiadosti o stavebné povolenie z roku 1909 a časť spisovej agendy súvisiacej s výstavbou školy. Originálna dokumentácia sa nachádza v Maďarskom krajinskom archíve v Budapešti v Zbierke plánov zo 17.-20.storočia v oddelení dokumentov Ministerstva náboženstva a školstva č.38 (12 plánov).

Potreba a rozsah sondážneho výskumu vyplynuli z charakteru budovy ako pamiatky architektúry z 1.štvrtiny 20.storočia. Jej pôvodný charakter a architektonický výraz v exteriéri zostal až na niektoré detaily (výmena výplní a niektoré drobné stavebné úpravy) takmer intaktné zachovaný, interiér prešiel v priebehu 20.storočia viacnásobnými úpravami v súvislosti s modernizáciou technickej infraštruktúry. Napriek tejto stavebnej činnosti si budova dispozične a vo funkčne a významovo ťažiskových priestoroch zachovala pôvodný slohový charakter. Podstatným cieľom výskumu bolo identifikovať skutočnú fyzickú podstatu a charakter pôvodnej stavby postavennej podľa projektu budapeštianskych architektov Ambrusa Ortha a Emila Somlóa tak, ako bola dokončená a daná do užívania v roku 1913. Naplnenie tohto cieľa nám umožnili tieto skutočnosti:

- a) existencia plánov priložených k žiadosti o stavebné povolenie z roku 1910,
- b) početné dobové historické fotografie exteriéru, ktoré sa do ukončenia výskumu (máj 2014) podarilo zozbierať,
- c) Správa reštaurátorského prieskumu (D. Hagara, 2013).

Predmetná plánová dokumentácia a podrobný vizuálny prieskum objektu sa stali východiskom, pričom sme sa zamerali na viditeľné nálezové situácie. Z vyššie uvedených dôvodov a vzhľadom k tomu, že ide o budovu s pomerne jednoduchým stavebným vývojom, identifikovateľným na základe obhliadky, sme nere realizovali sondy s tým, že upresnenie farebnosti povrchov historických konštrukcií sa bude realizovať v rámci reštaurátorského prieskumu vybraných častí interiéru. Nálezové situácie popisujú miesta relevantné k doplneniu poznatkov o stavebnom vývoji. Časti opadanej omietky a niektorých deštrukcií nám umožnili vizuálnou obhliadkou zistiť niektoré vlastnosti architektúry v dobe jej vzniku. Fotografie nálezov sú súčasťou vyhodnotenia.

Za poskytnutie informácií patrí vďaka riaditeľovi Štátneho archívu Bytča, pobočka Žilina Mgr. Petrovi Štanskému.

Na architektonicko-historickom výskume spolupracovali:

Doc.PhDr. Magdaléna Kvasnicová, PhD.: architektonicko-historický výskum,
archívny výskum,
fotodokumentácia,

Ing. Martin Kvasnica: oprava, úprava a doplnenie podkladov (zameranie),
grafické spracovanie výkresovej dokumentácie,
počítačová podpora a adjustácia.

3. Popis kultúrnej pamiatky

3.1 Situácia

Oplotený areál školy s budovami zaberá východnú polovicu bloku voľne stojacich budov, ktorý z južnej strany lemuje Legionárska ulica, zo západnej strany Veľká okružná, zo severozápadnej strany Murgašova a zo severovýchodnej strany ulica J.M. Hurbana. Voľne stojaca budova hlavného objektu školy je situovaná vo východnej časti parcely v blízkosti severozápadnej hranice Mestskej pamiatkovej rezervácie Žilina, v mieste kríženia ulíc J.M. Hurbana a Legionárskej. Čelnou východnou fasádou s nástupným schodiskom je orientovaná do križovatky, od ktorej odstupuje, z južnej strany je orientovaná do Legionárskej ulice a zo severnej strany do ulice J.M. Hurbana, od ktorej ju oddeľuje kamenný oporný múr. V múre je zabudovaný altánok-kaplnka s výklenkom s reliéfom Ukrižovania Krista, orientovaným do ulice. Zo strany Legionárskej ulice je budova súčasťou radovej zástavby a so susedným objektom novostavby prepojená murovaným krčkom vo výške 2.a 3.n.p.. Západnú časť parcely zaberá školský dvor, v ktorom sa nachádzajú voľne stojace objekty garáží, dielne, komína.

3.2 Dispozícia

Trojkrídlová podpivničená trojpodlažná hlavná budova školy je založená na nepravidelnom pôdoryse v tvare písmena „U“. Obe bočné krídla sú vo všetkých podlažiach v celom rozsahu dispozične dvojtrakt. Dvorový trakt vyplňa komunikačná chodba, z ktorej smerom do dvora vybiehajú prístavky s hygienickými zariadeniami, v južnom krídle cca v polovici dĺžky chodby, v severnom krídle na konci, čím vytvára pôdorys písmena „L“. Uličné trakty tvoria aditívne radené miestnosti prístupné z chodby. Čelné krídlo je vo všetkých podlažiach dispozičný trojtrakt s priestrannou halou v strednom trakte a s vysunutým schodiskovým zadným traktom do dvora. Na parcelu sa vstupuje z južnej strany z Legionárskej ulice cez podjazd pod premostením so susedným objektom a z východnej strany z križovatky. Budova je prístupná 8 vstupmi. Z ulice sú to 3 vstupy: hlavný reprezentačný vstup do objektu je situovaný na osi východnej fasády, z Legionárskej ulice 2 bočné vstupy do južného krídla v 1.a 3.osi zľava. Zvyšné vstupy do objektu sú orientované z dvora: do južného krídla v 1.a 8.osi sprava, do čelného krídla v strednej osi schodiskového traktu, do severného krídla do chodby do býv. telocvične (v 6.osi zľava) a zo zadnej strany hygienického prístavku. Vertikálnu komunikáciu zabezpečujú 3 schodiská: reprezentačné trojramenné pilierové schodisko v schodiskovom trakte čelného krídla a 2 schodiská v južnom krídle: dvojramenné konzolové schodisko vedúce až do podkrovia v západnej časti uličného traktu a jednoramenné schodisko do býv. bytu riaditeľa. Zadný prízemný nepodpivničený objekt s pultovou strechou je jednotraktový so samostatnými vstupmi z východnej a zo severnej strany.

1.podzemné podlažie

Mierne zapustený suterén sa rozkladá v rozsahu celej nadzemnej trojkrídlovej dispozície. Je prístupný priamo z dvora dvoma vstupmi v južnom krídle: pretože úroveň dvora je vyššia, k prvému sekundárne prerazenému vstupu v pôvodnej okennej osi, situovanému v kúte stretania južného a čelného krídla, vedie rampa a k druhému, situovanému v krajnej západnej osi, štvorstupňové schodisko. Okrem toho sa do podzemného podlažia dá dostať prostredníctvom stredného ramena hlavného schodiska v čelnom krídle z dvora cez vstup v strednej osi zadného schodiskového traktu. Suterén je dvojtraktový, v čelnom krídle trojtraktový, uličné trakty vyplňa rad aditívne radených miestností prístupných z chodby, pôvodne vzájomne prepojených. Dvorový trakt vyplňa komunikačná chodba, z ktorej smerom do dvora vybiehajú prístavky s hygienickými zariadeniami, v južnom krídle cca v polovici dĺžky chodby, v severnom krídle na konci, čím vytvára pôdorys písmena „L“. V zadnom prístavku sú situované jednoramenné malé schody, ktoré ústia do severozápadnej časti školského dvora. Chodby majú rovné podhľady, prerušené päťnásobne zalomenými prekladmi v tvare lichobežníka. Zhodný tvar záklenkov majú priestory pod bočnými ramenami schodiska, ktorými sa otvárajú do vstupnej haly a sú uzavreté štýlovými secesnými drevenými presklenými stenami s dvojkrídlovými profilovanými dverami (položka č.302). Okrem troch drevených dvier so zárubňou vo vstupoch do m.č.0.08, 0.13 a 0.07 (položka č.306), sú tieto dvere jedinými zachovanými štýlovými drevenými prvkami v interiéri pivnice. K pôvodnej secesnej výbave patrí ešte zachovaná dekoratívna dlažba v schodiskovej hale pravdepodobne aj chodbách (dnes pod mladšími PVC podlahami) a z kovových prvkov kovové mreže schodísk a mriežky v otvoroch teplovzdušných prieduchov (položky č.405). Celkovo pôsobí suterén ako viacnásobne upravovaný a „modernizovaný“ – miestnosti majú novodobé obklady stien (keramika, olejové nátery, preglejka), znižované podhľady (FEAL v m.č.0.27, 0.28 a v chodbe južného krídla), niektoré okná sú vymenené, resp. majú vymenenú vnútornú okennú výplň. (položka č.310). Západný koniec chodby v dĺžke dvoch okenných bol najnovšie vydelený ako priestor plynovej kotolne.

1.nadzemné podlažie

Prístupné troma vstupmi z ulice – dvomi na schodiská do južného krídla z Legionárskej ulice a jedným hlavným vstupom z priestoru pred križovatkou. Hlavný vstup vedie jednoramenným kamenným schodiskom do vstupného vestibulu. Zo vstupného vestibulu, vyzdobeného bohatou štukovou geometrickou výzdobou stropov, sú po stranách prístupné dvojtraktové uličné krídla s priebežnou spojitou chodbou a v uličných traktoch s vencom samostatných miestností, prístupných z chodby a schodiskovej siene. Všetky priestory sú plochostropé, niektoré dodatočne členené sekundárnymi priečkami, komunikačné priestory členené viacnásobne zalomenými prekladmi v tvare lichobežníka, v schodiskovej hale so štukovým geometrickým dekoratívnym podhľadom a dekoratívne riešenými

nosnými piliermi schodiska. (položka č.101). Schodisko má kamenné zábradlia a schodnice. V čelnom krídle vpravo od schodiska je dvojpriestorová vrátnica s okienkom do schodiska. Naproti je priestor býv. vrátnice s okenným strážnym otvorom s jednou z dvoch kompletne zachovaných okenných výplní (položka č.308). Na južnom medzitraktovom múre siene sú situované 2 kamenné sedadlá s pitnou fontánkou (položka č.205).

1.n.p. je prístupné iba jednoramenným schodiskom z Legionárskej, ktoré ústi do súkromných a spoločensko-administratívnych priestorov býv. bytu riaditeľa, ktorý vyplňal južné krídlo. Dvojramenným schodiskom na západnom konci krídla je 1.n.p. t.č. neprístupné. Južné krídlo si aj vďaka tomu zachovalo doteraz najviac z pôvodného dobového secesného charakteru interiéru: dvere so zárubňami, deliace steny s dverami, drevené podlahy, kachle, keramický sporák s pecou, kovania mreží). Dokonca v priestore býv. kuchyne a WC sa kompletne zachovala aj dvojica pôvodných okenných výplní s kovami (položka č.309).

Chodba na konci severného krídla ústi na schodisko, vedúce do prízemnej budovy býv. telocvične. Táto budova je tiež dvojtraktová, s užším dvorovým obslužným traktom a severným traktom s telocvičňou. Komunikačné priestory si intaktne zachovali pôvodnú dekoratívnu dlažbu. Na rozdiel od južného krídla v čelnom a severnom krídle sú všetky otvory aj s výplňami vymenené s oceľovými typizovanými zárubňami. Pozoruhodná je zachovaná drevená skrinka v nike (položka č.307). V miestnostiach je pod podlahou z PVC zachovaná drevená podlaha. Uličné krídla sú do dvora rozšírené rizalitom s hygienou.

2.nadzemné podlažie

V dispozično-priestorovom rozvrhu zhodné ako 1.a 3.n.p. (dvojtrakty s priebežnou chodbou a z nej prístupným radom miestností učebni, s trojtraktom v čelnom krídle so schodiskovou halou a dvoma miestnosťami do ulice). Prístupné aj bočným schodiskom v južnom krídle z Legionárskej. Z miestnosti č.2.13 je prístup na kamenný balkón. Na západnom konci južného krídla je v chodbe situované schodisko a zamurovaný otvor vstupu do spojovacieho krčka so susednou budovou. Z pôvodných prvkov najviac zachovaný systém prieduchov s mriežkami, komínové dvierka, zachované položky č.101, 102, 201, 203, 204, 206, 311, 312, 313, 315, 320, 405, 406, 504.

3.nadzemné podlažie

V dispozično-priestorovom rozvrhu zhodné ako 1.a 2.n.p. (dvojtrakty s priebežnou chodbou a z nej prístupným radom miestností učebni, s trojtraktom v čelnom krídle so schodiskovou halou a dvoma miestnosťami do ulice). Prístupné aj bočným schodiskom v južnom krídle z Legionárskej.

4.nadzemné podlažie a podkrovie

Podkrovie je prístupné zo zadného bočného schodiska v južnom krídle cez otvor s plechovou výplňou (položka č.407). Z podesty je okrem podkrovia prístupná miestnosť býv. archívu s jedným oknom, so zachovanou drevenou vlyskovou podlahou (položka 320). Podlaha strechy je z pálenej tehly na kant. Krovová konštrukcia poskytuje celý diapazón formy zastrešenia: nad čelným krídlom manzardovú strechu s vikiermi (plná väzba s hrebeňovou stolicou s manzardovou doskou, stojatá stolica), valbové strechy nad južným a severným krídlom (stojatá stolica) a schodiskovým traktom (stojatá stolica) a sedlovú strechu so štítom nad objektom býv. telocvične (stojatá stolica?) a pultové strechy nad prístavbou k dvorovej fasáde severného krídla a samostatným objektom vo dvore a na novostavbe dielni. Krov je doplnený množstvom konštrukčných prvkov a detailov (drevený štít s okennými otvormi, vikiere, ukončenia trámov). Ukončenia drevených trámov krovovej konštrukcie sú dekoratívne tvarované v tvare ihlanu (hrebeňové stĺpiky), zalomeným výžľabkom (klieštiny). Použité sú čapované spoje a železné skrutky. V prednej časti južného podkrovia sú zachované zvyšky horných častí drevených doskových deliacich stien. Všetky drevené časti krovu sú opatrené svetlobordovým krycím náterom. Súčasťou konštrukcie krovu je aj drevený vikier s piatimi otvormi v strednej osi manzardovej strechy. Strecha je pokrytá plechovou krytinou.

3.3 Fasády

Fasáda východná, čelná, orientovaná do križovatky ulíc Legionárska a Hurbanova – 4-podlažná, 6-osová s manzardovou strechou, krytou plechom. Vertikálne členená stredným rizalitom na šírku 5 okenných osí a cez výšku dvoch podlaží (zapustený suterén a 1.n.p.) a v šírke troch stredných osí kamenným portálom s vysokým rádom štvorice polkruhových zväzkových pilastrov s jónskymi hlavicami, nesúcich balkón. Na balkónovom parapete je reliéfna figurálna výzdoba s alegóriou vzdelávania. Súčasťou balkóna je aj trojica okenných otvorov so vstupom v strede, lemovaná kamennými šambránami s postrannými pilastrami a trojuholníkovými frontonmi. 3.n.p. má okná so skosenými hornými rohmi, situované v plastickom motíve slepej balustrády s dvojicou osemuholníkových zrkadiel v cvikloch medzi vrcholmi troch stredných okien. Rizalit je v krajných osiach ukončený dvojicou nepravidelných zvlnených trojuholníkových štítov. Plochú štítov člení plastická vertikálna panelácia a jedna os s oknom na výšku, nad ktorým je situované plastické ležaté zrkadlo. Vodorovne fasádu člení sokel s rímsou, do výšky 1.n.p. plastická rustika s kordónovou rímsou a v strede výšky okien na 2.n.p. omietkový pás zo štvorcov. Medzi pásom a kordónovou rímsou je pás v hrubozrnnej štruktúrovanej omietke. Fasádu ukončuje hranolová korunná rímsa a medzi štítmí atika s balustrádou, členená postamentami, na ktorých sú situované kamenné gule. Manzardová strecha je v dolnej časti perforovaná v strednej osi dreveným oplechovaným vikierom s päťicou združených otvorov. Na hrotoch strechy sú situované dekoratívne plechové objekty v podobe plastických neobarokových váz a cibórií. Mimo rizalitu sú v 1.osi zľava situované pravouhlé výrezy okenných otvorov na 1.p.p. s dvojitou, dvojkrídlovou, 8-tabuľkovou výplňou, v horných troch podlažiach so dvojitou, 3-krídlovou 9-tabuľkovou

výplňou. Drevené dvere v portáli sú rámovej konštrukcie s kazetami, oddelené plastickým priečnikom so zuborezom od svetlíka, v ktorom je osadená kovová dekoratívna mreža. Dvere majú železnú kľučku so štítom.

Fasáda severná, do ulice J.M. Hurbana – 4-podlažná, 17-osová, na prízemí v západnej časti, kde je pristavaná prevýšená prízemná fasáda býv. telocvične, je 22-osová. Fasáda hlavnej budovy je vertikálne členená dvoma plytkými rizalitmi v šírke 4 a 5 okenných osí. Prvý rizalit v stredných dvoch osiach ukončuje nepravidelný trojuholníkový štít členený oktogonálnym ležatým oknom. Korunu druhého štítu ukončuje po stranách dvojica hladkých trojuholníkových štítov, perforovaných v hornej časti dvojicou združených osvetľovacích otvorov. Pod nimi je plastická geometrická kartuš s festónom. Vodorovne je architektonizovaná pásmi s rôzne štrukturovaným povrchom: v dolnej časti ju člení omietkový sokel so soklovou rímsou, na 1.n.p. rustika ukončená hranolovou kordónovou rímsou, nad kordónovou rímsou v strede výšky okien na 2.n.p. je omietkový pás zo štvorcov – medzi pásom a kordónovou rímsou je pás v hrubozrnnej štrukturovanej omietke. Fasádu horizontálne ukončuje jednoduchá hranolová korunná rímsa, pod ktorou je súvislý omietkový pás drsnej povrchovej štruktúry, nad každým oknom lemovaný motívom trojuholníkového vlysu. V parapetnej časti okien na 2.a 3.n.p. je situované štukové zrkadlo so zdrsneným povrchom. Okná pivnice sú v 8 osiach sprava nové, dvojkrídlové, v ostatných otvoroch je zachovaná pôvodná výplň ako na čelnej fasáde. Výplne okien horných podlaží majú identickú výplň, líšia sa iba svetlosťou (okná 1.n.p. sú užšie). Strechy sú valbové, pokryté plechovou krytinou, bez ďalšieho tvaroslovía.

Fasáda severná na telocvični, do ulice J.M. Hurbana – hladká, 5-osová, v strednej osi so štítom v tvare zrezaného trojuholníka. Vodorovne členená omietkovým soklom, plastickou korunnou rímsou a kanelovaným vodorovným pásom pod korunnou rímsou, ktorý prechádza aj na ostenia okien. Výplne okien sú vyplnené sklobetónom. Okenné otvory majú plastickú podokennú omietkovú rímsu. Strecha je sedlová, krytina plech.

Fasáda južná, do Legionárskej ulice – 5-podlažná, 12-osová, na 1.n.p. 13-osová. Vertikálne členená plytkým rizalitom v šírke 3 západných okenných osí. V strednej osi je ukončený trojuholníkovým štítom s oknom, v krajnej osi so schodiskovou vežou. Vodorovné členenie je zhodné so severnou fasádou, detto výplne. Zvláštnosťou fasády sú 2 menšie obslužné vstupné otvory, architektonicky zvýraznené omietkovým portálom s motívom klenáku, t.č. s typizovanými latkovými dvojkrídlovými dverami. Otvorom v poslednej osi fasády sa vstupuje schodisko do jednotlivých podlaží, druhým otvorom je prístupné súkromné schodisko do býv. bytu na 1.n.p., nad vstupmi sú situované menšie okenné otvory s dvojkrídlovými výplňami, ktoré osvetľujú priestor schodiska.

Dvorová fasáda čelného krídla – 4-podlažná, s na šírku 3 okenných osí vysunutým zadným schodiskovým traktom, ktorý je prístupný aj z dvora otvorom v strednej osi. Architektonizácia fasády je zhodná s členením južnej a severnej fasády. Jedinou odlišnosťou sú okná s trojuholníkovým oblým záklenkom, ktoré sa nachádzajú iba na fasádach v 1.a 2.n.p. schodiskového traktu. Dvojkrídlové výplne okien boli pravdepodobne vymenené, lebo im chýba členenie tabuľkami v dolnej časti. Schodiskový trakt je zastrešený valbovou strechou.

Dvorová fasáda severného krídla – 4-podlažná, vodorovne a v ploche členená ako uličné fasády hlavného objektu, vertikálne členená na šírku 3 západných okenných osí plytkým rizalitom. Rizalitová časť je zastrešená manzardovou strechou, krátke hygienické krídlo predstupujúce pred líce fasády má ihlancovú strechu, obe prekryté plechom. Sú bez pôvodného tvaroslovía (komíny). Tvary okenných výrezov a výplne ako na ostatných fasádach.

Dvorová južná fasáda telocvične – jednopodlažná, 6-osová, hladká, s omietkovým soklom do polovice výšky okien, v prvej krajnej osi sprava je vstup do chodby s novou výplňou, na šírku 5 okenných osí je pred telocvičňu predstavaný trakt s obslužnými priestormi, presvetlený 5 oknami, z ktorých krajné vľavo je zamurované, v strednej osi vyplnené sklobetónom, iba zvyšné 3 majú pôvodné členenie okien. Fasádu ukončuje profilovaná štuková rímsa.

Dvorová západná fasáda telocvične – jednopodlažná, v ľavej časti smerom do ulice Hurbanej ulice s trojuholníkovým štítom vyplneným omietkovou plastickou paneláciou, napravo do dvora nižšia prístavba s pultovou strechou, s jedným 3-tabuľkovým oknom s priečnikom.

Dvorová fasáda južného krídla – 4-podlažná, 8-osová, na 1.n.p. 9-osová. Vertikálne členená 3 rizalitmi: plytkým ľavým na šírku dvoch osí, plytkým vpravo, ukončeným konkávne prehnutým štítom s 8-bokým otvorom a hlbokým rizalitom cca v strede dĺžky fasády predstupujúcim pred líce na hĺbku jednej okennej osi (situovaná hygiena). Architektonické a výtvarné členenie fasády sa zhoduje s ostatnými fasádami, vrátane okenných otvorov. V krajných osiach fasády sú situované vstupy do zapusteného suterénu, ľavý vstup prístupný rampou je prerazený sekundárne a má dvojkrídlové latkové dvere, vstup vpravo je pôvodný, lemovaný omietkovým edikulovým portálom s rímsou, ktorom sú osadené drevené presklené dvere. Okno na susednej okennej osi je zamurované. Fasádu nad korunou muriva v západnej časti ukončuje jednoosová „schodisková“ veža, zastrešená valbou, v ktorej je situovaná miestnosť s archívom. Fasádu ukončuje sedlová strecha, nad hlbokým rizalitom valbová.

Býv. dom správcu

Na parcele sa nachádzajú ďalšie objekty relevantné k pôvodnej zástavbe na parcele v roku 1913. V juhozápadnej časti dvora je situovaný jednopodlažný dom na obdĺžnikovom pôdoryse. Z východnej strany je 6-osový, so vstupom

v strednej osi, po stranách s dvojicami veľkých okien. Fasáda je hladká, s cementovým soklom a korunnou profilovanou rímsou, pod ktorou je spojený omietkový vlys, pozostatok pôvodnej dekorácie dnes fragmentálne zachovaného domu správcu, ktorý bol súčasťou pôvodného areálu školy. Bočné fasády sú perforované utilitárnymi otvormi, za objektom sa nachádza komín a tehlový múr. Budova má pultovú strechu s plechovou krytinou.

Altánok / kaplnka, ohradné múry

Zo severnej strany lícujuúc s oporným múrom parcely je situovaný objekt záhradného altánu z kvádrového muriva, založený na štvorcovom pôdoryse, prekrytý manzardovou strechou so škridlovou krytinou, ukončenou kovovou vázou. Na streche sú z každej strany situované plechové vikiere. Z troch strán sa altánok klenutým otvorom s mohutným klenákom otvára do záhrady, zo severnej lícujuúcej strany orientovanej do ulice je plná stena s polkruhovo zaklenutým výklenkom, v ktorom je situovaný reliéf Ukrižovania Krista s dvojicou adorujúcich anjelov a s nápisom „IN HOC SIGNO VINCIT“.

Parcela je z východnej, severnej a západnej strany ohradená múrom – do Hurbanovej ulice kamenným (kyklopské murivo) a parapetným múrikom s balustrádou a rímsou, zo severnej a západnej strany dvora plným tehlovým neomietaným múrom z režného muriva.

3.4 Stavebno-technický stav objektu

Nosné konštrukcie

Priestory pivnice a prízemie sú silne zavlhnuté s opadanými omietkami na 1.p.p. v oboch uličných krídlach, najmä čelný obvodový múr (m.č.0.22), dvorný obvodový múr severného krídla v chodbe (m.č.0.02, m.č.0.03), m.č.0.19, steny schodiskového priestoru m.č.0.38 a inde. V 1.n.p. miestnosti č.1.02, 1.31, 1.34...). Nosné vertikálne a horizontálne konštrukcie vyšších podlaží sú v pomerne dobrom technickom stave. Podkrovia je vyčistené, v dobrom technickom stave, deštruované sú časti komínových hláv, ktoré trčali nad rovinu strechy v celom rozsahu. Narušené sú schodiskové stupne. Zanedbane pôsobí najmä suterén.

V exteriéri sú narušené časti obvodových múrov, najmä v okolí odkvapov. Zvetralé a silne deštruované sú kamenné prvky (časti kamenného portálu, sokel, balkónové zábradlie...), stupne exteriérového schodiska. Miestami je narušený oporný múr z Hurbanovej ulice (kaverny), murivo altánu.

Omietkové vrstvy

Steny lokálne zavlhnújú, najmä stropy a nosné steny suterénu, murivo prízemie, súvislé opadané plochy omietok v interiéri i na fasádach, najmä v okolí odkvapových rúr a nádrží (na 1.a 2.n.p. čelnej fasády okolo portálu, uličná a dvorová fasáda južného krídla), nedávno boli relevantné časti klampiarskych prvkov sanované. Deštruované sú časti korunných ríms (úseky korunnej rímsy hlavného objektu, telocvične, altánok) aj niektoré časti omietkového architektonického členenia., resp. temer zaniknuté.

Drevené detaily

Okenné výplne sú sčasti pôvodné, sčasti vymenené. Všetky sú však opotrebované, dožívajú. Dverové výplne sú v drvivej väčšine nové, typizované. Zachovalo sa niekoľko kusov pôvodných dverí aj so zárubňou, avšak v zlom technickom stave – mladšie nátery, odstránené pôvodné kovania, deštruované časti).

Podlahy, dlažby

Podlahy a dlažby sú rôznorodé v celom rozsahu objektu od keramickej, cez mazaninu po drevenú – vlysky, parkety. Keramická dekoratívna dlažba v komunikačných priestoroch patrí k pôvodnému objektu, na mnohých miestach je zvetralá, opotrebovaná, dopĺňaná terazzovými dlaždicami. Schodiskové stupne hlavného schodiska sú miestami zvetralé, s menšími deštrukciami.

Krytiny

Strecha altánu je v katastrofálnom stave (opadané škridle, diera v streche), deštruované klampiarske prvky.

Technická infraštruktúra

Objekt je prešpikovaný a zanešvárený rôznymi plynovými rúrami, vzduchotechnickými potrubiami najmä v interiéri na 1.p.p., menej v exteriéri objektu.

Plocha dvora

Zanedbaná zeleň, špinavý dvor, neudržiavané plochy, zanedbaná údržba dvora, náletová zeleň pozdĺž ohradných múrov, zvetraná rímsa ohradného múrika.

Záverečné hodnotenie: celkový stavebno-technický stav vyhovujúci. Budova je opotrebovaná, ale udržiavaná. Čiastkovo realizované opravy budovu pomáhajú udržiavať vo využitia schopnom stave. Opotrebovaná technická infraštruktúra sa postupne opravuje, inovuje, opravy aj celkovú obnovu však treba riešiť koncepčne. Urýchlene treba vyriešiť nové využitie objektu, lebo jeho absenciou je ohrozená trvalá udržateľnosť technického aj architektonicko-štylovo autentického stavu architektúry.

4. Historický výskum

4.1 Historické predpoklady vývoja objektu

4.1.1 Vývoj do roku 1918

Dejiny školstva majú v Žiline dlhú tradíciu. Prvá správa o mestskej škole v Žiline pochádza z roku 1358. V roku 1542 začala mať škola charakter gymnázia podľa vzoru nemeckých protestantských škôl a stala sa významným strediskom reformácie. Zanikla v roku 1707 pod tlakom rekatolizácie. Pri ďalšom rozvoji stredných škôl prevzali iniciatívu katolícke rehoľné rády jezuiti a františkáni. Základy stredného školstva položili jezuiti založením prvého (nižšieho) gymnázia v roku 1691. Vyučovalo sa v priestoroch ich novovybudovanej rezidencie na námestí. Tri roky po dočasnom zrušení jezuitov prevzali v roku 1776 strednú školu františkáni. V roku 1779 postavili františkáni novú budovu v blízkosti Kostola sv. Barbory na mieste dnešnej Pošty 1 (Jurecký, 2012, s.28, 32). Vyučovanie pokračovalo počas celého 19.storočia. V súvislosti s poštátnením cirkevných škôl v Uhorsku sa od roku 1879 škola zmenila na Kráľovské maďarské gymnázium. V roku 1900 sa katolícke gymnázium premenilo na reálne gymnázium s postupným pridávaním nových tried. Presný názov znel: **Maďarská kráľovská štátna hlavná reálna škola (Magyar királyi Állami Főreáliskola)**. Okrem bežného vyučovania sa pedagógovia snažili o pomadaľčovanie mládeže, čo súviselo s celkovým trendom v Uhorsku, iniciovaným ministerským nariadením grófa Alberta Apponyiho, vtedajšieho uhorského ministra školstva a náboženstva. V roku 1907 reálne gymnázium plne konštituovali (Mrva, 2008, s.53). Školské stavby na území Uhorska boli výlučne dielami maďarských architektov. Vznik budovy školy ovplyvnili konkrétne spoločenské podmienky, a to hlavne koncepcia výstavby škôl v Uhorsku, určená snahou o zjednotenie heterogénneho spoločenského etnického spoločenstva štátu posilnením maďarského elementu ako štáttvorného. Dôsledkom bolo, že výstavba škôl bola riadená centrálna a vypracovaním projektov poverovalo kráľovské ministerstvo školstva budapeštianskych architektov (Mayerová, s.202). Na výstavbu konkrétnej vzdelávacej inštitúcie bolo vypracovaných niekoľko alternatívnych riešení, pretože projekty sa zadávali súťažou. Rovnako to bolo aj v prípade architektov Ambrusa Ortha a Emila Somlóa.

Projekt žilinskej reálky vytvorili Emil Somló a Ambrus Orth v roku 1909. Originálna dokumentácia v rozsahu 12 výkresov, a to pôdorysy, pohľady, pozdĺžne a priečne rezy, situácia a stavebné detaily je uložená v Maďarskom krajskom archíve v Budapešti: Magyar Országos Levéltár, oddelenie dokumentácií "T" Zbierka plánov zo 17.-20.storočia, pododdelenie T13 Tervek a Vallás- és Közoktatásügyi Minisztérium anyagából, Ministerstvo náboženstva a školstva, pod číslom 38 ako Orth Ambrus és Somló Emil: A zsolnai (Trencsén m.) áll. főreáliskola tervei 1909 (Z. Grúňová, 2012, s.52). Výstavba neprebíhala hladko, pre nedostatok financií často práce stáli. V historických materiáloch Snemovne v archívoch zdigitalizovaných dokumentácií arcanum.hu Képvisezőházi irományok, 1910.XX.kötet, 581-589.sz. je zmieňované, že keďže sa navýšila cena výstavby žilinskej reálnej školy o 43834 korún, nebolo možné pre nízky rozpočet v roku 1910 pokračovať a stavba stála. Je tu ale i zmienka o tom, že rozpočty pre roky 1911 a 1912 už ďalšiu výstavbu umožnia. Képvisezőházi irományok, 1910.XXVI.kötet, 766.szám. zmieňuje ďalšie zvýšenie rozpočtu o 31014 korún a prerušenie prác, LI.kötet, 1255.szám. obsahuje poznámku o celkovej revízii rozpočtu a opakovaných sťažnostiach zhotoviteľa stavby. Podobné zmienky sa objavujú prakticky vo všetkých materiáloch z rokovanií. V roku 1913 už budova s istotou realizovaná bola, pretože Magyar Építőművészet 1913 (XI.évfolyam) 8.szám – Maďarskí architekti 1913, 9.zväzok, 8.číslo už pod titulkou Házak uvádza aj fotografie realizovanej budovy (Z. Grúňová, 2012, s.52-53).

Okrem historických archívnych dokumentov uvádzaných Z. Grúňovou, sa v pobočke Štátneho archívu v Žiline nachádzajú historické plány signované Ambrusom Orthom a Emilom Szomlóom pripojené k žiadosti o stavebné povolenie z januára 1910. Svedčia o tom, že autormi projektu a realizácie novostavby Maďarskej kráľovskej štátnej hlavnej reálnej školy v Žiline boli architekti Orth a Somló (viď historické prílohy č.20-35.) a nie Ignác Álpár, ktorému sa autorstvo vo všeobecne v odbornej literatúre pripisuje (Lukáčová-Pohaničová, 2008, s.203). Stavbu realizovali stavební majstri Nartusz (?) a Szalka (viď obr. prílohu č.20).

4.1.2 Vývoj v rokoch 1918-1939

Štátna reálka s maďarským vyučovacím jazykom pôsobila až do roku 1918. Od 14.12.1918 spadala pod správu česko-slovenského štátu, keď ju do správy čs. republiky prevzal p. Anton Štefánek, vládny referent pre školské veci. Po prevzatí sa nemohlo hneď začať s vyučovaním, lebo nebolo dosť učiteľov. Hoci v býv. maďarskom zbore bolo 6 profesorov pôvodom Slovákov, len dvaja sa hlásili k rodu (A. Myšík, Ročenka 1919, s.4). Od 16.12.1918 do 10.2.1919 bolo v budove ubytované čs. vojenské veliteľstvo, potom úrady zásobovacieho ústavu a niektoré referáty ministerstva ČSR s plnou mocou pre správu Slovenska. Až keď sa referáty novovzniknutej republiky presťahovali do Bratislavy vo februári 1919, mohol sa zahájiť školský rok dňa 15.2.1919. O turbulentnom živote školy v časoch prevratu svedčí, že v lete 1919 načas opäť zabralo budovu vojenské veliteľstvo (Ročenka 1919, s.13). Pravidelné vyučovanie sa začalo až 24.2.1919 (Ročenka 1918-1919, s.12). Vzhľadom k odchodu väčšiny profesorov gymnázia do Maďarska bol profesorský zbor doplnený o 14 nových českých členov. Správou školy, ktorá bola premenovaná na **Československú štátnu reálku Jána Palárika**, poverili slovenského profesora školy Antona Mišíka. Do obnovenej poprevratovej slovenskej reálky sa prihlásilo 500 žiakov (Ročenka 1927-28, s.7). Sedemročná reálka bola jednou z troch reállok na Slovensku (Bratislava, Žilina, Košice).

4.1.3 Vývoj v rokoch 1939-1945

Za Slovenského štátu školu premenovali na **Štátne slovenské gymnázium v Žiline**. Začiatkom školského roku 1939/1940 do učiteľského zboru vstúpil prof. Dominik Tatarka, ktorý bol sem pridelený vynesением MŠO zo dňa

23.5.1939 (Ročenka 1939-1940, s.4). Školský rok 1939/40 sa začal oneskorene, lebo do 15.9.1939 bola obsadená budova nemeckým vojskom (Ročenka 1939-40, s.8). Počas slovenského štátu sa realizovali v budove niektoré stavebné úpravy, súvisiace s nevyhovujúcim stavom budovy, ktorá už nezodpovedala novým potrebám, vyvolaným umiestnením nových tried a ďalších škôl do budovy. „Budova ústavu nevyhovuje ani počtom a ani stavom učební. Pre malý počet učební (12 normálnych tried) bolo niekoľko tried ambulantných (v učebni spevu, fyziky, chémie, dvoch kresliarnach a v rysovni, čím riadne vyučovanie najmä so stránky výchovnej veľmi trpelo Dve triedy boli umiestnené aj v tomto školskom roku v nevhodných miestnostiach prístavku vo dvore ústavu...(.) MŠO s MDVP v snahe uskutočniť celý preliminovaný program generálnej opravy odstraňuje postupne najväčšie nedostatky vo vnútornom zariadení budovy. V školskom roku 1942/43 sa začalo s inštaláciou ústredného kúrenia a s inštaláciou elektrického osvetlenia. Obidve práce sa majú ukončiť do 31.augusta 1943.“ (Ročenka 1942-43, s.9).

4.1.4 Vývoj v rokoch 1945-1960

Práce vyvolané nutnosťou modernizácie a adaptácie budovy na vyššie priestorové nároky nahradila po roku 1945 potreba stavebnej obnovy vyvolaná poškodením budovy školy počas posledných vojnových dní na jar roku 1945: „Vojnovými udalosťami, dôsledkami ubytovania vojska a bombardovaním bola veľmi poškodená budova ústavu. S opravami sa začalo hneď v máji r.1945 a už 12.júna 1945 sa začalo vyučovanie. V prácach sa pokračovalo cez prázdniny, takže na začiatku školského roku 1945/46 mala každá pobočka vlastnú učebňu. Škody na vnútornom zariadení nemohli byť doteraz odčinené. Je stále nedostatok vnútorných okenných tabúl a nábytku.“ „XXVI. Výročná správa školský rok 1945-46, s.5). Postupnú, a dlhodobu sa vlečúcu opravu a obnovu poškodenej budovy dokumentujú výročné správy z nasledujúcich povojnových rokov: „V tomto školskom roku sa prvý raz používalo novo inštalovaného ústredného kúrenia cez celé zimné obdobie, pričom sa zistilo, že inštalácia nevyhovuje. Pri veľkej spotrebe kuriva miestnosti sa nedajú dostatočne vyhriať, najmä v celom severnom trakte budovy a v telocvični. Za väčších mrazov viac ohrievacích telies popraskalo. Inštalácia elektrického osvetlenia sa zväčša dokončila, chýba ešte rozvodná doska do fyziky a motorgenerátor. Na náklad Štát. stavebného úradu v Žiline bol položený v telocvični nový parket. Naliehavá je generálna oprava strechy, lebo na mnohých miestach premoká, poškodzuje povaly horných poschodí a inštalácie zariadenia.“ Na odstránenie škôd, spôsobených vojnou a na doplnenie zbierok učebných pomôcok Rodičovské združenie odhlasovalo tzv. Rekonštrukčný fond“, do ktorého rodičia žiakov dobrovoľne prispievali. Do roku 1947 riaditeľstvo školy prijalo Kčs 107.161,50 (Ročenka 1946-47, s.5-6). Podobne výročná správa z rokov 1947-1948: „...dokončila sa rekonštrukcia inštalácie ústredného kúrenia, takže cez zimné obdobie sa ústav vykuroval ústredným kúrením. Opravený bol vodovod a kanalizácia ústavu, ktoré boli poškodené vojnou. Na náklad Štát. stavebného (s.9) úradu boli cez hlavné prázdniny 1947 prevedené najdôležitejšie opravy na budove ústavu a namontované boli nové lavičky na strechu budovy. Vymaľovaná bola telocvičňa, šatňa, a telocvičný kabinet, ako i triedy a chodby prístavku. ...Naliehavá je generálna oprava strechy.“ (Ročenka 1947-1948, s.10). Ešte v rokoch 1949 a 1950 ročenky bilancujú a konštatujú, čo ešte treba urobiť: „...celková rekonštrukcia školskej budovy previedla sa hneď v povojnových rokoch. Budova má však ešte stále viac závažných nedostatkov, ktorých odstránenie je veľmi naliehavé (strecha, od vojny veľmi poškodená, v súvislosti s tým aj oprava odkvapových rúr a kanalizačného potrubia. Z inštalčných prác na dokončenie čaká elektrická inštalácia.“ (Ročenka 1948-1949, s.8, Ročenka 1949-1950, s.8).

V priebehu rokov 1948 až 1956 došlo k organizačným aj obsahovým zmenám, súvisiacim s celoštátnym systémom školstva. Bývalé Štátne gymnázium v Žiline (osemtriedne) sa zmenilo na štvortriedne gymnázium - všeobecne vzdelávaciu školu III.stupňa. Od 1.9.1952 boli býv. gymnázium a dievčenské gymnázium zlúčené a vytvorené koedukačné ústavy: 1. gymnázium a 2. gymnázium v Žiline (Ročenka 1956-1957, s.5). Zákomom zo dňa 24.apríla 1953, čís.Zb. o školskej sústave a vzdelávaní bola upevnená štruktúra všeobecno-vzdelávacieho školstva do troch stupňov: národná, osemročná a jedenásťročná škola. Podľa tohto zákona sa zlúčili III. národná škola, II. stredná škola a 1. gymnázium a vznikla 1. jedenásťročná stredná škola v Žiline, ulica Marxa-Engelsa (Ročenka 1956-1957, s.5). So zmenou organizácie školy potrebné zaistiť aj materiálne podmienky. Z výročnej správy sa dozvedáme, že „Riaditeľstvo školy už v školskom roku 1951/52 pripravilo **návrh na generálnu opravu školskej budovy**. Podľa tohto návrhu vypracoval **Stavoprojekt Žilina** plán a normálovú kalkuláciu na prevedenie opráv v úhrnnej cene 4466000 Kčs v starej mene. Podľa zmluvy zo dňa 22.7.1952 práce prevzal Okresný podnik v Žiline. S opravou sa začalo v III.kvartáli 1952. Do konca júna 1953 prevedené boli tieto práce: úplná oprava strechy a krovu v cene Kčs 828215,50, oprava omietky a úprava vonkajšej fasády Kčs 334918,40, parketovanie Kčs 2000453,00. Škoda, že po výmene peňazí v júni 1953 opravné práce boli zastavené a tak plánovaná generálna oprava nebola prevedená ani na 50%. Po vytvorení jedenásťročnej strednej školy zvýšil sa počet tried natoľko, že bolo nutné previezť prestavby a odborné posluchárne a kabinety prebudovať na učebne. Tým sa získali 3 učebne“. (Ročenka 1956-1957, s.7). V ročenke z roku 1957 sa spomína, že „školská budova a zariadenie vyžaduje pri značnej opotrebovanosti a vysokom počte žiactva zvýšenú starostlivosť i značné finančné náklady. Cez prázdniny boli prevedené maliarske a natieračske práce, rekonštrukcia kotla a ústredného kúrenia, oprava nábytku a zariadenia“. V rokoch 1959-60 sa uskutočnila prestavba školy z jedenásťročnej na dvanásťročnú strednú školu. Okrem toho v budove pôsobila aj základná škola. Podľa P. Gromu v roku 1959 z týchto dôvodov asanovali prízemnú časť reálky, kde bol domovnícky byt a dielne a začali stavať novú budovu jedenásťročnej školy. „Keďže nový vyšší systém školy a veľký počet žiactva vyžadovali väčší počet učebných priestorov, pristúpilo sa k pristavbe školy v apríli 1956 a dňom 1.3.1957 sa začalo učiť v ďalších štyroch nových učebniach a pracovať v štyroch ďalších nových kabinetoch. (...) Dnes má budova 14 priestraných, jasných učební, chemické laboratórium, dielňu pre polytechnickú výchovu, telocvičňu s príslušnými miestnosťami, 7 kabinetov, sborovňu, riaditeľňu, kanceláriu, školnícky byt a 3 esteticky stavané chodby...“ (Jubilejná ročenka 1960 s.10).

4.1.5 Vývoj v rokoch 1960-2014

V roku 1953 sa vyčlenila z českého vysokého učení technického v Prahe Vysoká škola železničná, ktorá bola v roku 1959 premenovaná na Vysokú školu dopravnú. Mala 5 fakúlt: dopravnú, stavebnú, strojnícku, elektrotechnickú a vojenskú. Na jeseň 6.9.1960 bola presídlená **Vysoká škola dopravná** z Prahy do Žiliny (od roku 1962 definitívne). Hoci bola umiestnená vo viacerých budovách v meste, rozhodujúca časť jej vzdelávacích a administratívnych aktivít sa odohrávala v priestoroch historickej budovy býv. reálky na Hurbanovej ulici (BLOK A), ako aj budovy býv. synagógy, ktorej bola situovaná aula. V roku 1962 k historickej budove dostavali nové krídlo (BLOK B) budovu B na mieste pôvodného objektu správcu (Grúňová, 2012, s.46; P. Groma). BLOK C označovali budovu býv. Katolíckeho domu, ktorú škola tiež dostala. Po presťahovaní do Žiliny mala vysoká škola tri fakulty: Fakultu prevádzky a ekonomiky dopravy, Fakultu strojnícku a elektrotechnickú a Vojenskú fakultu. V roku 1980 sa rozšírila aj o oblasť pôšt a telekomunikácií a zmenila názov na **Vysoká škola dopravy a spojov**. Dokumentuje to aj dodnes zachovaný nápis „VŠDP“ nad hlavným vstupným portálom do budovy. V súčasnosti pod názvom **Žilinská univerzita** v Žiline, ktorú dostala v roku 1996, poskytuje vzdelanie na 6 fakultách: Fakultách prevádzky a ekonomiky dopravy a spojov, strojníckej, elektrotechnickej, stavebnej, riadenia a informatiky, špeciálneho inžinierstva a humanitných vied. V roku 2008 „BLOK B“ univerzita odpredala spoločnosti RaS Slovakia, s.r.o. Po vybudovaní univerzitného areálu na Veľkom Diele v Žiline sa do blízkosti lesoparku Chrást presťahoval z „Áčka“ rektorát univerzity Žilinskej univerzity, FHV a univerzitné vydavateľstvo EDIS (2009-2010). Historická monumentálna budova býv. gymnázia, neskôr vysokej školy sa vyprázdnila. Budovu reálky škola od roku 2008 ponúka na predaj, pretože ju nevyužíva. Zatiaľ je opustená, lebo štát na základe predkupného práva o túto impozantnú školskú, secesnú budovu s vysokou spoločenskou, kultúrnou a pamiatkovou hodnotou neprejavil záujem, ani iný investor. V súčasnosti budova nie je prístupná verejnosti. (P. Groma, 2014).

4.2 Architekti a výtvarníci

Ambrus Orth (1871-1931) uplatňoval štýlové prvky viedenskej secesie s prihliadnutím na domácu barokovú tradíciu. Po ukončení budapeštianskej technickej univerzity získal diplom v roku 1887. V roku 1892 založil spoločnú projektovú kanceláriu s Emilom Somlóom. Pracoval aj v projektovej kancelárii Ignáca Alpára, s ktorým bol rodinne spriaznený (Alpár sa oženil v roku 1889 s Antóniou Orthovou). Podľa iného zdroja pracoval u svojho švagra Ignáca Alpára do roku 1904. So Somlóom projektovali a postavili viacero škôl, justičné budovy, nájomné domy a súkromné vily. Pre ministerstvo školstva a náboženstva projektovali a realizovali školy v Trenčíne, Užhorode, Győri, Szegede a v Sedmohradsku (Gyergőszentmiklós). Ich najvýznamnejšou stavbou je budova pošty v Šoproni (1909, realizácia 1911-1913), v ktorej ústredná hala s rozponom 14 m má pozoruhodné priestorové riešenie s osvetlením zhora (I. Mayerová, pozn.č.9, s.203). Architektúru šopronskej pošty bola ovplyvnená architektúrou viedenskej sporiteľne Otta Wagnera (1904-1906).

Emil Somló (1877-1939) získal diplom na technickej univerzite v Budapešti v roku 1899. S Ambrusom Orthom spolupracoval v rokoch 1904-1914 na viacerých významných realizáciách v Budapešti a v celom Uhorsku a Sedmohradsku.

Géza Maróti (1875-1941) – významný sochár, grafik, architekt, návrhár nábytku. Patril k prominentným predstaviteľom oficiálnej umeleckej scény prvého desaťročia 20.storočia. Bol kultúrnym ambasadorom Uhorska na svetových výstavách, pre ktoré navrhol výstavné pavilóny, expozíciu a sériu sochárskych diel, v Mexiku (Národné divadlo v Mexico City, 1908), Spojených štátoch amerických (Detroit, v rokoch 1927-1931) a vo Fínsku. Narodil sa v židovskej rodine ako Géza Rintel. Okolo roku 1905 si pomaďarčil meno na Maróti a v roku 1900 konvertoval na katolicizmus. Od tohto bodu pre Marótiho a iných prominentných židovských architektov jeho generácie nebol konflikt medzi ich etnickou a náboženskou identitou a horúcim maďarským patriotizmom (J. Kinchin, 2012, s.29). Navrhoval architektúru, ale realizoval predovšetkým množstvo sochárskych diel spojených s architektúrou verejných budov v secesnom štýle. Navrhol sochársku výzdobu paláca Gersham v Budapešti, budovu londýnskej životnej poisťovne (1904-1906), výstavné pavilóny pre Svetovú výstavu v Miláne v roku 1906 a Bienále umenia v Benátkach v roku 1909. V čase spolupráce s architektami Orthom a Somlóom v rokoch 1909-1914 tvoril vo svojej vile v Zebegény. Jedno z jeho posledných diel bol návrh pamätníka Trianonu v Zebegény (1935-1938). Maximálne využil možnosti, ktoré mu ponúkol historizmus a secesia so svojím sklonom k dekorativizmu. Jeho kamenosochárske diela a štuková dekoratívna plastika našli uplatnenie v dobovej eklektickej a secesnej architektúre Uhorska a vďaka spolupráci s architektami Orthom a Somlóom aj v Žiline.

Gustáv Obendorfer (1865, Budapešť - 1949, Kecskemét) – maliar, autor troch obrazov, ktoré boli umiestnené nad sedesmi vo vstupnej schodiskovej hale a počas 2.svetovej vojny odcudzené (M. Vlkolaček, Žilinc 6, 1992). Študoval na krajskej škole pre kreslenie v Budapešti. V roku 1900 pôsobil ako profesor kreslenia na obnovej reálke v Žiline, pre ktorú namaloval tri rozmernejšie olejomalby. Po roku 1918 sa vrátil do Budapešti. V roku 1903 vystavoval s J. Augustom, G. Mallým a E. Pacovským na výstave Grupa hornouhorských maliarov v rámci Hornouhorskej priemyselnej výstavy v Žiline. Úrady vyhlásili výstavu za panslavistickú akciu, takže obrazy z výstavy odstránili. V tvorbe sa venoval figurálnej kompozícii, portrétom, krajinám a zátišiu. V penzii sa venoval sakrálnej maľbe (Kalendárium, 2014, s.3-4).

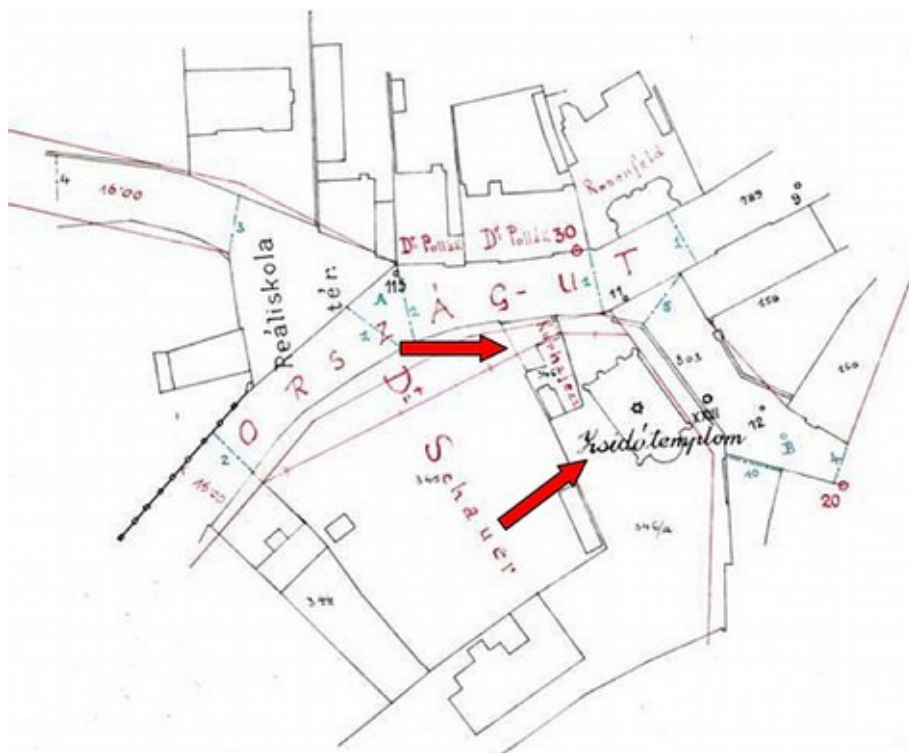
4.3 Obrazové prílohy

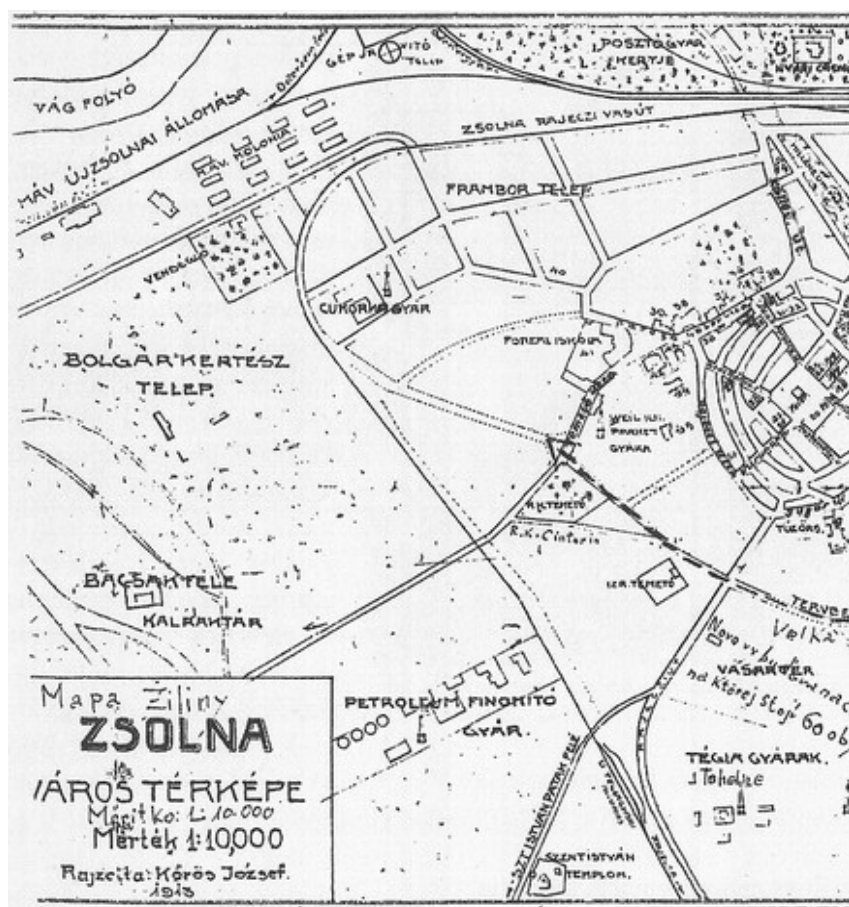
1. Historická mapa Žiliny. Michal Ruttkay-Nedecký, 1747.
Zdroj: <http://www.obnova.sk/sites/default/files/imagecache/600xVYSKA/clanky/obrazky/zilina.jpg> 7.6.2014.

2. Hurbanova ulica koncom 19.storočia.
M. Mrva, 2008, obr.č.72, s.52.

3. Geometrický plán, projekt Uhorskej kráľovskej štátnej reálnej školy v Žiline, 1910.
Štátny archív Žilina, Mesto Žilina, stavebné povolenia - projekt Uhorskej štátnej reálnej školy 2/1911.

4. Mapa Žiliny z roku 1913. Vyhotoval: Jozsef Köros, mierka 1:10 000. Hurbanova (býv. Gábor Baros utca).
In: P. Šimko, s.22-23.

A ZSOLNAI ÁLLAMI FŐREÁLSKOLA

5. Uhorská kráľovská štátna reálna škola, okolo roku 1913.

Zdroj: <http://dokutar.omikk.bme.hu/collections/epmuv/cut/1913-11/1913-11-08/cb1913-11-08-20-a.jpg> 20.4.2014.

A ZSOLNAI ÁLLAMI FŐREÁLSKOLA

KAPUZAT

MENTÁZTA MARÓTI GÉZA

6. Uhorská kráľovská štátna reálna škola, vstupný portál. Dat. okolo r.1913.

Zdroj: <http://dokutar.omikk.bme.hu/collections/epmuv/cut/1913-11/1913-11-08/cb1913-11-08-23-a.jpg> 20.4.2014.

A ZSOLNAI ÁLLAMI FŐREÁLISKOLA

A SZOLOÁK LAKÓHÁZA

7. Uhorská kráľovská štátna reálna škola. Dom správcu. Okolo r.1913.
Zdroj: <http://dokutar.omikk.bme.hu/collections/epmuv/cut/1913-11/1913-11-08/cb1913-11-08-21-a.jpg> 20.4.2014.

ZSOLNAI ÁLLAMI FŐREÁLISKOLA

UTSZÉLI FESZÜLET ÉS TÉRDEPLŐ

8. Uhorská kráľovská štátna reálna škola. Kaplnka. Okolo r.1913.
Zdroj: <http://dokutar.omikk.bme.hu/collections/epmuv/cut/1913-11/1913-11-08/cb1913-11-08-22-a.jpg>

9. Uhorská kráľovská štátna reálna škola. Pred r.1917.
Zdroj: M. Mrva, 2008, obr.74.

10. Býv. reálka v roku okolo r.1920.
Zdroj: Facebook.

11. Uhorská kráľovská štátna reálna škola. Pred r.1917.
Zdroj: Slovensko na historických pohľadniciach. Obr.č.13.
Zdroj: <https://www.facebook.com/media/set/> 20.5.2014.

12. Budova banky, v prednom pláne nástupné plateau pred „Reálkou“. Po r.1913. Archív M. Kvasnicová.

13. Uhorská kráľovská štátna reálna škola. 1924.
Zdroj: [http://www.antikkam.sk/2012-02%20\(II\)/scan0543.jpg](http://www.antikkam.sk/2012-02%20(II)/scan0543.jpg) 28.5.2014.

14. Štátna reálka. 20.roky 20.stor.
Zdroj: Slovensko na historických pohľadniciach. Obr.č.10.
Zdroj: <https://www.facebook.com/media/set/> 20.5.2014.

15. Štátna reálka. 20.roky 20.storočia.
Zdroj: [http://www.antikkam.sk/2012-02%20\(II\)/scan0551.jpg](http://www.antikkam.sk/2012-02%20(II)/scan0551.jpg) 20.5.2014.

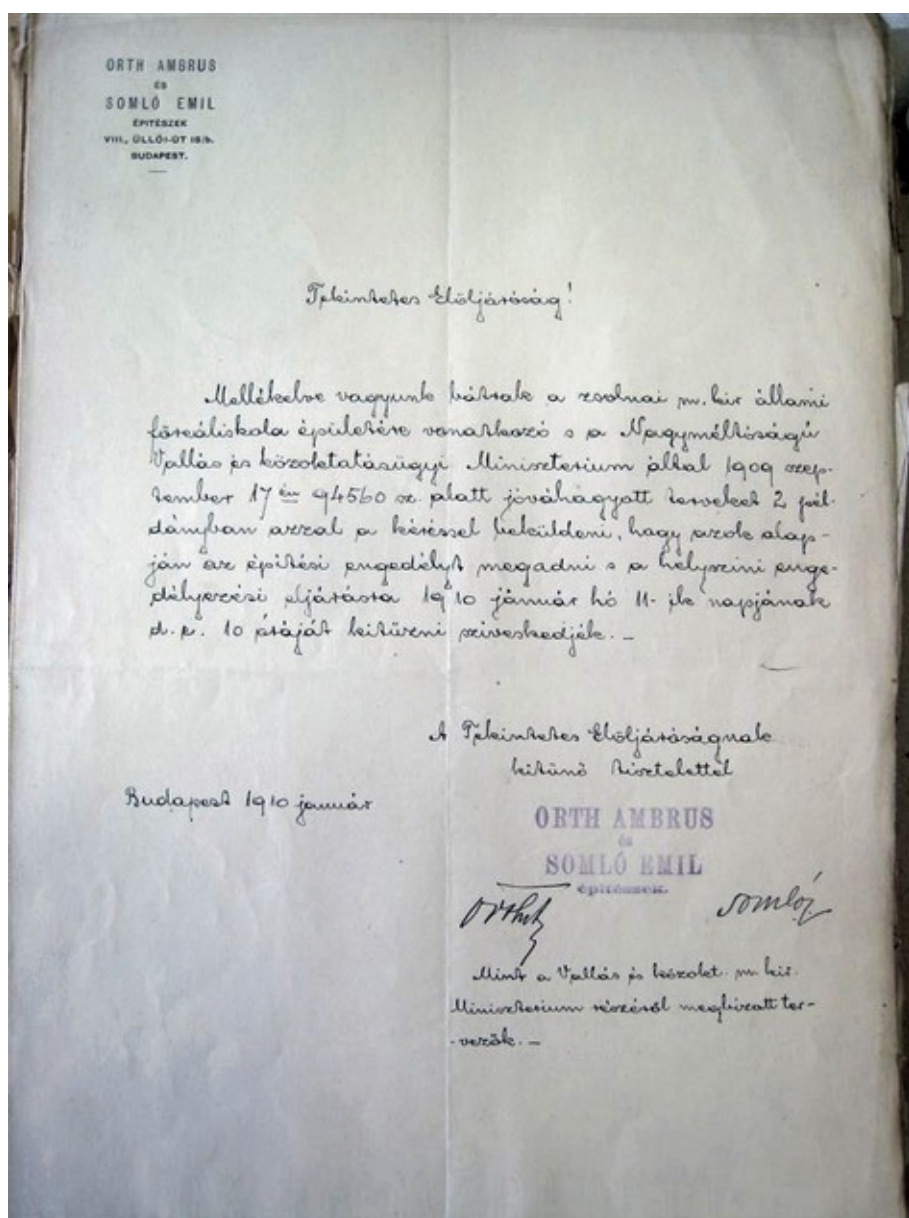
16. Legionárska ul. Okolo r.1925.
Zdroj: M. Mrva, 2008, obr.76.

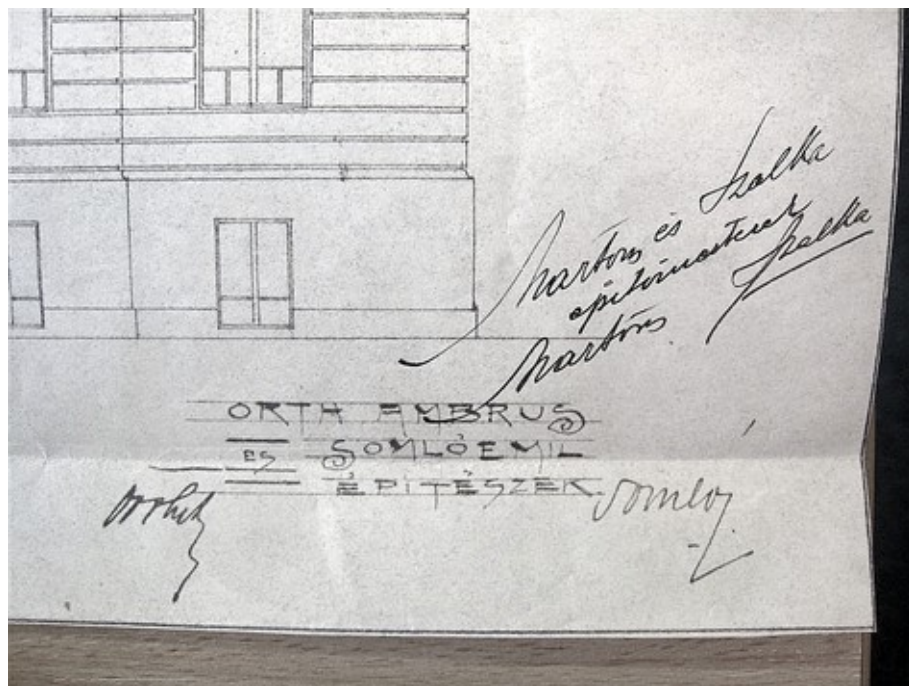
17. Legionárska ul. V roku 1929. Pohľad do dvora Reálky.
Zdroj: M. Mrva, 2008, obr.54.

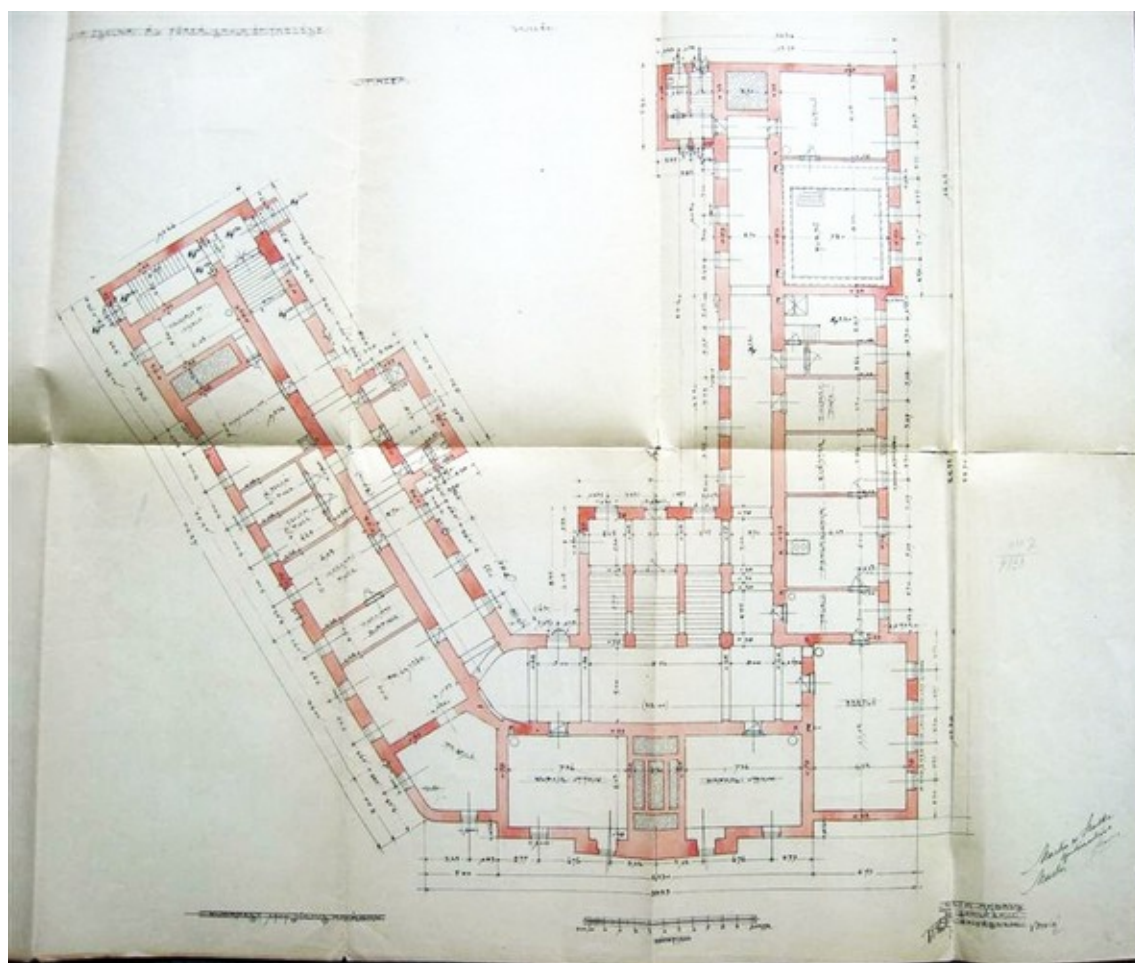
18. Ulica J.M. Hurbana, 30.-40.roky 20.storočia. Slovensko na historických pohľadniciach.
Zdroj: <https://www.facebook.com/media/set/> 20.4.2014.

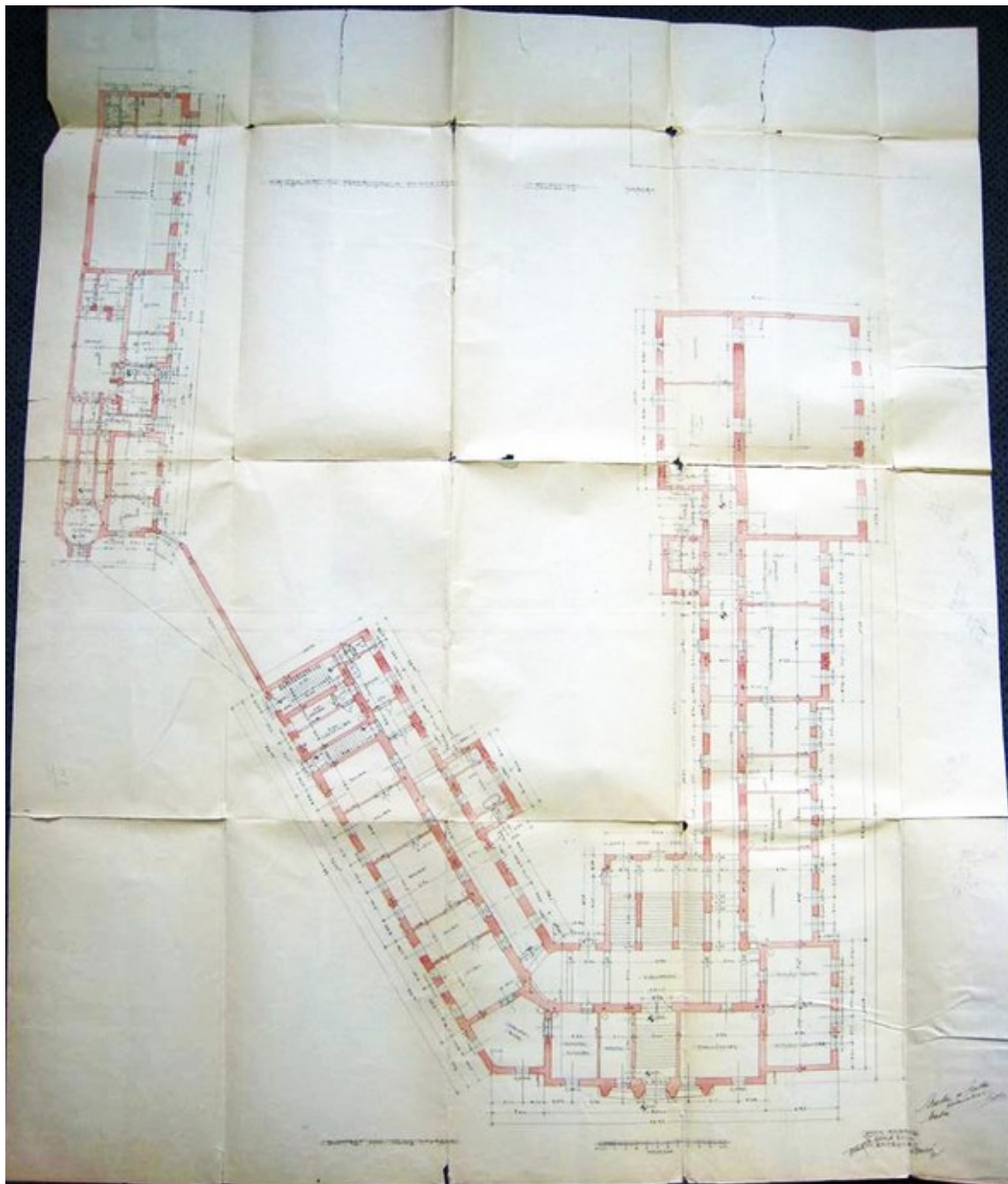
19. Žiadosť o stavebné povolenie. Január 1910.
ŠOA Žilina.

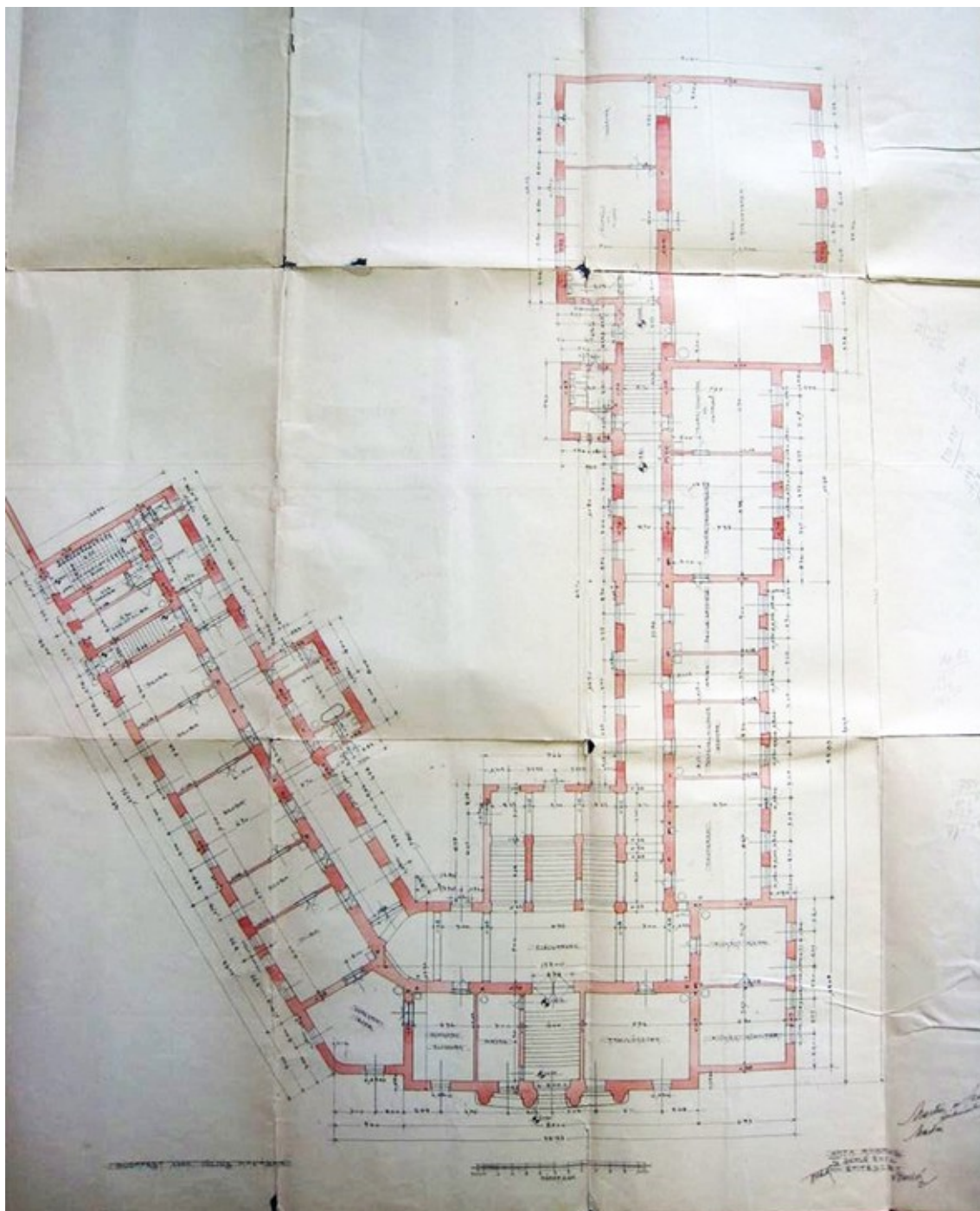
20. Podpisy architektov Emila Somlóa a Ambrusa Ortha na projekte k žiadosti o stavebné povolenie. 1910. ŠOA Žilina.

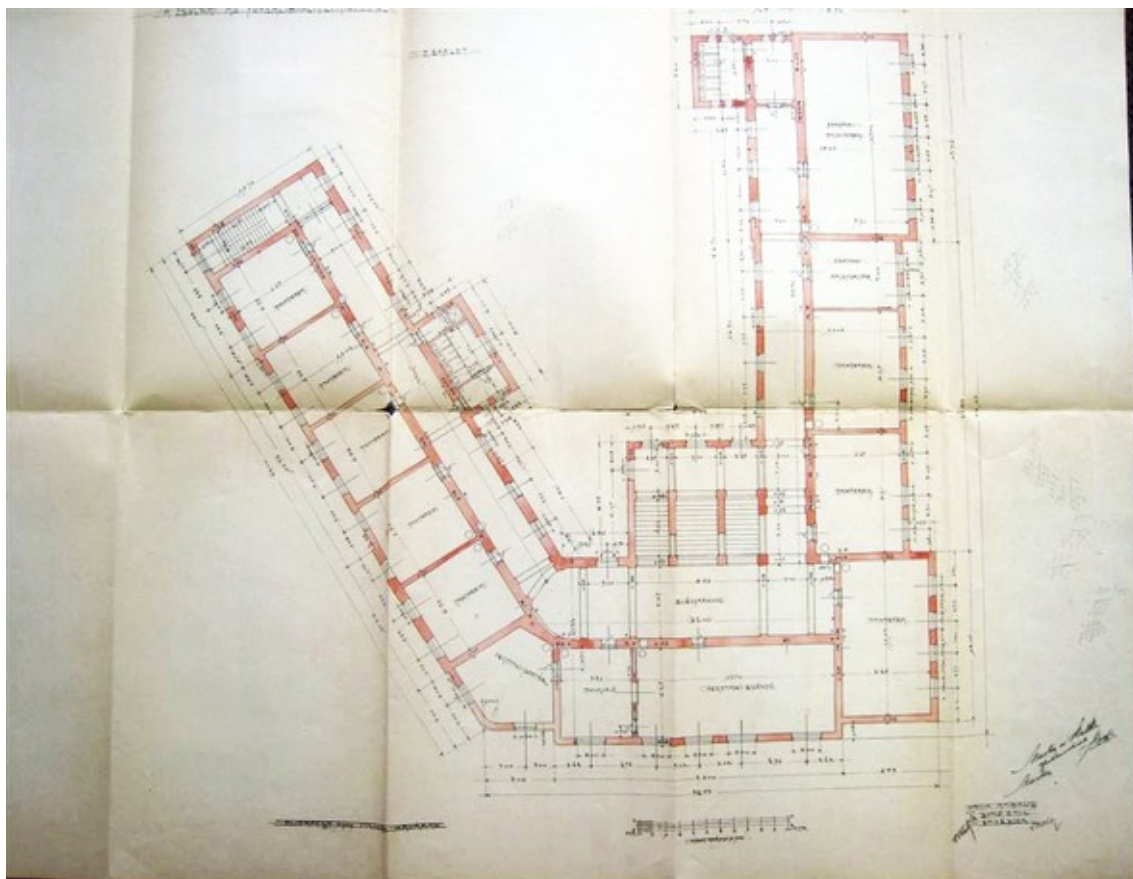
21. 1.podzemné podlažie. M 1:100. Signované. Nedatované. ŠOA Žilina.

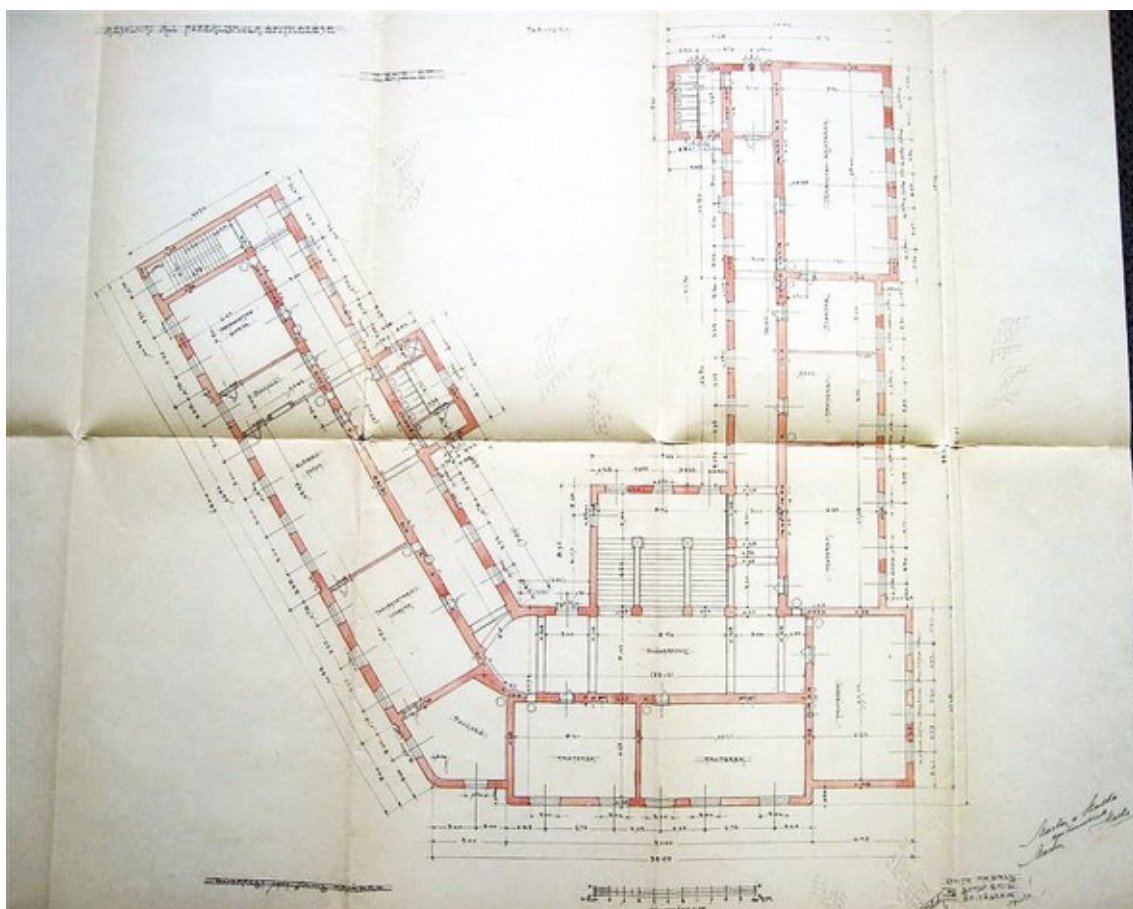
22. 1.nadzemné podlažie. M 1:100. Signované. Nedatované.
ŠOA Žilina.

23. 1.nadzemné podlažie hlavnej budovy. M 1:100. Signované. Nedatované.
ŠOA Žilina.

24. 2.nadzemné podlažie hlavnej budovy. M 1:100. Signované. Nedatované.
ŠOA Žilina.

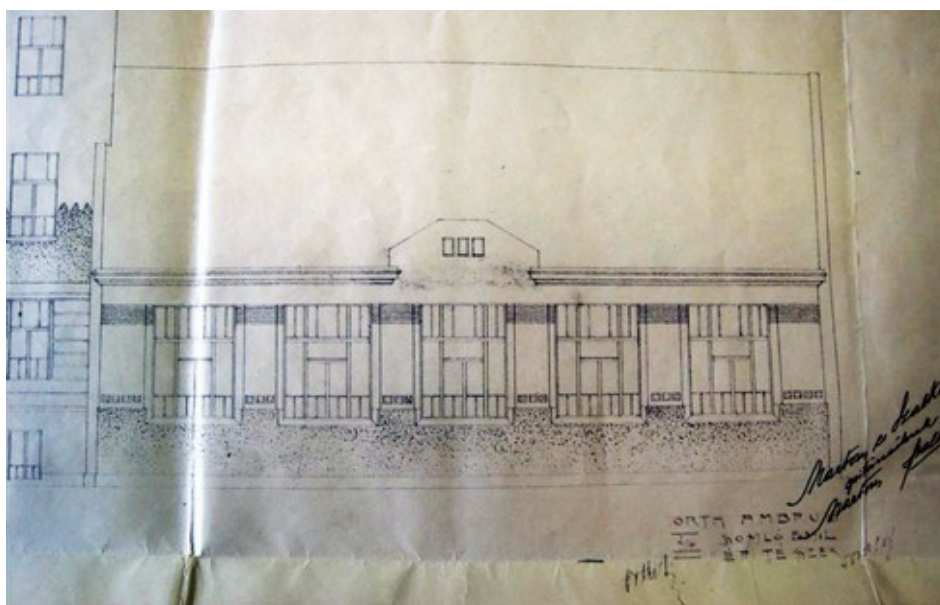
25. 3.nadzemné podlažie hlavnej budovy. M 1:100. Signované. Nedatované.
ŠOA Žilina.

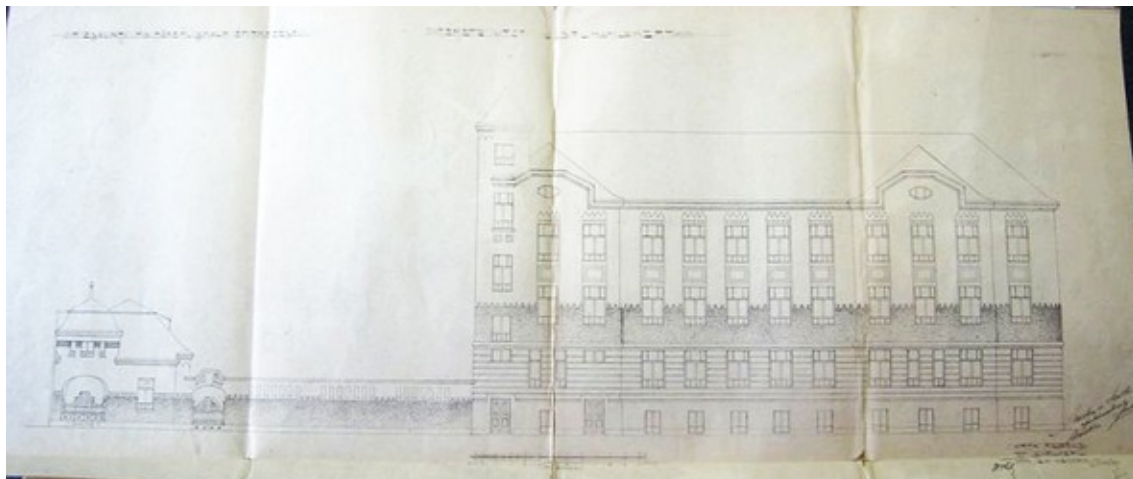
26. Severná fasáda. Signované. M 1:100. Nedatované.
ŠOA Žilina.

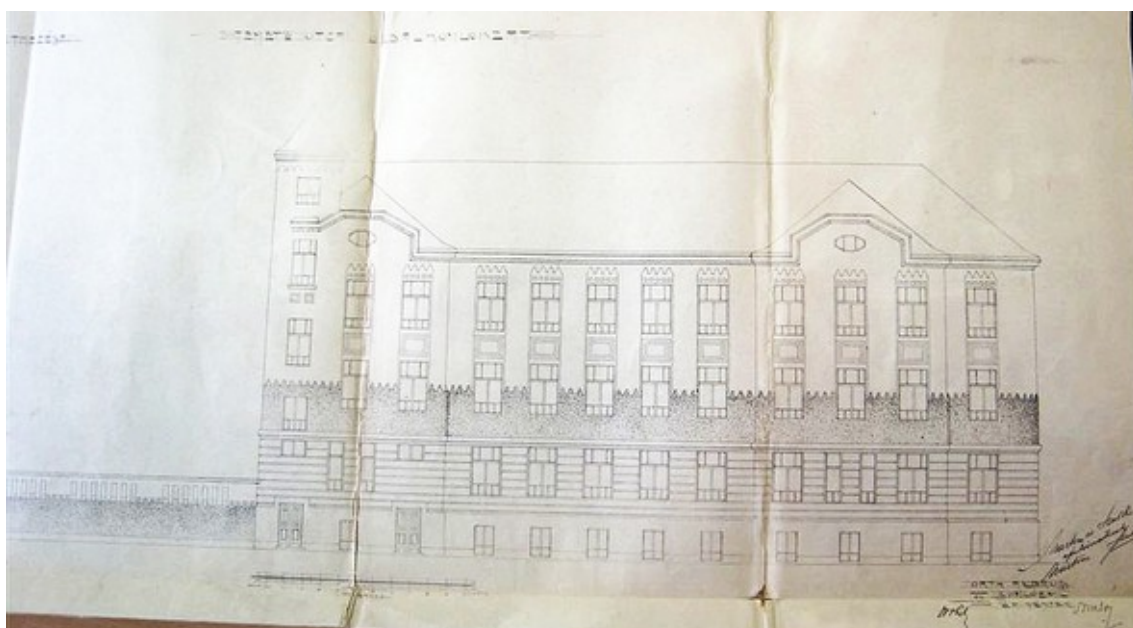
27. Severná fasáda, detail.
ŠOA Žilina.

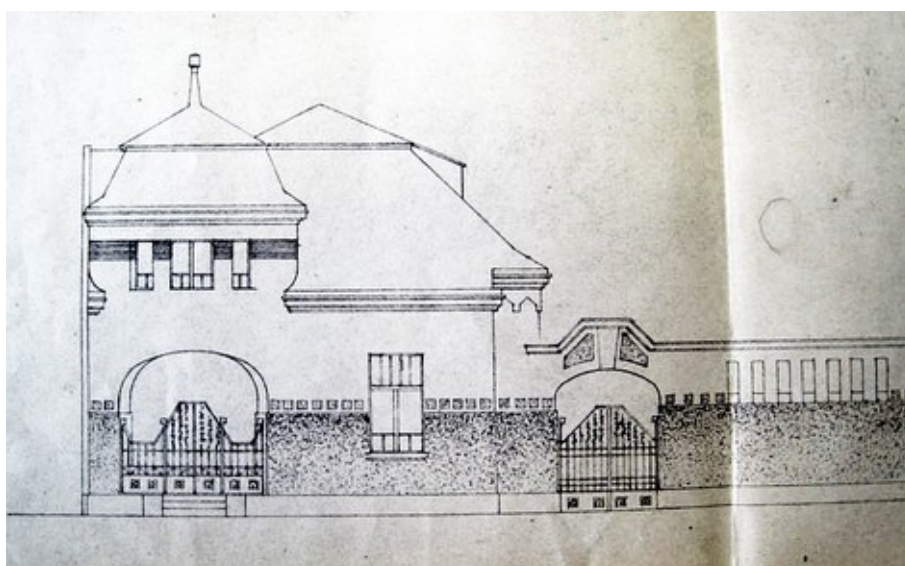
28. Uličná fasáda telocvične. Detail.
ŠOA Žilina.

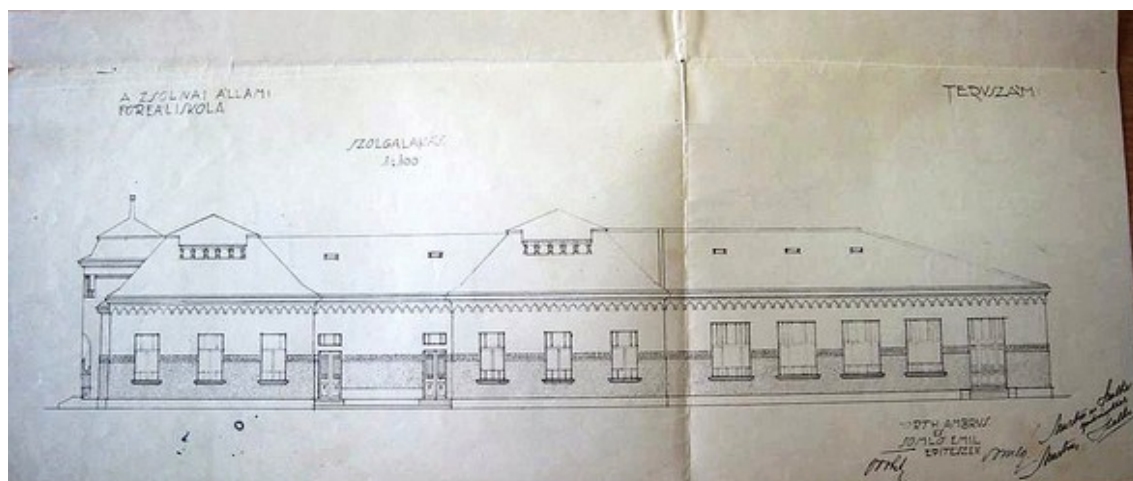
29. Južná fasáda. M 1:100. Signované. Nedatované.
ŠOA Žilina.

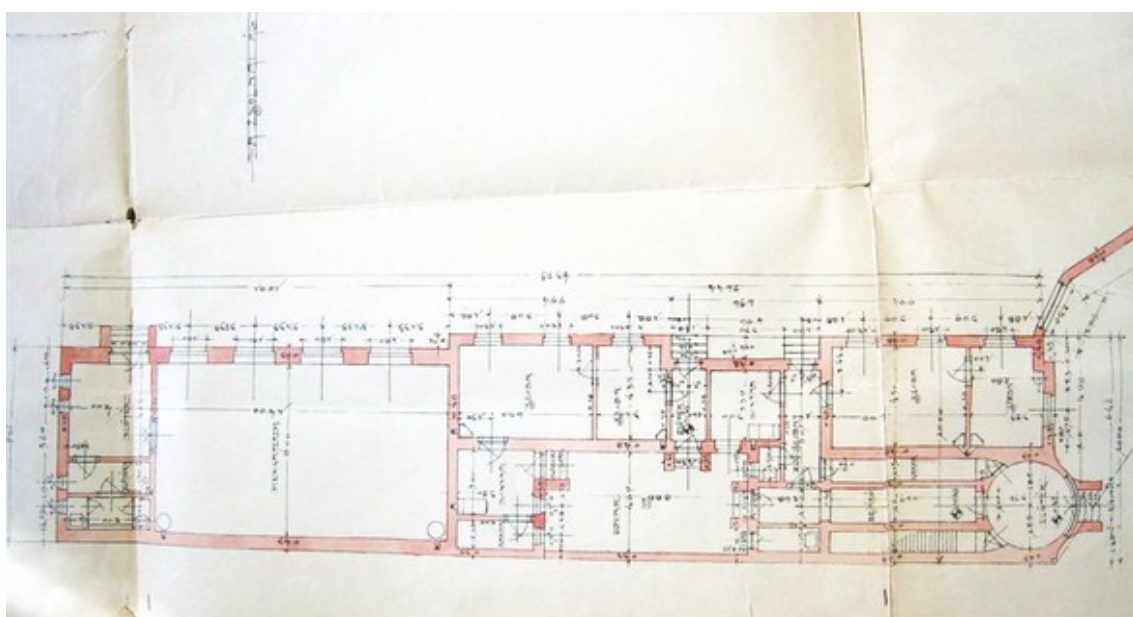
30. Južná fasáda hlavného objektu. M 1:100. Signované. Nedatované.
ŠOA Žilina.

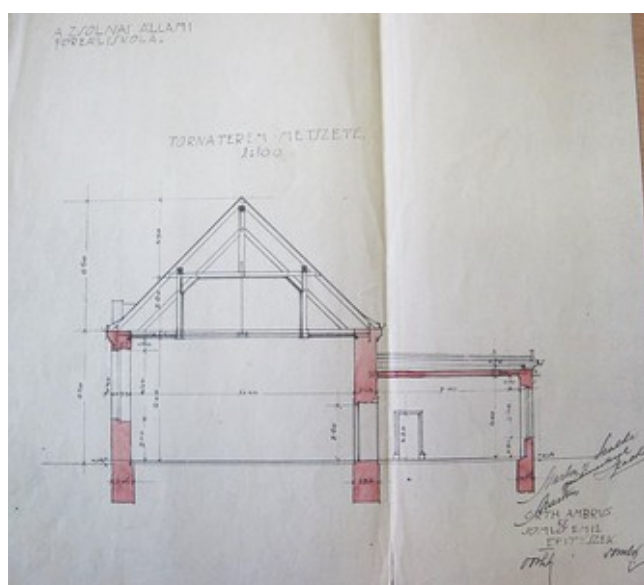
31. Uličná fasáda domu správcu. Detail.
ŠOA Žilina.

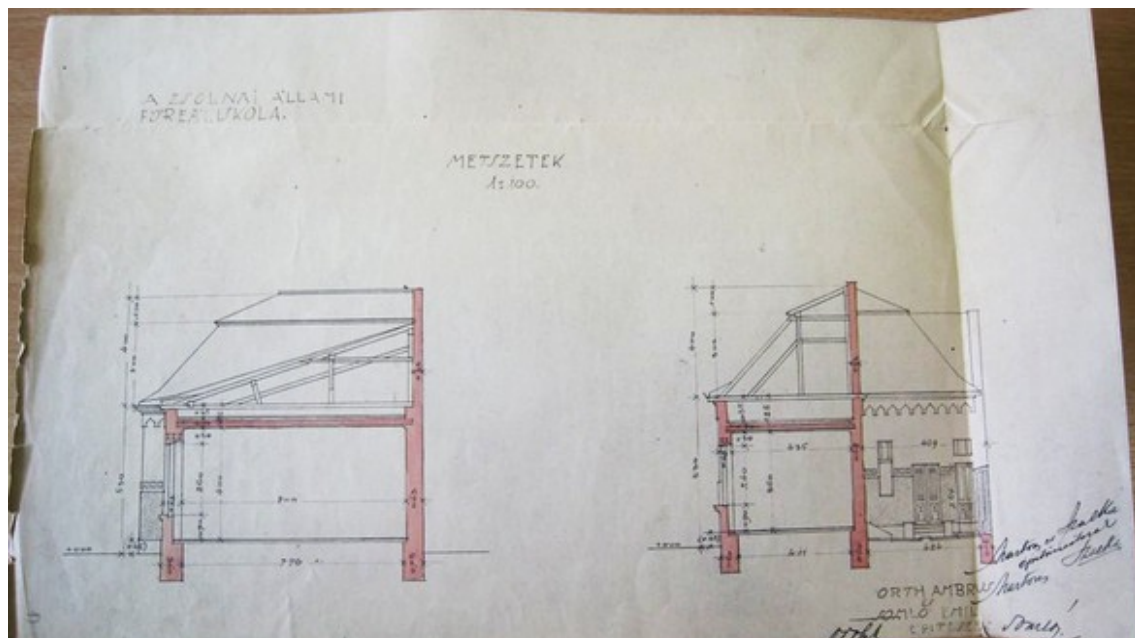
32. Dvorová fasáda domu správcu. M 1:100. Signované. Nedatované.
ŠOA Žilina.

33. 1.nadzemné podlažie. Dom správcu. Detail. M 1:100.
ŠOA Žilina.

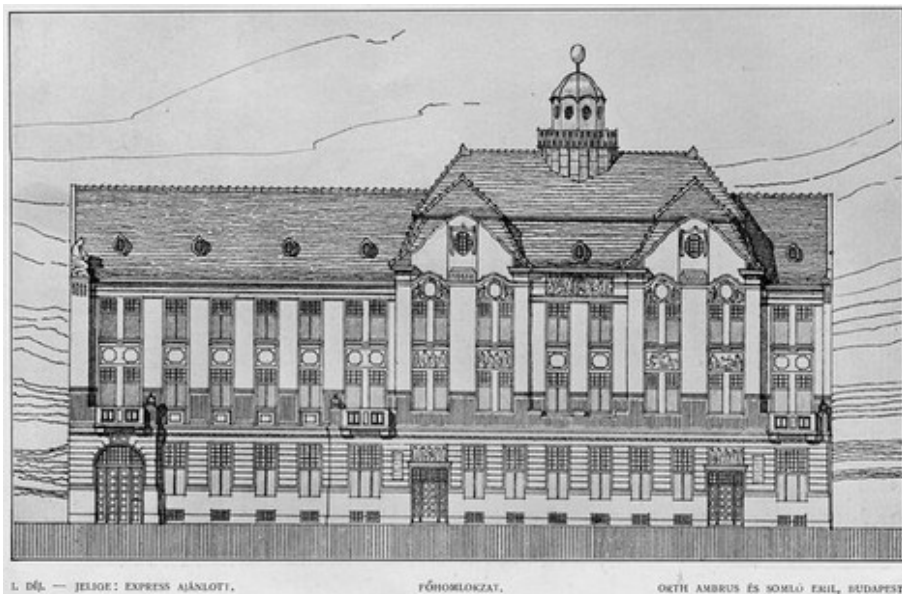
34. Rez telocvičnou. M 1:100.
ŠOA Žilina.

35. Rezy. M 1:100.
ŠOA Žilina.

36. Detail titulného listu Ročenky žilinskej reálky z r.1914-1915.

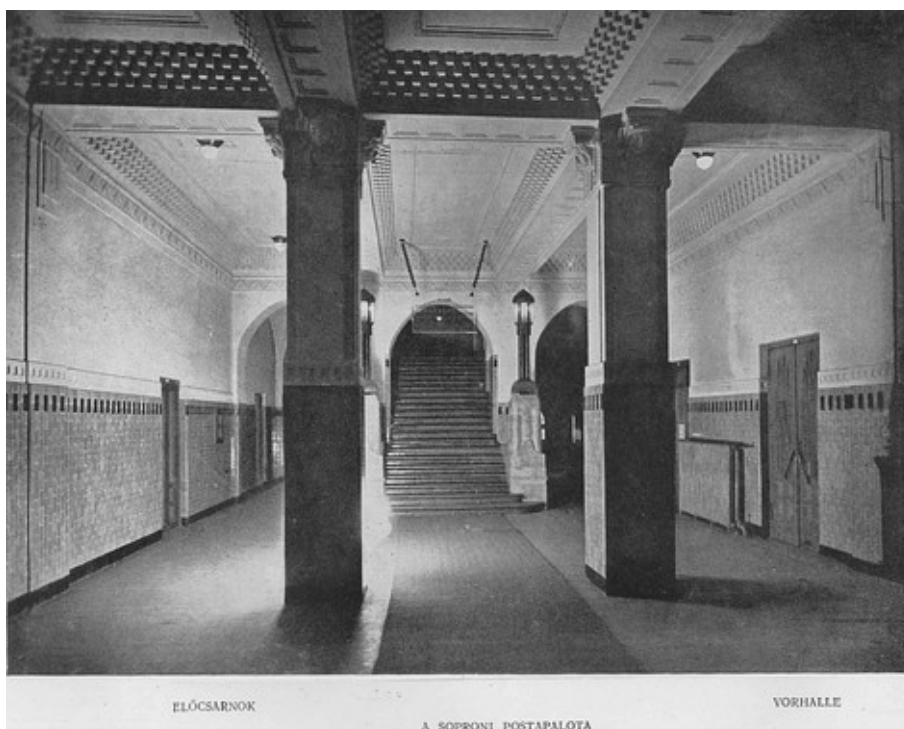
37. Somló - Orth: Šoproň, pošta, projekt fasády. 1911-1913.
Zdroj: <http://vpublic.omikk.bme.hu/epmuv/index.php?page=cut&id=11576> 20.4.2014.

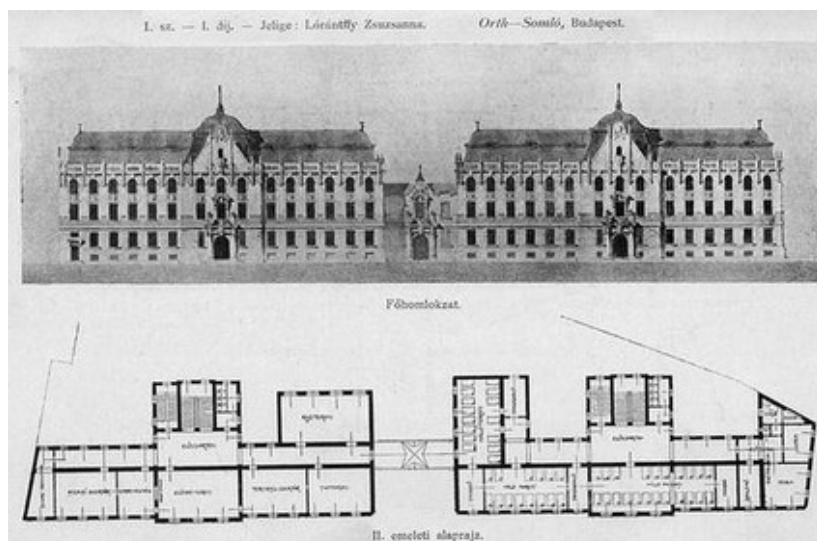
38. Poštový úrad, Šoproň. Uličná fasáda. Okolo 1913.
Zdroj: <http://vpublic.omikk.bme.hu/epmuv/index.php?page=cut&id=11583> 20.4.2014.

39. Poštový úrad, Šoproň. Dvorová fasáda. Okolo 1913.
 Zdroj: <http://vpublic.omikk.bme.hu/epmuv/index.php?page=cut&id=11584> 20.4.2014.

40. Poštový úrad, Šoproň. Vstupný vestibul. Okolo 1913.
 Zdroj: <http://vpublic.omikk.bme.hu/epmuv/index.php?page=cut&id=11587> 20.4.2014.

41. Somló - Orth: Vyššia dievčenská škola v Trenčíne (1904-1906).
Zdroj: <http://vpublic.omikk.bme.hu/epmuv/index.php?page=cut&id=8476> 20.4.2014.

42. Škola v Trenčíne - súčasný stav. Archív PÚ SR.
Zdroj: <http://pamiatky.custodea.com/images/spu/16/image/16625.jpg> 20.5.2014.

43. Somló - Orth: Vyššia dievčenská škola v Užhorode. 1908-1913.
Zdroj: http://muzeumantikvarium.hu/item/4e76d94472fefb0ef73af488e82d6f4e?set_currency=EUR 29.5.2014.

44. Somló - Orth: Gimnázium v Győri. 1908-1913.

Zdroj: http://www.kazinczy.gyor.hu/web/index.php?option=com_content&view=article&id=8&Itemid=20 20.4.2014.

45. Somló - Orth: Štátna vyššia priemyselná škola v Szegede. 1912-1914.

Zdroj: <http://egykor.hu/szeged/96> 20.4.2014.

46. Somló - Orth: Salamon Ernő Gimnázium, Gyergyósszentmiklós, Sedmohradsko, Rumunsko. Projekt 1912, realizácia 1913-1915.

Zdroj: http://www.kozterkep.hu/~17907/magyar_cimer_angyalokkal_gyergyoszentmiklos_varga_gabor_2011.html#photo-112547 20.5.2014.

47. Gymnázium E. Salamona, detail schodiska.
Zdroj: <http://lexikon.adatbank.ro/muemlek.php?id=300> 20.5.2014.

48. Architekt Ambrus Orth (1871-1931).
Zdroj: <http://www.postamuseum.hu/en/targyak/3432/orth-ambrus-1871-1931-epiteszmernok> 20.4.2014.

49. Architekt Emil Somló (1877-1939).
Zdroj: <http://www.postamuseum.hu/en/targyak/3426/somlo-emil-1877-1939-epiteszmernok> 20.4.2014.

50. Géza Maróti (1875-1941).
 Zdroj: <http://www.kollergaleria.hu/images/szerzok/1135/01.b200.jpg> 20.4.2014.

51. Géza Maróti: Návrv nábytku. Stolik. 1911.
 Zdroj: <http://gyujtemeny.imm.hu/gyujtemeny/asztal-a-torinoi-vilagkiallitas-budapest-szekesfovaros-termebol/521> 20.4.2014.

5. Popis sond a nálezových situácií

Vzhľadom k tomu, že v prípade predmetného objektu sa jedná o architektúru z 20.storočia, hlavným zdrojom informácií o budove bol podrobný vizuálny prieskum a archívny výskum. Na základe obhliadky boli na objekte viditeľné a zachytené niektoré situácie, ktoré bez potrebnej sondáže pomáhajú osvetliť pôvodný výraz objektu z doby jeho vzniku ako slohovo jednotnej architektúry, postavenej v secesnom štýle. Hlavnou metódou výskumu bolo odlíšenie pôvodného charakteru budovy od neskorších stavebných úprav a porovnávanie zachovaných výkresov so súčasným stavom objektu. Zistenia vizuálneho prieskumu:

Stavebný materiál:

- pálená tehla – vertikálne nosné konštrukcie, keramické tehlové stropy, ohradný dvorový múr,
- lomový kameň – oporný múr,
- opracovaný kameň – kamenosochárske články (portál, sedes s fontánkou, dekoratívne prvky atiky, kaplnka).

Pojivo: sivobiela malta s prímесou cementu.

Povrchové úpravy: vápenná omietka s prímесou cementu s rôznou povrchovou štruktúrou (tenkozrnná, hrubozrnná, kanelovanie), vápenné nátery odspodu: svetlý oker, tmavosivá, biela, svetloružová, bordová.

Podlahy: pálená tehla – krov, keramická kameninová dlažba, liate terazzo – komunikačné priestory, schodiská, kameň – schodisko, parkety, vlýsky – priestory býv.bytu, učební.

Výtvarné prvky: Kameň, žula, ryolit, vápenec.

NS č.01

Situácia: južná fasáda, na ? osi zľava na rustike a soklovej rímse.

Nález: pod hrubou vrstvou omietky tehlové murivo spájané so sivobiелou maltou s prímесou cementu. Na ňom povrchová omietka s viacerými farebnými nátermi: 1.spodný svetlookrový, vrchný bordový. Omietková štuková výzdoba a profilácia rímasy aj kanelovanie je pôvodné – spodný svetlookrový náter je organickou súčasťou štukovej štruktúry.

NS č.02

Situácia: južná fasáda, na sokli.

Nález: povrchová úprava sokla – na spodnú vyhladenú povrchovú úpravu svetlookrovej farby je nahodená omietková vrstva hrubozrnej štruktúry svetlookrovej farby, na nej je nahodená druhá vrstva zhodnej štruktúry tmavosivej farby, tretia vrstva zhodnej štruktúry svetlosivej farby s mladším tmavým bordovým náterom. Pôvodná farebnosť sokla bola svetlý oker.

NS č.03

Situácia: čelná fasáda, 1.p.p., na ľavom ostení krajného okna suterénu.

Nález: pod vrchnou miestami opadanou hrubozrnnou omietkou bordovej farby sú na ostení okna viditeľné staršie vrstvy: 1.spodný náter svetlookrovej farby, 2.tmavosivý a 3.vrchný bordový. Pôvodná úprava hrubej štruktúry, farebnosť svetlý oker.

NS č.04

Situácia: severné krídlo, 1.p.p., dvere osadené vo vstupe do m.č.0.08.

Účel: prieskum pôvodnej farebnosti dverí.

Nález: pôvodná dverová výplň vstupného otvoru, osadená v originálnej profilovanej zárubni, pokrytá tromi farebnými: 1.spodný olivovozelený, 2.stredný svetlosivý, 3.vrchný krémový hrubý lakovaný náter.

NS č.101

Situácia: južné krídlo, na východnej hrane západného rizalitu.

Nález: pod vrchnou bordovou kanelovanou omietkou nález dvoch starších úprav pôvodnej kanelovanej štruktúry pásovej rustiky: 1.spodný svetlookrovej farby, 2. tmavosivý. Kanelovanie a svetlookrový náter sú primárne a teda pôvodné.

NS č.102

Situácia: južné krídlo, nad NS č.101.

Nález: kordónová rímsa a omietkový priebežný medziokenný pás jemnej zrnitej štruktúry je pôvodný + pod vrchným bordovým náterom sú čitateľné dve staršie vrstvy: 1,spodná, svetlookrová a 2. sivá.

NS č.103

Situácia: južné kridlo, 1.n.p., m.č.1.43.

Nález: na okraji pôvodnej parketovej podlahy je viditeľné prerušenie obvodovej drevenej lišty, ktorá lemovala zaniknuté ostenie drevenej zárubne staršieho zaniknutého otvoru.

NS č.104

Situácia: severná fasáda telocvične, vľavo dole od 1.okennej osi zľava.

Nález: tri etapy úpravy povrchu steny: 1.spodná drsná omietka svetlookrovej farby, 2.tmavosivá, 3.vrchná bordová.

NS č.105

Situácia: severná fasáda telocvične, pod podokennou rímsou na 1.osi zľava.

Nález: pod oplechovanou podokennou rímsou je štuková plastická secesná geometrická dekorácia; pod opadanou vrchnou omietkou je viditeľné 5 farebných povrchových úprav: 1.spodný svetlý oker, 2. tenký vápenný náter slonová kosť, 3.hnedosivý náter, 4.modrosivý náter, 5.bordový náter.

NS č.201

Situácia: južné krídlo, 2.n.p., na konci chodby na medziparcelovom múre.

Nález: sekundárne zamurovaný otvor vstupu do susedného objektu cez spojovací krčok + kvôli vyrovnaníu úrovne podlahy doplnený jednoramenným 6-stupňovým schodiskom.

NS č.301

Situácia: južné krídlo, 3.n.p., na konci chodby na obvodovom múre.

Nález: sekundárne zamurovaný otvor vstupu do susedného objektu cez spojovací krčok + kvôli vyrovnaníu úrovne podlahy doplnený jedným schodiskovým stupňom.

NS č.302

Situácia: južné krídlo, 3.n.p., na konci chodby pri vyústení schodiska.

Nález: bočné schodisko, ktoré sa pôvodne otváralo do priebežnej komunikačnej spojovacej chodby južného krídla bolo sekundárne oddelené priečkou so vstupným otvorom s typizovanou dverovou výplňou a oceľovou zárubňou.

NS č.303

Situácia: 3.n.p., severné krídlo, m.č.3.21.

Nález: Pod mladšou podlahou z PVC je zachovaná pôvodná drevená podlaha miestnosti, aká sa nachádzala a ešte nachádza aj v ďalších priestoroch býv. učební.

NS č.304

Situácia: čelné krídlo, 3.n.p., SV miestnosť.

Nález: v SV kúte miestnosti sú povrchové plochy časti vertikálnej a horizontálnej konštrukcie silne deštruované v dôsledku zavlhania. Pod odpadnutým kusom omietky je viditeľná pôvodná konštrukcia keramického stropu z pálenej tehly.

NS č.305

Situácia: severné krídlo, 3.n.p., m.č.3.09.

Nález: pod mladšou povrchovou krytinou je viditeľná pôvodná drevená vlýsková podlaha, kladená na drevené dosky.

NS č.306

Situácia: severné krídlo, 3.n.p., na parapete okna.

Nález: pod opadanou vrchnou omietkou v deštrukcii je viditeľné jadrové tehlové murivo, na ňom je omietkové trojnásobne stupňovité plošné zrkadlo. Pod mladšou tmavoružovou omietkou presvitá a v deštrukcii je viditeľná staršia omietková vrstva svetlookrovej farby. Je čitateľná aj na iných plochách čelného, severného a južného krídla, najmä v miestach, kde je vymývaná resp. atakovaná dažďovou vodou (úžľabia, nárožia objektu).

NS č.401

Situácia: južné krídlo, 4.n.p., podkrovie.

Nález: v podkroví v tehlovej dlažbe viditeľné vyústenie prieduchu systému teplovzdušného vetracieho systému.

NS č.402

Situácia: južné krídlo, podkrovie, vedľa vstupu na krov.

Nález: fragmenty profilovaných dverových a okenných výplní z obdobia vzniku objektu, ktoré boli nahradené novými v interiéri, resp. exteriéri objektu.

NS č.403

Situácia: severná fasáda, východný štít západného rizalitu.

Nález: torzo pôvodnej plastickej štukovej výzdoby plochy štítu – geometrizujúci festón, ktorý z hornej strany lemoval t.č. zaniknutú kartuš. Vid' historické foto.

6. Architektonicko-historické a umelecko-historické vyhodnotenie kultúrnej pamiatky

Etapizácia stavebného vývoja, architektonicko-historické a umelecko-historické vyhodnotenie bolo vypracované na základe archívneho výskumu, viacsobnej obhliadky objektov celého architektonického komplexu, vyhodnotenia relevantných náleзовých situácií, historických grafických prameňov a podkladov (plány z r.1909-1910), historickej fotodokumentácie. Východiskom výskumných prác boli podklady, poskytnuté objednávatelom: zameranie skutkového stavu a správa z reštaurátorského výskumu a Návrh na reštaurovanie hlavného vstupného portálu (D. Hagara, 2013). Významné vstupné informácie spracovateľom výskumu poskytol článok Zuzany Grúňovej: Secesná budova „A“ Žilinskej univerzity z roku 2012.

Na rozdiel od objektov, ktoré sú výsledkom viacstoročného stavebného vývoja, skúmané budovy reprezentujú stavby, ktoré sa realizovali v jednom štýle (secesia s eklektickými prvkami pseudobaroka a klasicizmu) ako novostavby v priebehu rokov 1910-1913. Dodnes si objekty zachovali v exteriéri a v interiéri pôvodný výraz, viacmenej narušený mladšími stavebnými úpravami z pragmatických dôvodov (modernizácia, zvýšenie kapacity, údržba). Na základe toho sme sa rozhodli v rámci slohovej analýzy vyhodnotiť dve stavebné etapy: 1.etapu, kedy vznikla predmetná budova v hmotovom a dipozičnom rozsahu hlavnej budovy, budovy správcu a ohradného múru s altánkom / kaplnkou. V 2.etape sú začlenené všetky sekundárne zásahy a stavebné úpravy objektov, ktoré sa realizovali v priebehu 20.storočia až do súčasnosti.

6.1 Etapizácia vývoja pamiatky

6.1.1 Vznik budovy Maďarskej kráľovskej štátnej hlavnej reálnej školy

Od druhej polovice 19.storočia sa vďaka priaznivej spoločenskej a hospodárskej situácii v Žiline rozvíja čulý stavebný ruch. Silným impulzom pre stavebné aktivity v tomto priestore sa stal hospodársky a ekonomický rozvoj mesta v druhej polovici 19.storočia, vyvolaný okrem iného aj odovzdaním košicko-bohumínskej železnice do prevádzky v roku 1872 a dokončením posledného úseku Považskej železnice z Trenčína do Žiliny v roku 1883. Výhodná poloha, dostatočné vodné a prírodné zdroje viedli k zakladaniu priemyselných podnikov, rozkvetu obchodu a bankovníctva. Okrem nových tovární pribúdajú obytné budovy a verejné stavby, najmä v severnej a severozápadnej časti mesta. Križovatka a priľahlé ulice, ktoré vymedzujú pozemok školy, zažívali na prelome 19.a v prvej tretine 20.storočia búrlivý urbanistický a stavebný rozmach. Vďaka významným budovám, ktoré ich lemovali, patrili od konca 19.storočia do polovice 20.storočia k najvýstavnejším a najhonosnejším uliciam mesta. Svojho času nazývali Hurbanovu ulicu „žilinským boulevardom“. Z pôvodne poľnej cesty situovanej za hradbami, resp. opevnením mesta sa postupne rozvinula na živú tepnu mesta, spájajúcu štvrte Kálov a Frambor.

Do perspektívy sa rozvíjajúcej severozápadnej časti mesta sa rozhodlo Ministerstvo školstva a kultúry situovať plánovanú novú modernú budovu Maďarskej kráľovskej štátnej hlavnej reálnej školy (Magyar királyi Állami Főreáliskola). V dobe počiatkov výstavby naproti vytipovanej parcely stáli už niektoré významné budovy, resp. sa práve dokončovali: vpravo na druhej strane Barošovej ulice (Baross utca) židovská neologická synagóga z roku 1881 a vedľa nej iba v roku 1912 dokončená budova bývalej filiálky Rakúsko-uhorskej banky, postavená podľa projektu Jozefa Huberta (1846-1916); po ľavej strane si v roku 1907 postavil svoje reprezentačné sídlo s bankou obchodník a finančník Ignác Rosenfeld, člen jednej z najbohatších rodín v meste (príloha č.4).

Nová budova sa začala stavať v roku 1910 podľa projektov budapeštianskych architektov Ambrusa Ortha a Emila Somlóa. Stavebné práce podľa historických plánov zabezpečovali stavební majstri Nartusz(?) a Szalka (príloha č.20). Školský areál sa rozhodli situovať na ostrohu, vytvorenou staršími komunikáciami, zaznamenanými na mapách z 18.storočia – zo severnej strany diaľkovou cestou na Trenčín a dolné Považie a južnou cestou „Weg nach Savoye“, takto označenou na historickej mape L. Römischá z r.1775 (kol. autorov: Žilina, príbehy jedného mesta, 2012, s.14). V čase výstavby školy sa nazývala Cintorínska (Temető utca), lebo viedla k mestským cintorínom (príloha č.4). Podľa historickej mapy z roku 1747 existovala na pozemku zástavba (príloha č.1).

6.1.2 Popis priestorov

Areál školy sa skladal z troch samostatných budov – hlavnej školskej budovy a telocvične pripojenej k ústavu chodbou, z osobitného domu pre správcu a zriadencov školy čelnou fasádou orientovaným do Cintorínskej ulice a letohrádku / kaplnky vstavaného do oporného múru z Hurbanovej ulice.

Pri hlavnej budove architekti navrhli symetrický trojkridlový koncept pôdorysne v tvare písmena „U“, prispôsobený podmienkam pozemku, keď postranné kridla veľkoryso rozložili po stranách cestných komunikácií a najkratšie čelné hlavné kridlo do klina pozemku. V čelnom kridle vytvorili komunikačné jadro školy tým, že do jeho zadného dvorového traktu situovali monumentálne pilierové trojramenné schodisko, ktoré sa na každom podlaží otvára do priestranej haly v strednom trakte. Okrem toho dve obslužné schodiská situovali do južného kridla: zadné na všetky podlažia, menšie samostatné do bytu riaditeľa. 1.podzemné podlažie v celom rozsahu venovali technickému a hospodárskemu zázemiu školy, 1.nadzemné podlažie potrebám vedenia školy, pedagogického zboru a spoločenským funkciám, a na 2.a 3.nadzemnom podlaží situovali učebne.

Pivničné podlažie malo okrem komunikačných priestorov 19 miestností: v čelnom kridle boli dve miestnosti pre družinu s jedálňou, na ktorú nadväzovali v severnom kridle prípravná s bufetom, kuchyňa so sporákom, sklad,

pivnica na zeleninu, miestnosť na ohrev vody a v zadnej časti kúpeľňa s bazénom a šatňa. V južnom uličnom krídle bol situovaný sklad uhlia a dreva, vinotéka riaditeľa, riaditeľova pivnica, dve školské menšie pivnice, práčovňa s pripojenou mangľovňou a žehliarňou. Pivnica bola prístupná aj z dvora a ulice na konci južného traktu.

Na 1.nadzemnom podlaží sa nachádzalo 23 miestností: v čelnom krídle po ľavej strane vstupného jednoramenného schodiska bola situovaná vrátnica, na ktorú nadväzoval v uličnom trakte južného krídla sekretariát riaditeľa s jeho kanceláriou, ktorá bola dispozične prepojená s piatimi vzájomne priechodnými izbami riaditeľovho súkromného bytu, prístupného samostatným schodiskom z Cintorínskej (Legionárskej) ulice. Zázemie bytu architekti umiestnili do záveru spojovacej chodby: kuchyňu so sporákom, k nej príslušnými miestnosťami komory a izbou služobníctva. Druhé WC bolo situované v závere dvorového traktu za kuchyňou. Hygienické zariadenie boli situované do rizalitu, vysunutého do dvora. Chodbu oddelili od verejných školských priestorov v prednej časti drevenou dverovou stenou, zachovanou do súčasnosti, podobne ako obloženia a výplne vstupných otvorov. Na knižnicu v čelnom krídle so samostatným vstupom z haly nadväzovali v severnom krídle vzájomne priechodné knižnica a čítareň pre mládež. Z chodby boli samostatnými vstupmi prístupné jediná trieda na prízemí, depozit, ambulancia lekára, miestnosť na stretnutia s rodičmi (hovorňa), prepojená so zborovňou a tá s čítárňou pre učiteľov. Chodbou popri hygienickej miestnosti sa vstupovalo cez jednoramenné schodisko do časti s telocvičňou a do dvora orientovanej šatne s umývárňou a skladom.

2.nadzemné podlažie obsahovalo 13 miestností: v čelnom krídle chemická učebňa s kabinetom, v južnom krídle rad piatich samostatných učební prístupných z chodby, na konci sa otvárajúcej do bočného schodiska. Severné krídlo bolo vo východnej časti určené pre tri učebne, v západnej časti pre rysovňu s depozitom.

3.nadzemné podlažie malo 12 miestností: v čelnom krídle tri učebne prístupné samostatnými vstupmi zo schodiskovej haly, v južnom krídle vzájomne priechodné kabinety prírodných vied s veľkou prednáškovou miestnosťou, v severnom krídle dve učebne a vzadu kresliareň prepojená s depozitom.

Každá učebňa bola vykurovaná akumulácnou kachlovou pecou. Budova mala svoj vodovod a bola napojená na mestskú energetickú sieť. Hygienické zariadenia južného krídla boli situované v dvorovom rizalite, severného krídla vo dvorovej vežovej prístavbe v zadnej západnej časti krídla.

Na fasádach hlavnej budovy je dominantná tendencia k symetrii a usporiadanosti, najvýraznejšie sa prejavujúca na čelnom priečelí s plytkým 5-osovým rizalitom uprostred, zdôraznená trojosovou kompozíciou vstupného portálu s vysokým rádom, doplneným reliéfnou figurálnou i rastlinnou kamenosochárskou dekoráciou, na ktorej sa podieľal tiež Géza Maróti. Na ostatných fasádach v dominantnom horizontálnom členení s hladkým soklom a pásovou rustikou v prízemí, ktorú vo výške prvého poschodia ukončuje priebežná rímsa. Pokojný harmonický dojem podporuje pravidelný rytmus pravouhlých okien s výplňou rovnakého typu. Jedine typologickú odlišnosť schodiskového traktu architekti akcentovali inou formou okenných otvorov. Okenné výplne boli pôvodne pestrejšie štrukturované vďaka profilovaným stĺpikom, priečnikom a klapačkám, o ktorých predstavu si možno urobiť z posledných dvoch zachovaných okenných výplní v priestore býv. vrátnice a kuchyne súkromného bytu. Dnešnú štýlovo redukovanú fasádu telocvične z južnej strany oživovali dnes už odstránené pôvodné okenné výplne s hustým členením profilovaných drevených rámov a priečnikov, korešpondujúcim s členením okien ostatných fasád. Racionalitu a striedmosť architektonickej kompozície fasád spestruje hra s povrchovou štruktúrou svetlookrových omietaných plôch, kde sa striedajú plošné hladké, zrnité, kanelované i štvorcové horizontálne pásy s geometrizujúcimi motívami plošných parapetných zrkadiel, kartuší, festónov.

Ambrus Orth často transformoval do svojich návrhov prvky viedenskej secesie. Plne sa to prejavilo aj na fasádach hlavnej budovy, koncentrovanej podobe na vstupnom portáli, ale ešte výraznejšie v jej interiéri. Geometrizujúce tvaroslovie ovplyvnené racionálnejšou viedenskou redakciou secesie sa sústredilo hlavne do hlavných komunikačných priestorov budovy – pilierového schodiska a príslušných siení, ktorých najmä stropné konštrukcie pokrýva plastická geometrická kvádriková výzdoba, prekryvané štukové zrkadlá a deliace záklenky s kazetovaným podhľadom. Temer identické motívy použili architekti na svojej najznámejšej stavbe – budove poštového úradu v Šoproni (projekt 1909, realizácia 1911-1913), ovplyvnenej bezpochyby Wagnerovou poštovou sporiteľňou z roku 1904-1906 (príloha č.37-40). O tom, že sa im osvedčili aj kamenárske prvky schodiska na pošte v Šoproni (či firma, ktorá ich realizovala) a že architekti vsádzovali na istotu a opakovane používali raz navrhnuté prvky a formy dokumentuje fakt, že identické formy uplatnili nielen na budove žilinskej reálky, ale aj gymnázia v Sedmohradsku (prílohy č.43-47) a inde.

Dnes takmer zaniknutá **budova zriadencov** sa nachádzala v zadnej časti dvora. Čelnou fasádou bola orientovaná do Cintorínskej ulice, dlhšou bočnou fasádou do dvora. Prednú časť zaberali dva byty zamestnancov školy a zadnú jednotraktovú časť dielňa, prístupná z dvora cez predsieň, v ktorej bola situovaná aj dvojica hygienických zariadení. Dvojizbové samostatné byty s kuchyňou a komorou a WC boli prístupné z ulice aj z dvora cez predsienie, ktoré ústili do úzkeho vnútorného dvora. Vstup z ulice sa otváral do predsienie kruhového pôdorysu, situovanej vo valcovom rizalite v ľavej osi čelnej fasády. Z predsienie sa otvárali osi otvorov: ľavý vstup na horné podlažie, stredný do úzkej vstupnej chodby, vedúcej na dvorček a do súkromnej predsienie prvého predného bytu a v tretej osi okienko komory predného bytu, prístupnej z predsienie, ktorá sa otvárala na školský dvor. V závere po ľavej strane chodby bolo situované hygienické zariadenie, prístupné z dvočka. Do zadného bytu sa vstupovalo cez spoločnú predsieň zo školského dvora cez vnútorný dvor alebo vstup z predsienie priamo do jednej z izieb, vzájomne priechodných. Kuchyňu mal situovanú v zadnej časti vnútorného dvora, prepojenú s komorou. Úroveň vnútorného dvora bola nižšia, lebo v plánoch sú pred všetkými vstupnými otvormi nakreslené schodiskové stupne. Domček zriadencov bol prepojený s hlavnou budovou plným dekoratívne riešeným múrom, v ktorom bol situovaný polkruhovo zaklenutý vstup na školský dvor. Vstup bol architektonicky zvýraznený prevýšením archivoly a mohutným klenákom. Bola v ňom z vonkajšej strany rovnako ako vo vstupe do objektu kovová dekoratívna

mreža. Motívy plastickej omietkovej výzdoby fasád boli identické s motívmi na hlavnej budove: plošný omietkový pás, pás s omietkových štvorcíkov... Rovnako zhodné bolo členenie výplne okenných otvorov, kovové prvky na manzardovej streche objektu. Izby boli vykurované kachlovými pecami v kútoch miestností. O štýlovom výraze interiéru objektu veľa nevieme. Z pôvodnej hmoty domu bola asanovaná bytová časť s vnútorným dvorom. Zachovala sa býv. dielenská časť, aj to iba so zvyškami pôvodnej dekoratívnej úpravy omietok na fasáde.

Školský areál obkolesuje plný ohradný múr: z uličnej strany kamenný, zo strany dvora tehlový. Predpokladáme, že bol súčasťou pôvodného architektonického konceptu. Z uličných strán venovali architekti ohradnému múru väčšiu pozornosť: architektonicky jeho nosnú časť vymurovanú z kyklopskeho muriva doplnili tehlovou balustrádou, ukončenou betónovou rímsou. Ako súčasť oporného múru zo strany Barošovej (Hurbanovej) ulice navrhli kaplnku, ktorej horné podlažie sa zo severnej strany otváralo do záhrady ako letohrádok. K výzdobe kaplnky pozvali v tom čase v budapeštianskych umeleckých kruhoch etablovaného výtvarníka, sochára a mnohostranného umelca Gézu Marótiho (1875-1941), ktorý pre polkruhovo zaklenutý výklenok navrhol reliéf Ukrižovaného Krista s dvojicou adorujúcich anjelov s nápisom: „IN HIC SIGNO VINCIT“. Pri kaplnke spolupráca Marótiho s architektami neskončila, lebo navrhol pre hlavnú budovu spomínanú reliéfnu výzdobu hlavného vstupného portálu, ako aj kamenných sedesov v schodiskovom vestibule na 1.a 2.n.p., nad ktorými viseli olejomaľby maliara a profesora školy Gustáva Adolfa Obendorfa (1865-1949) (Vlkolaček, 1992, s.16).

6.1.3 Stavebné úpravy v 20.storočí

V priebehu 40.-50.rokov sa v objekte realizovali stavebné práce v súvislosti s opravou vojnových škôd, s výmenou technickej infraštruktúry (ústredné kúrenie, elektrické osvetlenie), rozširovanie, či zahusťovanie priestorov z dôvodu zvýšenia kapacity učební, obnovy vnútorného zariadenia a výmaľby interiérov, či opravy exteriérových omietok. Napriek tomu, že sa škola opravila hneď v povojnových rokoch, niektoré práce sa neúnosne preťahovali (oprava strechy, okenných otvorov), čo rezonuje vo výročných správach ešte začiatkom 50.rokov. K veľkému stavebnému zásahu na parcele došlo v 2.polovici 50.rokov, kedy sa rozhodlo o asanácii býv.správcovského domu (resp. jeho prednej časti) a na jej mieste začať s výstavbou novej školskej budovy. Jej dokončenie urýchlilo rozhodnutie štátnych orgánov premiestniť Vysokú školu dopravy z Prahy do Žiliny a umiestniť ju v priestoroch historickej budovy býv. reálky (blok „A“) a novopostavenej budovy v tesnom susedstve (blok „B“).

Najbližšie sa dozvedáme o stavebných úpravách v objekte vtedy už Štátneho slovenského gymnázia v Žiline v súvislosti so snahami o modernizáciu technickej infraštruktúry objektu v 40.rokoch, pretože budova školy nevyhovovala ani počtom ani stavom učební. V ročenke z rokov 1942-1943 sa spomína, že „*MŠO s MDVP v snahe uskutočniť celý preliminovaný program generálnej opravy odstraňuje postupne najväčšie nedostatky vo vnútornom zariadení budovy.*“ V školskom roku 1942/43 sa začalo s inštaláciou ústredného kúrenia a s inštaláciou elektrického osvetlenia. Obidve práce sa mali ukončiť do 31.augusta 1943 (Ročenka 1942-43, s.9).

Ďalším impulzom stavebným zmien v objekte školy boli škody spôsobené vojnovými udalosťami, dôsledkami ubytovania vojska a bombardovaním. Celková oprava budovy sa previedla hneď v povojnových rokoch. S opravami sa začalo hneď v máji r.1945 a pokračovalo cez prázdniny, „*takže na začiatku školského roku 1945/46 mala každá pobočka vlastnú učebňu*“ (Ročenka 1945-46, s.5). Škody na vnútornom zariadení však neboli ešte opravené a stále bol nedostatok vnútorných okenných tabúl a nábytku (tamtiež, s.9). O rok neskôr sa spomínajú nedostatky s inštalovaným ústredným kúrením, ktoré nestíhalo v zime vykúriť najmä miestnosti severného krídla, naliehavá generálna oprava strechy, ukončenie inštalácie elektrického osvetlenia a údaj, že na náklad Štát. stavebného úradu v Žiline boli položené v telocvični nové parkety (Ročenka 1946-1947).

V rokoch 1947-1948 sa dokončila rekonštrukcia inštalácie ústredného kúrenia, opravený bol vodovod a kanalizácia ústavu, ktoré boli poškodené vojnou. Na náklad Štátneho stavebného (s.9) úradu boli cez hlavné prázdniny 1947 prevedené najdôležitejšie opravy na budove ústavu a namontované boli nové lavičky na strechu budovy, vymaľovaná bola telocvičňa, šatňa a telocvičný kabinet, triedy a chodby prístavku (Ročenka 1947-1948, s.10). Opäť sa spomína naliehavá generálna oprava strechy, ktorá bola ukončená až v roku 1953. Organizačné zmeny školy začiatkom 50.rokov vyvolali aj nové potreby na stavebné zmeny. Riaditeľstvo školy už v školskom roku 1951/52 pripravilo návrh na generálnu opravu školskej budovy, podľa ktorého vypracoval Stavoprojekt Žilina plán. Do konca júna 1953 bola prevedená úplná oprava strechy a krovu, oprava omietky a úprava vonkajšej fasády, parketovanie. Opravné práce sa však v roku 1953 zasavili, a tak plánovaná generálna oprava nebola prevedená ani na 50% (Ročenka 1952-1953,s.7). Je pravdepodobné, že práve v tomto období boli zbúrané komíny a škridlová krytina nahradená plechom.

K najvýznamnejšej zmene na parcele došlo začiatkom 60.rokov 20.storočia v súvislosti s preložením Vysokej školy dopravnej z Prahy do Žiliny v rokoch 1960-1962. Premiestnenie školy do Žiliny a jej situovanie do objektu býv. reálky (blok „A“) urýchlilo asanáciu časti menšej historickej budovy býv. správcu (dielňa sa zachovala) a na jej mieste postavenie novej budovy (blok „B“), dokončenej v roku 1962. Nová budova bola pragmatickým spôsobom prepojená s historickou budovou pomocou dvojpodlažného premostenia, pod ktorým bol situovaný vstup – priechod na školský dvor. Kompatibilita úrovne podlaží a vstupov musela byť riešená schodiskovými stupňami. Aj školský dvor bol v priebehu 2.polovice 20.storočia znehodnotený utilitárnymi novostavbami a prístavbami (Unimo bunky, komín, prístavby k pôvodnému správcovskému domu, betónové úpravy plochy dvora).

Celkovo možno konštatovať, že nekoncepčné stavebné zásahy, utilitárne úpravy, drobné prestavby a novostavby ako aj zanedbaná údržba poznačili celý historický areál býv. reálky a jej tri historické objekty negatívnym spôsobom. Najviac utrpel dvor, interiér hlavnej budovy a asanáciou prednej časti stratila býv. správcovská budova historickú identitu.

6.2 Architektonicko-historické a umelecko-historické vyhodnotenie

Architektúra bývalej Maďarskej kráľovskej štátnej hlavnej reálnej školy (Magyar királyi Állami Főreáliskola) s celým areálom je podmienená viacerými faktormi. V prvom rade zapadá do kontextu vývoja súdobej architektúry na území Uhorska a do celkového spoločensko-politického a kultúrneho rámca, ktorý ovládal spoločnosť až do zániku Rakúsko-uhorskej monarchie v roku 1918. Práve architektúra školských stavieb príznačne odráža sebavedomie a šovinizmus vtedajších vládnych kruhov v Uhorsku, ktoré najmä po rakúsko-uhorskom vyrovnaní prežívali „zlatý vek“ svojej existencie, násilne prerušenej až Trianonskou dohodou. *„Práve pri tomto typologickom druhu sa v oveľa väčšej miere prejavila spätosť oficiálnej národnostnej politiky Uhorska a architektov i architektúry v jej službách. Maďarizácia zosilnela, premyslené kroky urobila vláda v oblasti výstavby školských budov“* (Lukáčová -Pohaničová, 2008, s.200). V konkrétnych spoločenských podmienkach bola zo strany Uhorského štátu presadzovaná koncepcia výstavby škôl, ktorú *„určovala snaha o zjednotenie heterogénneho spoločenského etnického spoločenstva štátu posilnením maďarského elementu ako štátotvorného. Dôsledkom bolo, že výstavba škôl bola riadená centrálné a vypracovaním projektov poverovalo kráľovské ministerstvo školstva budapeštianskych architektov“* (Mayerová, 1997, s.202), podobne, ako to bolo v prípade architektov žilinskej reálky Ambrusa Ortha a Emila Somló.

V druhom rade je architektúra školy súčasťou celkového vývojového kontextu architektúry na prelome 19. a 20. storočia, kedy si razila cestu v strednej Európe secesia, ktorá sa prezentovala množstvom ornamentálnych a regionálnych variácií, hoci v našom prostredí naďalej dlho prežívali eklektické tendencie. Do Maďarska sa vplyv secesie dostával zo západnej Európy v druhej polovici deväťdesiatych rokov 19. storočia. Hoci Maďarsko bolo súčasťou Rakúsko-Uhorskej monarchie, vplyvy rakúskej secesie boli v Maďarsku slabšie. Príčinou toho bolo aj to, že v poslednom desaťročí pred prelomom storočia sa zosilňovala kultúrna nezávislosť na Viedni. V Maďarsku sa objavuje viedenská architektúra len v čiastkových formách a v dekorácii (J. Gerle, 1990, s.12). Táto v maďarských pomeroch menšinová tendencia sa prejavuje aj na stavbách architektonickej dvojice Ambrus Orth - Emil Somló realizovaných medzi rokmi 1905-1915, najvýraznejšie na budove poštového paláca v Soproni (1909, 1911-1913) budovaného v rovnakom čase ako škola v Žiline, či na staršom projekte, realizovanom na území Slovenska, na výtvarne stvárnenej fasáde dievčenskej školy v Trenčíne, kde sa striedajú prvky viedenskej a lineárnej maďarskej secesie (Mayerová, 1997, s.202).

Okrem školy v Žiline a ďalších vyššie spomínaných projektov architekti Ambrus Orth a Emil Somló navrhli ďalšie školské budovy v Užhorode, Györi, Szegede, Gyergyószentmiklósi. Z hľadiska výtvarného názoru sa jedná o secesno eklekticky poňatú architektúru s niektorými prvkami viedenskej secesie (delenie výplňových plôch na fasáde, dôraz na stvárnenie korunnej rímsy, jasnosť celkového členenia dispozície, použitie geometrizujúcich ornamentálnych prvkov, klasicistickej inšpirácie poznačenej racionalitou konceptu i použitého tvaroslovia...). Ambrus Orth a Emil Somló predstavujú Ottom Wagnerom inšpirovaný alternatívny prúd v rámci uhorskej secesie voči skupine architektov školských stavieb, bezprostredne spolupracujúcich či ovplyvnených ústrednou postavou maďarskej architektúry, reprezentantom maďarského národného Ódom Lechnerom.

Hoci ako dôležitý faktor konečného vyznenia architektúry zohrávala dôležitú úlohu aj súčinnosť výtvarného názoru projektantov a konkrétnych lokálnych podmienok (prispôsobenia sa stavebnému kontextu, miestnemu vkusu, lokálnym tradíciám, realizačnému potenciálu), v prípade budovy školy ide o importovanú, štandardizovanú architektúru z budapeštianskeho centra, presadzujúcu v prvom rade osobné predstavy architektov ako rešpektovanie lokálnych zvyklostí. Budova školy ako významná investícia štátnej moci v provinčných pomeroch hornouhorskeho mesta mohla skôr pôsobiť ako vzor, či iniciovať lokálny variant secesie, ktorý je vo vizuálnej tvári Žiliny čitateľný.

Budova bývalej Maďarskej kráľovskej štátnej hlavnej reálnej školy (Magyar királyi Állami Főreáliskola) je významným článkom vo vývoji špecifického stavebného typu, ktorý obohacoval vizuálny charakter hornouhorských miest na prelome 19. a 20. storočia. Vzhľadom na rozsah vtedajšej výstavby i na miesto, ktoré škole pripadalo v širších urbanistických súvislostiach, je dokumentom stavu a úrovne stavebného umenia vo vtedajšom Hornom Uhorsku. Uplatnením kamennej figurálnej a dekoratívnej plastiky od významného sochára aj stavu a úrovne dobovej secesnej výtvarnej produkcie, šírenej mimo umeleckého centra.

7. Charakteristika hodnôt kultúrnej pamiatky

Budova bývalého reálneho gymnázia v Žiline, zapísaná v Ústrednom zozname pamiatkového fondu pod evidenčným číslom 1348/0, vykazuje vysokú mieru pamiatkových a kultúrno-historických hodnôt. Vychádzajúc z poznatkov získaných z archívneho výskumu, podrobnej obhliadky objektu, z architektonicko-historickej a umelecko-historickej analýzy pamiatky a jej porovnania s inými budovami rovnakej funkcie a typológie v rámci stredoeurópskeho kontextu a kontextu historického Uhorska a porovnania s ďalšími realizáciami architektonickej dvojice Emil Somló – Ambrus Orth, môžeme definovať následné pamiatkové hodnoty:

- **hodnota urbanistická** – spočíva v dominantnom postavení a exponovanom situovaní budovy s orientáciou ustúpenej čelnej fasády do križovatky ulíc Hurbanova a Legionárska, čo určuje jej významovo ťažiskové postavenie v urbanistickom priestore;
- **hodnota súvzťažnosti s prostredím** – spočíva v urbanistickej situácii a harmonickom susedstve s troma architektonicky jedinečnými a historicky významnými budovami, niektorými európskeho významu: bývalou neologickou synagógou od architekta Petra Behrensa, bývalou budovou filiálky Rakúsko-uhorskej banky (neskôr Národnej banky Československa) a Rosenfeldovým palácom, budovy si vzájomne nekonkurujú, ale vytvárajú harmonický urbanistický celok;
- **hodnota historického urbanizmu** – spočíva v rešpektovaní historicky vyvinutej cestnej siete, v situovaní areálu, rešpektujúcom historický urbanistický kontext, fixuje staršiu urbanistickú situáciu, viažúcu sa na pôvodnú komunikačnú trasu Hurbanovej a mladšej Legionárskej ulice;
- **hodnota historického dokumentu** – z hľadiska funkčného využitia (škola podľa súdobých predstáv o modernej škole), uplatnenia stavebného remesla, secesnej výtvarnej výzdoby, dobovej technickej infraštruktúry (vetranie, vykurovanie);
- **hodnota architektonického diela, architektonicko-historická** – spočíva v hmotovom, objemovom a dispozičnom riešení, v ucelenom a kompaktno zachovanom secesnom slohovom výraze fasád a vybraných priestorov interiéru (reprezentačných, spoločenských, komunikačných, obytných), v uplatnení architektonických, remeselných a umelecko-remeselných prvkov, v zachovanej kolekcii schodísk so sprievodným tvaroslovím, mreží, okien, dverí;
- **hodnota umelecká, umelecko-historická** – spočíva v eklektickom uplatnení historizujúceho pseudoklasicistického, neobarokového (strecha) a prevládajúceho secesného tvaroslovia a ornamentiky, výtvarného diela v architektúre (kamenosochárske prvky od Gézu Marótiho), výtvarnej plastickej geometrizujúcej dekorácie – komponentov, ktoré činia z objektu významnú pamiatku secesnej architektúry, inklinujúcu k racionálnej redakcii štýlu prevládajúcej v rakúskom (viedenskom) prostredí, reliéf Ukrižovania predstavuje vzdialene ohlas beuronskej umeleckej školy;
- **hodnota estetická a výtvarná** – spočíva v uplatnení výtvarných diel v rámci areálu (reliéf Ukrižovania, reliéf s alegóriou vzdelávania, reliéf na kamennom sedese vo vstupnom vestibule), výtvarnej výzdoby (sochárskej, plastickej) a umelecko-remeselných prvkov v hlavnej budove (kamenné prvky schodiska, omietková výzdoba schodiskových siení, vstupný portál, kamenné články na čelnej fasáde a na atike);
- **hodnota historickej funkcie** – spočíva v zachovaní typologického určenia objektu a jeho priestorov ako sídla strednej školy, postavenej podľa dobových názorov na modernú výuku, s charakteristickými aktivitami: vzdelávacou (učebne, kabinety, prednáškové miestnosti), kultúrno-osvetovou (knížnica, čítareň), športovou (telocvičňa, kúpele), charitatívno-sociálnou (jedáleň, internát), rekreačno-zábavnou (školský dvor, besiedka v záhrade); pokračovateľ tradície žilinského školstva (od základnej až po vysokú školu);
- **hodnota typologická** – spočíva v typologickej jedinečnosti, resp. nejednoznačnosti objektu kaplnky – altánku – filagórie – ohradného múru;
- **hodnota historická** – spočíva vo význame budovy ako školy, v ktorej pôsobili pedagogicky (Anton Mišík, Dominik Tatarka, František Šmilauer,...), alebo študovali (výtvarníci Fero Kráľ, Vincent Hložník, Alex Mlynarčík, Andrej Barčík, Rudo Sýkora,... spisovatelia Ľubomír Feldek, Ján Kostra, Ján Lenčo,... architekt Michal M.Scheer, historik Richard Marsina, právnik Dr. Ernest Žabkay a ďalší) významné osobnosti slovenského kultúrneho a spoločenského života;
- **hodnota technická** – spočíva v uplatnení originálnych dobových technológií – schodiskové konštrukcie, riešenie historického TZB (vykurovanie, vetranie);
- **hodnota ucelenosti diela** – spočíva v zachovanom slohovom výraze fasád a časti interiérových priestorov s pôvodnými kolekciami prvkov (schodiská, mreže, štukové prvky...);
- **hodnota symbolu** – spočíva v identifikovaní a pôsobení budovy ako sídla školy, prejavujúcim sa zaužívaným názvom „reálka“, táto hodnota sa viaže k jej starším dejinám;
- **hodnota funkcie** – spočíva v potenciáli budovy pokračovať vo funkčnej náplni, pre ktorú bola jej výstavba iniciovaná;
- **hodnota jedinečnosti** – spočíva v jedinečnosti urbanistickej situácie, jedinečnosti „polyfunkčného“ objektu malej architektúry: filagória – kaplnka – oporný múr;
- **hodnota typičnosti** – budova je priestorovo, dispozíciou, architektonickou a tvaroslovnou výbavou, formálnym usporiadaním dokumentom súdobej vzdelávacej inštitúcie;
- **hodnota emocionálnej pôsobivosti** – spočíva v spomienkach pamätníkov, ktorí tu študovali.

Z uvedených pamiatkových hodnôt objektu vyplýva, že predmetom pamiatkovej ochrany je hmotový rozsah objektu vrátane konštrukcie krovu a tvaru strechy, resp. strešnej krajiny, trojkridlová dispozícia s čelným a dvomi bočnými uličnými krídlami, s centrálnou schodiskovou sieňou, s aditívnym radením priestorov, prístupných z komunikačnej

chodby, všetky stropné konštrukcie, schodiská, historické štýlové kamenné, drevené, kovové prvky, historické omietky v interiéri a exteriéri budovy (jednotlivé prvky, ktoré by mali byť predmetom ochrany, viď položky). Predmetom pamiatkovej ochrany je aj objekt kaplnky / altánku spolu s ohradným múrom parcely. Integrálnou súčasťou pôvodného školského komplexu bol aj dom správcu a zriadencov školy, ktorý sa zachoval v torzálnom stave.

8. Návrh ochrany, obnovy a prezentácie hodnôt kultúrnej pamiatky

8.1 Požiadavky na zachovanie, obnovu a prezentáciu hodnôt kultúrnej pamiatky

Na základe vizuálneho prieskumu, reštaurátorského prieskumu portálu a súvisiacich častí, vyhodnotenia nálezočných situácií, zachovaných remeselných, umelecko-remeselných, architektonických a výtvarných prvkov možno konštatovať, že určujúce kultúrne-historické a pamiatkové hodnoty predmetného objektu školy postavenej v secesnom štýle sú zachované v takom rozsahu a kvalite, že napriek niektorým neadekvátnym a nevhodným stavebným úpravám a schátraniu pôvodných prvkov je pri údržbe, obnove a adaptácii potrebné vychádzať z pamiatkových kritérií obnovy.

Cieľom prípravy a realizácie akýchkoľvek zásahov čiastkových úprav či adaptácií jednotlivých častí objektu je rešpektovanie postulátov ochrany, nenarušenia, konzervácie a reverzibility v tých situáciách a detailoch, ktoré majú pre architektúru určujúci charakter. Sú to:

- hmotovo-priestorové danosti budovy,
- základná dispozičná skladba,
- schodiská v čelnom a južnom krídle so sprievodným tvaroslovím,
- vstupný vestibul a schodiskové haly v troch nadzemných podlažia so štukovou výzdobou,
- zachované pôvodné stropné konštrukcie,
- architektonické členenie fasád vrátane vstupného portálu čelného krídla,
- zachovaná štuková výzdoba fasád a interiérov,
- zachované pôvodné omietkové vrstvy vo vytipovaných priestoroch pamiatkovej ochrany,
- zachované pôvodné umelecko-remeselné vybavenie (kamenné, drevené, kovové, keramické prvky),
- zachované prvky pôvodnej historickej technickej infraštruktúry a vybavenie,
- strešná krajina s historickými prvkami (komínové hlavy, klampiarske prvky, vikiere),
- ohradný múr so vstavanou kaplnkou / altánkom.

Z hľadiska pamiatkovej hodnoty ako určujúce sú fasády, priestory vstupného vestibulu, schodiskovej haly vo všetkých podlažiach, komunikačných chodiab všetkých podlaží, podkrovia.

Pre všetky uvažované, pripravované a realizované úpravy, zásahy a adaptácie budú rozhodujúce a prípustné tieto metódy:

- a) metóda konzervácie, ktorú treba použiť v prípade všetkých pôvodných zachovaných a technicky zdatných štruktúr pamiatkovej substance budovy;
- b) metóda rekonštrukcie v súlade s ktorou sa zrekonštruujú pôvodné a pre celý vnútorný a vonkajší charakter a výraz budovy rozhodujúce riešenia a situácie;
- c) metóda modernizácie, v rámci ktorej je možné dosiahnuť také technické a prevádzkové zabezpečenie, ktoré nebude nijakým spôsobom kolidovať s pamiatkovou substanciou budovy a jej architektonickými a estetickými hodnotami;
- d) postulát maximálneho zachovania, ochrany a prezentovania pamiatkových hodnôt je vo vzťahu k prevádzkovému a funkčnému využitiu a z nich vyplývajúcich požiadaviek na technické riešenie (sústavy technickej infraštruktúry, komunikačnej, osvetľovacej, zabezpečovacej a informačnej techniky (v procese obnovy a prípadnej adaptácie budov) určujúci.

8.2 Požiadavky na odstránenie nevhodných zásahov

Bezpodmienečne je treba premyslieť a určiť budúce využitie objektu a pripraviť z novej funkcie vyplývajúcu ucelenú koncepciu komplexnej obnovy podľa architektonického projektu. Nutne treba pristúpiť k preriešeniu vizuálne najdostupnejších negatívnych zásahov do objektu a odstrániť:

- sekundárne resp. nevhodné stavby a prístavby vo dvore prislúchajúcom parcele,
- premostenie s novým objektom z južnej strany,
- mladšie cementové omietky v určujúcich pamiatkových priestoroch,
- sekundárne a nehodnotné obklady a kapotáž z nosných konštrukcií,
- sekundárne priečky znehodnocujúce pôvodnú dispozíciu,
- nevhodné plechové (v 1.p.p.) a drevené znižované podhlady (južné krídlo, 1.n.p.),
- nevhodné povrchy, dlažby, betónové podlahy, cementový poter, PVC podlahy v interiéri a exteriéri objektu,
- nevhodné technické zariadenia na fasáde a v interiéri (najmä 1.p.p.),
- kovové zárubne a typové dvere,
- utilitárne kovové mreže,
- nevhodné utilitárne vstupné a okenné výplne,
- nerovnosti, rôzne úrovne, rampy a schodiskové stupne vo dvore.

8.3 Návrh konkrétnych opatrení na obnovu kultúrnej pamiatky

8.3.1 Hmotovo priestorová skladba

Základná pôdorysná a hmotovo-priestorová skladba budovy hlavného objektu je záväzná – podpivničený, štvorpodlažný trojkrídlový dom so schodiskovým traktom vysunutým do dvora, založený na nepravidelnom pôdoryse v tvare „U“ so zachovanou objemovou skladbou strešnej krajiny. Nezmenená musí zostať výška

jednotlivých priestorov, tvar a sklon zastrešenia, vnútorné priestorové dimenzie a podlažnosť. Vytváranie nových podlaží je neprípustné. V prípade nutnosti väčšej priestorovej kapacity, resp. nutnosti vyhnúť sa zaťaženiu historického objektu technickou infraštruktúrou, je možnosť zväziť novú prístavbu vo dvore. Je nutné architektonicky preriešiť kontakt južného krídla historického objektu a novostavby z 2.polovice 20.storočia vrátane prístupu na parcelu.

8.3.2 Dispozícia a priestorové riešenie

Eliminovať živelnosť a chaotickosť v stavebných úpravách budovy. Bezpodmienečne je nutné postupovať podľa vopred navrhnutého architektonického konceptu, ktorý bude rešpektovať pamiatkové hodnoty objektu a usmerňovať stavebnú činnosť v ňom. V rámci dispozičného riešenia objektu musia byť plne rešpektované danosti zachovanej pôvodnej priestorovej štruktúry objektu. To znamená zachovanie pôvodnej dvojtraktovej dispozície severného a južného krídla s komunikačnými chodbami z vnútornej strany dvora a aditívnym radom miestností uličného traktu a trojtraktovej dispozície čelného krídla vrátane schodiskového traktu vysunutého do dvora, vstupného vestibulu a schodiskových siení vo všetkých podlažiach v strednom trakte. Z dôvodu zachovania stropov so štukovou dekoráciou nedeliť novými priečkami priestory s historickými stropmi, ktoré by sa mali pohľadovo uplatniť v celku. V rámci dispozície na 1.a 2.n.p. doporučujeme otvoriť pôvodný vstup z Legionárskej ulice a sprístupniť schodiská v južnom krídle, čím by sa zlepšili komunikačné a prevádzkové väzby. Nové priečky, ktoré neboli súčasťou historickej dispozície, by mali byť z ľahkých a odstrániteľných konštrukcií. Vzhľadom na architektonickú a umeleckú hodnotu z hľadiska pamiatkovej ochrany si vyžadujú priestory vstupného vestibulu, hlavného schodiska a príslušných schodiskových siení vo všetkých podlažiach osobitnú pozornosť – spôsob obnovy ich interiéru by mal byť predmetom osobitne vypracovaného Návrhu na reštaurovanie exteriérových a interiérových omietkových vrstiev vrátane štukovej výzdoby a Návrhu na reštaurovanie centrálneho schodiska.

8.3.3 Výplne vstupov

V objekte sa zachovali drevené výplne z doby vzniku objektu:

- presklené deliace steny s dverami (4 ks, č.302, 303) so zachovanými kovovými prvkami, na 1.p.p. a 1.n.p.,
- dvojkrídlové dvere so zárubňou (5 ks, č.304),
- jednokrídlové dvere so zárubňou presklené (1 ks, č.305) a plné (8 ks, č.306),
- presklené dvierka vitrínovej skrinky (1 ks, č.307),
- balkónové dvere (č.313),
- fragmenty dverových drevených krídiel prináležiacich niektorému z vyššie menovaných typov, prípadne pôvodné výplne vstupov z Legionárskej ulice či z dvora, deponované t.č. v podkroví (č.321).

Všetky pôvodné dverové výplne treba zachovať, očistiť, opraviť, umelecko-remeselne obnoviť, opatriť farebným náterom so zmesou ľanového oleja po overení pôvodnej farebnosti. Kovové časti očistiť, opatriť ochranným náterom. Fragmenty dverových krídiel v podkroví po obnove znova uplatniť. Zachované výplne použiť ako vzor pri obnove. Drevená dvojkrídlová výplň hlavného vstupného otvoru v čelnej fasáde je pravdepodobne sekundárna, vyhotovená ako replika pôvodnej s uplatnením pôvodných kovových prvkov – 4 mriežky, snád kľučka so štítkom (porovnaj historické foto). Predmetnú bránu doporučujeme neodstraňovať ale zachovať v pôvodnej situácii a po ošetrovaní a obnove nanovo uplatniť a prezentovať (viď Návrh na reštaurovanie, D.Hagara: 2013).

8.3.4 Výplne okien

V objekte sa zachovalo niekoľko drevených výplní okenných otvorov s kompletným vybavením, o ktorých možno jednoznačne uvažovať, že patria k pôvodnému inventáru objektu z roku 1913:

- dvojkrídlové dvojité okno s klapačkou (1 ks, položka č.308),
- dvojkrídlové okno s profilovaným priečnikom (2 ks, položka č.309),
- fragmenty drevených okenných rámov v podkroví južného krídla (položka č.321).

Predpokladáme, že výplne tých okien, ktorých delenie vonkajších krídiel je identické s členením okien, zachytených na historických fotografiách, sú sčasti pôvodné, najmä spomínané vonkajšie okenné krídla, ktoré zachovávajú pôvodné členenie a korešpondujú so secesným výrazom architektúry objektu, i keď bez pôvodných klapáčiek a pôvodných kovaní. Predpokladáme, že sčasti boli nahradené novými krídlami na prelome 40.a 50.rokov 20.storočia, najmä ich vnútorné krídla s typizovanými kľučkami. Originálne zachované tri pôvodné okná ako aj ostatné okná podchytené v položkách č.310-312, 314-319, 321 treba zachovať, umelecko-remeselne obnoviť, očistiť, opraviť, chýbajúce časti doplniť, repasovať, opatriť farebným ochranným náterom – farebnosť preveriť. Zachovať, obnoviť a prezentovať profiláciu detailov (zuborez priečnika, profiláciu klapačky, profiláciu drevenej parapetnej dosky). Okná položky č.308, 309 použiť ako VZOR, pri rehabilitácii ostatných okenných otvorov pri použití metódy slohovej rekonštrukcie.

8.3.5 Štuková výzdoba

Na objekte sa zachovala štuková výzdoba exteriéru (architektonizácia fasád v geometrickom secesnom a klasickom historizujúcom tvarosloví) a vybraných priestorov interiéru – schodiskové siene; význam znásobuje kombinácia ďalších materiálov (ryolit, vápenec, umelý kameň, keramika). Zachovať omietkovú architektonizáciu fasád. Zachovať štukovú dopĺňajúcu dekoráciu fasád. Zachovať omietkovú architektonizáciu interiérov (priestory hlavného schodiska vo všetkých podlažiach, vstupný vestibul). Zachovať štukovú dekoráciu stropov. Zachovať, opraviť a rekonštruovať pôvodnú profiláciu:

- plastické omietkové podhľady stropov,

- plastické podhlády zalomených klenutých pásov, hrany stĺpov, pilastrov,
- plastické členenie hlavice piliera schodiska.

Spôsob obnovy a opravy štukových a omietkových prvkov by malo byť predmetom osobitne vypracovaného Návrhu na reštaurovanie exteriérových a interiérových omietkových vrstiev s výmaľbou vrátane štukovej výzdoby. Priestory: m.č.0.01, 1.01, 1.02 (1.21, 1.22), 1.03, 2.01, 2.02, 3.01, položka č.101.

8.3.6 Maliarska výzdoba

Nemožno vylúčiť výskyt maľovanej ornamentálnej výzdoby resp. monochromie v secesnom štýle v reprezentačných priestoroch vstupného vestibulu a schodiska a schodiskových siení, resp. niektorých miestností čelného krídla a býv.bytu, teda v priestoroch, ktoré mali v rámci býv.školy reprezentatívnejšiu a spoločenskú funkciu: študovňa, kancelária a byt riaditeľa, kúpele. Predpoklad nálezu v m.č.0.09, 1.01, 1.02, 1.03, 1.31-1.34-1.33, 1.36, 1.43, 1.44. V prípade, že reštaurátorský výskum maľbu potvrdí, treba výzdobu zachovať, reštaurovať. Spôsob obnovy a opravy by mal byť predmetom osobitne vypracovaného Návrhu na reštaurovanie exteriérových a interiérových omietkových vrstiev s výmaľbou vrátane štukovej výzdoby.

8.3.7 Obloženie stien

Na objekte sa zachovali kamenné (vápenec, ryolit, umelý kameň, terazzo) a keramické (sokle schodiska) obklady stien – schodiskové priestory, vstupný vestibul, schodisková sieň na 1.n.p. (sedes s fontánkou). Je nutné ich zachovať, lebo patrili k pôvodnej výbave objektu. Položka č.201, 205, 503.

8.3.8 Kovové prvky

V budove sa zachovala kolekcia kovových mreží: schodiskové zábradlia (položka č.403, 404), zábradlie ohradného múrika (401), výplňová mreža hlavného vstupu (402), vetracích otvorov (405), a výplní otvorov (položka č.407, 406). Je potrebné ich bezpodmienečne zachovať, zbaviť mladších sekundárnych náterov, ošetriť, opraviť, obnoviť a prezentovať. Počas stavebných prác demontovať a deponovať na patričnom mieste. Pozornosť venovať klampiarskym prvkom - položka č.409. Osobitnú pozornosť si vyžaduje riešenie svietidiel ako súčasť štýlových interiérov so stropmi, kde súčasťou kompozície tvorili aj svietidlá. Pri nových návrhoch inšpirovať sa historickou dokumentáciou, resp. dizajnom kovových svietidiel v geometrizujúcom štýle art deco. (interiér Poštového úradu, Šopron). Podobne aj v prípade rekonštrukcie (slohovej, alebo náznakovej) exteriérových konzolových svietidiel. Viď historické foto.

8.3.9 Kamenné prvky

V objekte sa zachovali veľmi hodnotné secesné kamenné prvky pochádzajúce z doby otvorenia budovy v roku 1913, ktoré je potrebné bezpodmienečne zachovať, obnoviť, reštaurovať a prezentovať. V interiéri sa kamenné prvky sústredili v priestore monumentálneho schodiska a vo vstupnom vestibule (položka č.203, 204, 205). Vzhľadom na výtvarný charakter prvkov presný spôsob obnovy určí reštaurátorský prieskum, rovnako ako to bude v prípade obnovy severnej fasády altánku s výklenkom kaplnky Ukrižovania (položka č.207). Vzhľadom na vysoké umelecké kvality bol monumentálny vstupný portál so súvisiacimi prvkami predmetom samostatného reštaurátorského výskumu a Návrhu na reštaurovanie (D.Hagara, 2013) - položka č.201, 206.

8.3.10 Podlahy a dlažby

V komunikačných priestoroch sa zachovali pôvodné

- dekoratívne keramické dlažby (vestibul, chodby, schodiskové priestory) a tehlové dlažby (podkrovie),
- drevené podlahy (vlysky, parkety) v kanceláriách 1.-2.n.p., býv.byte, učebniach na 1.-4.n.p., (býv.archív),
- kameninové, resp. terazzové dlaždice v komunikačných priestoroch, na podeste schodisk.

Pôvodné podlahy a povrchy zachovať. V prípade nového návrhu riešiť v závislosti od funkčného využitia priestoru, držať sa pravidla - komunikačné priestory a hygienické priestory keramická dlažba, terazzo, obytné a kancelárske priestory drevená podlaha, parkety. V niektorých priestoroch je nevyhnutne odstrániť súčasné podlahové materiály (guma, PVC). V pivniciach je možné rešpektovať prevádzkové požiadavky.

8.3.11 Fasády

Fasády si vyžadujú komplexnú obnovu:

- omietané plochy: očistenie omietok od navrstvených náterov a nečistôt, upevniť uvoľnené partie a konsolidovať narušenú hmotu omietok; architektonickú kompozíciu, rôznu štruktúru povrchov a originálne prvky rešpektovať, obnoviť, chýbajúce časti doplniť ako kópie (štukové kartuše, parapetné zrkadlá, paneláciu plochy štítov...); zachovať, opraviť, doplniť a obnoviť pôvodnú profiláciu; v prípade obnovy zvetralé fragmenty omietkových plôch a výzdoby bude treba konzervovať a remeselne obnoviť; farebné riešenie omietanej plochy fasád – aktívne články monochrómny náter svetlookrový;
- plochy s kamenným murivom: očistenie, vyškárovanie, zvetralé časti doplniť, konsolidovať, najmä reliéfnu plastickú výzdobu, profiláciu korunnej rímsy atď.

Definitívne riešenie povrchovej úpravy a obnovy fasád spresní reštaurátorský prieskum.

8.3.12 Strecha a krov

Zachovať súčasný tvar striech a celkový charakter strešnej krajiny, vrátane jednotlivých prvkov a dreveného vikiera (položky č.317, 318, 322, 408, 409). Obnoviť škridlovú krytinu, doplniť deštruované časti - vzor manzardová

strecha kaplnky / altánku (porovnaj historické foto). Konštrukciu drevených krovov zachovať, porušené resp. chýbajúce časti doplniť, opraviť, repasovať, nevymieňať celú konštrukciu krovu za novú. Nezmenená zostane výška hrebeňa strechy, jej tvar a sklon. Deštruované časti komínov, komínové hlavy dotvárajúce charakter strešnej krajiny obnoviť, rekonštruovať, rešpektovať, zachovať, omietnuť a prezentovať (položka č.103). Historické klampiarske prvky zachovať, obnoviť, prezentovať, resp. rekonštruovať pôvodné prvky, podľa zachovaných vyhotovíť kópie a osadiť na pôvodné miesto. Predmetom ochrany je aj strecha kaplnky s pôvodnou krytinou a klampiarskymi prvkami.

8.3.13 Historická technická infraštruktúra

V objekte sa zachovali niektoré historické prvky technickej infraštruktúry

- a) kúrenie v podobe zachovanej akumulácie kachlovej pece (položka č.502),
- b) komínové prieduchy s vyústením v podkroví (položka č.408),
- c) čistiace otvory (položka č.406)
- d) vetranie a ventilačné šachty s vyústením s mriežkou (položka č.405).

Zachovať, opraviť a prezentovať. Možnosť využiť pre umiestnenie nového TZB.

8.3.14 Predpolie a dvor objektu

Oporný múr, ktorý pochádza z obdobia výstavby školy, na severovýchodnej a severnej strane zachovať v pôvodnom rozsahu a podobe, časť zaniknutého oporného múrika z juhovýchodnej strany (Legionárskej ulice) rekonštruovať, murivo opraviť, deštruované časti doplniť, remeselne obnoviť vrátane koruny s rímsou (viď položka č.104) a múru okolo kaplnky (položka č.207). Nízke parapetné múriky pred vstupom do objektu zachovať, sanovať, opraviť a vyspraviť a obnoviť pôvodnú mrežu zábradlia (položka č.401). Priestor pred vstupom opatriť pevným povrchom (napríklad kamenné ryolitové platne). Obnoviť schodiskové stupne v celej hmote z kusov kameňa (ryolit), neobkladať mramorovými lesklými leštenými dlaždicami. Opraviť a doplniť aj ohradný múr parcely zo západnej strany, rezné murivo zachovať, neomietiť - položka č.106. Doporučujeme vysokú zeleň pred čelnou fasádou odstrániť (smrek) a doplniť formou trávnej plochy kombinovaného kvetinovým záhonom. Dvor - severná strana: zachovať, opraviť a obnoviť altánok. Upraviť povrch v najbližšom okolí ako trávnik. Dvor - západná strana: asanovať garáže, komín, odstrániť mladšie utilitárne prístrešky a provizórne stavby, okrem zachovaného torza býv. domu školníka. Odstrániť betónové, asfaltové povrchy a zámkovú dlažbu, povrchy riešiť s prevahou prírodného prvku. Celú plochu dvora vrátane prístupu na pozemok riešiť koncepčne na základe architektonického návrhu. Terén vyrovnať, obohatiť zeleným prvkom, vizuálne zjednotiť, zbytočne nearchitektonizovať, ale plochu nechať rovnorodú po celom rozsahu nádvorja.

8.3.15 Využitie objektu

Secesná monumentálna budova bola postavená v rokoch 1910 až 1913 pre potreby školy a jej technického zázemia. Priestory boli navrhnuté tak, aby naplňali funkciu vzdelávacie (učebne so zázemím), kultúrno-osvetovú (knihnica a čítareň, študovňa), športovú (telocvičňa), charitatívno-sociálnu (jedáleň), rekreačnú (školská družina, kúpele, altánok) a ďalších funkcií (administratíva, bývanie). Budova sa zachovala v pomerne dobrom technickom stave aj vďaka tomu, že od svojho vzniku slúžila pôvodnému účelu, t.j. pre potreby vzdelávania. Vlastníctvo budovy v rukách vzdelávacej inštitúcie vytvára predpoklady pre jej ďalšie využívanie v zmysle funkcie, pre ktorú bola postavená. Priestorová typológia, veľkosť budovy predurčuje okrem tradičnej vzdelávacej využiť budovu v budúcnosti pre administratívu resp. aj pre iné verejno-spoločenské funkcie, napríklad ako sídlo významnej inštitúcie nadregionálneho významu. Takéto a podobné využitie budovy (kultúra) považujeme pre zachovanie objektu ako dôležitej architektonickej pamiatky vhodné, zhodnocujúce jej spoločensko-kultúrny význam, presahujúci hranice mesta.

8.4 Inventarizačný súpis hodnotných prvkov a detailov

100 Murivá, omietky

101 Plastická omietková a štuková dekorácia

Situácia: uličné a dvorové fasády hlavného objektu, interié: vstupný vestibul, schodisková hala, m.č.0.01, 1.01, 1.02 (1.21, 1.22), 1.03, 2.01, 2.02, 3.01.

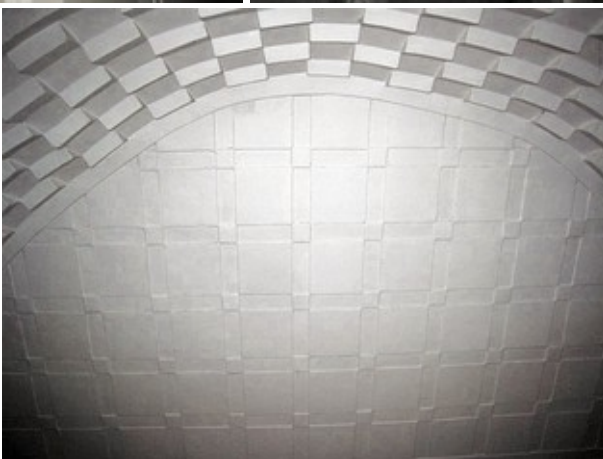
Popis: Fasády: reliéfná štuková tektonická architektonizácia (sokel, soklová, kordónová a korunná rímsa, pásová rustika), geometrizujúca plastická omietková povrchová úprava s diferencovanou štruktúrou povrchovej úpravy (horizontálne štvorčekové pásy medzi oknami 2.n.p. a nad oknami 3.n.p., štvorcové parapetné zrkadlá v rytme okenných osí a polygonálne medzi okennými osami 3.n.p. čelnej fasády, oblúčikové vlysy nad oknami 3.n.p. a pod korunnou rímsou schodiskovej veže južného krídla, vertikálna panelácia štítov čelnej fasády a objektu telocvične, zaniknutá dvojica klasicizujúcich kartuší na štítoch západnej časti severnej fasády (viditeľné na historickej fotografii)) Interiér: v schodiskovom trakte a schodiskovej hale vo všetkých podlažiach: štukové podhlády s rastrom so štvorcovými kazetami v deliacich rámoch na zalomených prekladoch arkád – arkády dosadajú na rímsové hlavice so štvorčekovým plastickým lemom v dolnej časti; stropné podhlády so štukovým geometrickým štvorčekovým rastrom v nízkom reliéfe so samostatným hladkým zrkadlom pre svietidlo. Stropy lemujú šikmé obiehajúce plastické rímsoy s geometrickým vzorom vo vysokom reliéfe. Sekundárnou(?) súčasťou výzdoby sú dvojice volútových konzol na čelnej strane pilierov schodiska.

Datovanie: projekt 1909, realizácia 1910-1913.

Umelecko-historické vyhodnotenie: predmetné omietkové štukové prvky sú najvýraznejšími nositeľmi štýlovej príslušnosti architektúry objektu k secesii. Striednym uplatnením racionálneho klasicizujúceho rastlinného (kartuše, festóny) a abstraktného geometrizujúceho ornamentu, zhodne uplatneného i v interiéroch poštového paláca v Šoproni (dokončené 1913), dokladajú inklináciu tvorby architektonickej dvojice Somló-Orth k viedenskému variantu secesie. Doklad vysokej úrovne uplatnenia dobového secesného tvaroslovía a ornamentiky importovaného aj do prostredia mimo budapeštianskeho umeleckého centra a inšpiračného slohového zdroja pre lokálnu stavebnú kultúru.

Spôsob pamiatkovej obnovy: prvky zachovať, opraviť, chýbajúce časti a detaily doplniť (kartuše na štítoch severnej fasády), deštruované časti vyspraviť, po reštaurátorskom prieskume obnoviť v pôvodnom rozsahu, pôvodnej profilácii, farebnosti, povrchovej úprave (štruktúra povrchu). Súčasnú typovú svietidlá (nerešpektujúce kompozíciu zrkadla) odstrániť, nahradiť novými situovanými v zrkadlách podľa autorského návrhu so zreteľom na charakter štýlu a kompozície. V rámci reštaurátorského prieskumu preveriť možnosť štukovej plastickej panelácie nosných konštrukcií v priestoroch so zachovanou štukovou výzdobou stropov.

102 Polkruhové výklenky v stenách

Situácia: na medzi traktových múroch v komunikačných chodbách na 1.-3.n.p.

Popis: polkruhový výklenok v stenách medzitraktových múrov, zaklenuté konchou, v dolnej časti obložené kachličkami. Vo výklenkoch boli situované vykurovacie telesá - kachlové pece (súvisia s vyústením komínových prieduchov s otvormi, vyplnenými kovovými dvierkami z druhej strany múru. Niektoré slúžili pre umiestnenie drevenej presklenej vitríny.

Datovanie: projekt 1909, realizácia 1910-1913.

Umelecko-historické vyhodnotenie: výklenky dopĺňajú z hľadiska funkcie i formy charakteristický dobový výraz architektúry interiéru.

Spôsob pamiatkovej obnovy: výklenky zachovať v pôvodnej situácii, forme a výraze, omietnuť. Možnosť uplatnenia ako vitríny, resp. expozičného priestoru.

103 Komínové telesá s hlavami

Situácia: podkrovie v celom rozsahu hlavného objektu.

Popis: zachované omietané dolné časti murovaných telies sústavy komínových prieduchov s otvorom vyplneným kovovou sieťkou, ktoré ústia do podkrovných priestorov. Horné časti s komínovými hlavami, ktoré presahovali nad rovinu strechy, boli deštruované.

Datovanie: projekt 1909, realizácia 1910-1913.

Umelecko-historické vyhodnotenie: komíny v podkroví spolu so zaniknutými kachlovými pecami v interiéroch objektu a sústavou komínových prieduchov s kovovými dvierkami tvorili súčasť vykurovacieho systému objektu. Zároveň sú dokladom úrovne dobovej technickej infraštruktúry začiatkom 19.storočia. Ukončenie komínov v podobe omietaných komínových hláv tvorilo integrálnu súčasť strechy a spoluurčovalo štýlový historický charakter objektu i okolitej historickej strešnej krajiny historického jadra Žiliny.

Spôsob pamiatkovej obnovy: doporučujeme komínové hlavy ako rovnocennej súčasti historickej strešnej krajiny rekonštruovať a vytiahnuť nad rovinu strechy. Hmotu telesa omietnúť a opatriť svetlým náterom. Komínové prieduchy možno využiť na vedenie TZB v rámci obnovy objektu. Sieťky vetracích otvorov odstrániť a opatriť kovanými plechovými výplňami.

104 Uličný ohradový a oporný múr, murivo altánu

Situácia: predpolie objektu do ulice J.M. Hurbana, východná a severná strana parcely.

Popis: oporný múr je z kyklopského muriva z veľkých nepravidelných kusov lámaného kameňa, po stranách nástupných schodov je ukončený cementovou hranolovou rímsou s doskou s dvojicou pilierikov. K priečeliu budovy pokračuje ako nízky hladký múrik s kovovou secusnou mriežkou na korune. Hornú časť oporného múru na severnom okraji parcely lemuje murované „zábradlie“ ukončené jednoduchou profilovanou korunnou rímsou. Poprsnicu z pohľadovej strany vyplňa pravidelný rytmus pilastrov z režného tehlového muriva, plocha medzi nimi je vyplnená svetlošedou cementovou omietkou. Kamene múru spájané na sucho sú miestami škárované maltou s prímiesou cementu. Múr je miestami deštruovaný a prerušený, kamene a tehly vypadnuté, omietky opadané, murivo necitlivo sekundárne doplnené. Súčasťou oporného múru na severnom okraji parcely je altánok, ktorého severná fasáda lícuje s oporným múrom, ale jeho hmota je vymurovaná z pravidelných otesaných kameňov striedavo kladených do riadkov. V nej je situovaný plytký polkruhovo zaklenutý výklenok s reliéfom Ukrižovania s dvojicou adorujúcich anjelov. Záklenok niky ukončuje monumentálny klenák, rovnako ako ostatné archivolty altánu, ktorými sa otvára do areálu školy. Murivo je škárované cementovou maltou.

Datovanie: projekt 1909, realizácia 1910-1913.

Umelecko-historické vyhodnotenie: ohradný múr je súčasťou pôvodnej architektonickej koncepcie. Ochrannú a statickú funkciu zvyrazňuje kyklopský charakter muriva, štýlovosť využitia pravidelného rytmu režných tehlových pilastrov ako abstrahujúceho motívu balustrády a ukončenie koruny jednoduchou hranolovou rímsou s doskou.

Spôsob pamiatkovej obnovy: ohradný a oporný múr v celom rozsahu zachovať, deštruované časti (teleso múru, pilieriky, poprsnicu, korunnú rímsu múru a tehlové rímasy altánu) doplniť, vyspraviť, rekonštruovať, v zadnej časti pod altánkom múrik predĺžiť po celej dĺžke parcely, napojiť a uzavrieť na zvyšné časti. Kyklopské murivo oporného múru, riadkované kvádrikové murivo altánu a režné tehlové murivo vyškárovať vápennou maltou, očistiť. Plochu medzi režným tehlovým murivom nanovo omietnuť svetlou omietkou.

105 Dvorový ohradový múr tehlový

Situácia: zadná časť severného okraja parcely, západná a západná časť južného okraja parcely objektu.

Popis: Ohradný plný múr, vymurovaný z režného tehlového muriva, členený horizontálne soklom, ukončený tehlovou korunou, vertikálne členený pravidelným rytmom pilastrov s rímsovou hlavicom. Miestami je koruna múru sekundárne doplnená, resp. spevňovaná betónovým vencom, resp. cementovou mazaninou, miestami je múr deštruovaný, murivo vypadané, s kavernami. V juhozápadnej časti je múr obklopený hustým porastom náletovej zelene. Materiál - pálená tehla.

Datovanie: 1913.

Spôsob pamiatkovej obnovy: múr zachovať, očistiť od náletovej zelene, deštruované časti (korunu muriva, rímasy, pilastre, hlavice) doplniť, vyspraviť, rekonštruovať, murivo vyškárovať vápennou maltou. Zachovať ako režné, neomietat'.

201 Hlavný vstupný portál s balkónom a osteniami príľahlých otvorov**Situácia:** čelná fasáda.

Popis: kamenný portál lemovaný vysokým rádom štvorice zvážkových polstĺpov na hranolových sokloch, s konkávne prehnutými hlaviciami s doskou so zuborezom, ktorá spočíva na zalamovaných volutách. V šírke troch okenných osí stĺpy nesú mierne konvexne predstupujúci balkón s plným kamenným parapetom s tromi samostatnými reliéfnymi poliami, oddelenými geometrizujúcou dvojicou štylizovaných kartuší z vápenca. Krajné dve polia zaberá reliéfná figuratívna výzdoba s motívom alegórie vzdelávania, stredné pole nad vstupom je hladké lemované z hornej časti podobne ako bočné dva dekoratívnym pásom s rastlinnou ornamentikou. V ňom je umiestnený kovový nápis „VŠDS“ (Vysoká škola dopravy a spojov). Figurálne reliéfy obsahujú po šesť žiackych postáv zobrazených vo vysokom reliéfe s rozličnými školskými atribútmi vyučovacích predmetov. Kratšie bočné strany parapetu sú doplnené alegorickým motívom múdrosti - sediacej sovy. Parapet po stranách balkóna lemuje štylizované helmice umiestnené na vrchnej doske parapetu. Kompozične s portálom a balkónom súvisí trojica pravouhlých otvorov (po stranách okenných, v strednej osi vstup na balkón), lemovaných kamenným plastickým ostením v podobe dvojíc združených polostĺpikov so spoločným soklom a rímsovou hlavice, ktoré nesú štylizované, po stranách nad hlaviciami zalomené frontóny. V strednej osi frontónov sú štylizované 6-boké „klenáky“, v ktorých je na ležato 8-boké zrkadlo. Okrem kartuší balkónového zábradlia všetky kamenné časti sú vytvorené zo svetlosivého rýolitového tufu, na štyri schodiskové stupne bola použitá svetlo sivá žula (Hagara, 2013, grafická príloha č.4, textová časť s.21). V portáli je situovaná dvojkrídlová drevená výplň (položka č.301), v hornej svetlíkovej časti kovová dekoratívna mreža (položka č.402). Portál je v dolnej časti okolo soklov silne deštruovaný.

Datovanie: projekt 1909, realizácia 1910-1913.

Umelecko-historické vyhodnotenie: kamenný portál objektu je najvýraznejším prvkom kompozície čelnej fasády. Svojou architektonickou a výtvarnou hodnotou, formálnym spracovaním, ikonografiou v žilinskom prostredí predstavuje reprezentatívnu ukážku historizujúcej architektonickej plastiky začiatku 20.storočia. Na rozdiel od interiérovej výzdoby v prípade portálu miesto secesnej ornamentiky dominuje historizujúca štylizácia, využívajúca striedme uplatnenie racionálneho klasicizujúceho (kartuše, festóny, jónske zalomené volúty, zuborez) ornamentu, uplatňovaného aj na ďalších objektoch architektonickej dvojice Somló-Orth. Doklad vysokej úrovne uplatnenia dobového historizujúceho tvaroslovie a ornamentiky importovaného aj do prostredia mimo budapeštianskeho umeleckého centra a inšpiračného slohového zdroja pre lokálnu stavebnú kultúru mesta. Autor: Géza Maróti.

Spôsob pamiatkovej obnovy: Prvky si vyžadujú reštaurátorskú obnovu. Kamenný portál s príslušným tvaroslovím zachovať a obnoviť v pôvodnom výraze vrátane súvisiacich drevených a kovových prvkov. Portál je v dolnej časti okolo soklov silne zvetraný. Portál očistiť, opraviť, deštruované časti vyspraviť, ošetriť, reštaurovať, opatriť náterom podľa zistenia reštaurátorského prieskumu. Podrobnosti vid': Návrh na reštaurovanie (D.Hagara, Žilina 2013).

202 Kamenné prvky atiky

Situácia: koruna atikového múru čelnej fasády, medzi a po stranách štítov.

Popis: kamenná rímsa zábradlia atiky, po stranách polygonálne zalomených štítov na kamenných nízkych postamentoch osadené kamenné gule (4 ks).

Datovanie: projekt 1909, realizácia 1910-1913.

Umelecko-historické vyhodnotenie: prvky kamenného tvaroslovia atiky dopĺňajú reprezentačný charakter hlavnej vstupnej čelnej fasády, ktorá je náročnejšie riešená oproti ostatným fasádam objektu.

Spôsob pamiatkovej obnovy: kamenné články zachovať, ošetriť, očistiť, opraviť, deštruované časti vyspraviť a reštaurovať. Opatriť ochranným náterom. Pôvodnú farebnosť overiť reštaurátorským prieskumom. Predpoklad zhodnej úpravy s ostatnými kamennými článkami fasády.

203 Schodiskové stupne

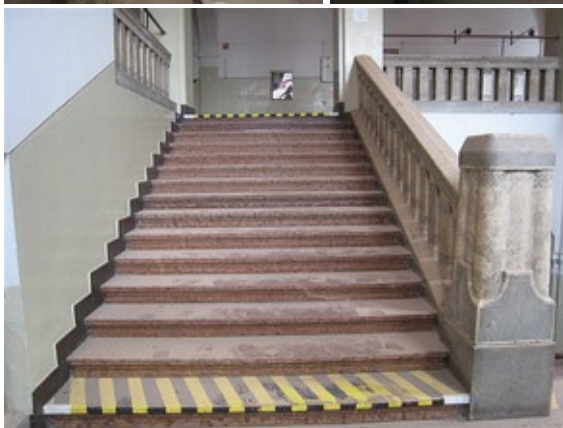
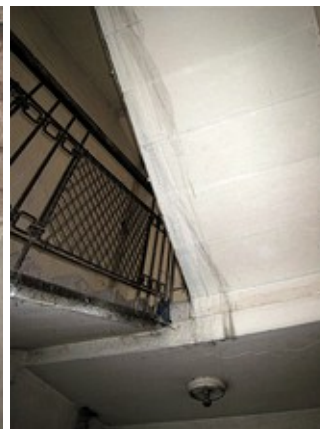
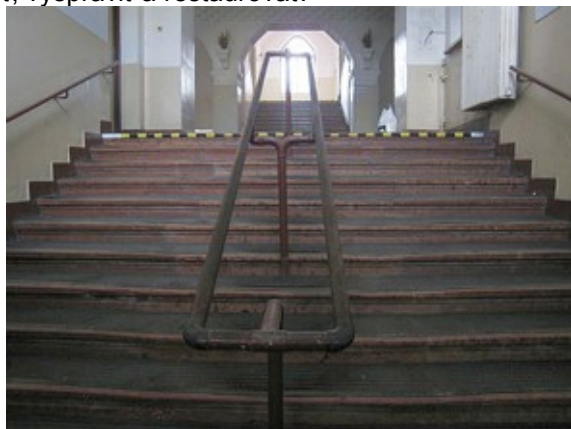
Situácia: hlavné schodisko, 1.p.p.-3.n.p.; bočné schodiská v južnom krídle.

Popis: kamenné schodiskové stupne z kameňa tehlovej farby, z pohľadovej strany schodnica členená dvojitou drážkou; kamenné schodiskové stupne schodísk v južnom krídle.

Datovanie: projekt 1909, realizácia 1910-1913.

Umelecko-historické vyhodnotenie: súčasť architektonicky hodnotného monumentálneho reprezentačného schodiska umiestneného v samostatnom schodiskovom trakte a bočného obslužného v južnom krídle.

Spôsob pamiatkovej obnovy: kamenné stupne zachovať na mieste, ošetriť, očistiť, opraviť, deštruované časti doplniť, vyspraviť a reštaurovať.

204 Zábradlie schodiska

Situácia: hlavné schodisko, 1.-3.n.p.

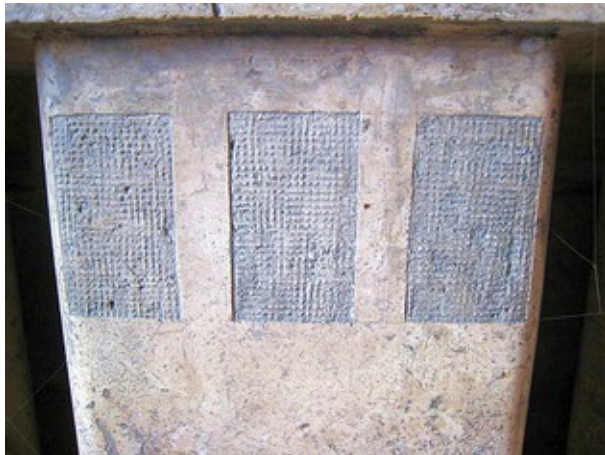
Popis: zábradlie schodiska z béžového kameňa pozostáva z balustrov v tvare stĺpikov štvorcového prierezu so zaoblenými hranami, s hladkou rímsovou hlavickou a soklom. Driek balustrov je hladký, v hornej časti dekorovaný vodorovným pásom na vertikálnych obdĺžnikoch so zdrsneným povrchom, v dolnej časti s motívom pásu striedavých protistojacich rovnostranných trojuholníčkov. Stĺpiky sú osadené do profilovaného priebežného sokla a v hornej časti do mohutného, po stranách vyžľabeného a na korune na obe strany mierne zošikmeného kamenného madla vo vrchole s priebežnou hladkou páskou. Na podeste medzi 2.a 3.n.p. sú situované dva pilieriky na jednoduchých štvorhranných sokloch, ukončené doskovou na rohoch zaoblenou mierne kónicky sa zužujúcou hlavickou. Koruna hlavice je v strede v ploche ustúpená – pilierik slúžil ako postament pre svietidlo (viď Pošta, Šoproň). Mierne sa zužujúci driek pilierikov je štvorcového prierezu na hranách s rozšírením v tvare trištvrttekruhu. Zaoblenia v podobe $\frac{3}{4}$ stĺpikov sú v hornej časti lemované šachovnicovými pásmi, v dolnej časti s vybratím v tvare štvrtkruhu.

Datovanie: projekt 1909, realizácia 1910-1913.

Umelecko-historické vyhodnotenie: súčasť architektonicky hodnotného monumentálneho reprezentačného schodiska umiestneného v samostatnom schodiskovom trakte. Tvaroslovné kamenné prvky schodiska sú najvýraznejšími nositeľmi štýlovej príslušnosti objektu k secesii. Striedmym uplatnením racionálneho abstraktného geometrizujúceho ornamentu, zhodne uplatneného i v interiéroch poštového paláca v Šoproni (dokončené 1913), dokladajú inklináciu tvorby architektonickej dvojice Somló-Orth k viedenskému variantu secesie. Doklad vysokej úrovne uplatnenia dobového secesného tvaroslovía a ornamentiky importovaného aj do prostredia mimo budapeštianskeho umeleckého centra a inšpiračného slohového zdroja pre lokálnu stavebnú kultúru.

Spôsob pamiatkovej obnovy: prvky si vyžadujú reštaurátorskú obnovu, kamenné články zachovať na mieste, ošetriť, očistiť, opraviť, deštruované časti doplniť, vyspraviť a reštaurovať.

205 Sedes s pitnou fontánkou

Situácia: v južnom medzi traktovom múre vstupného vestibulu na 1.n.p. (Predpoklad aj na 2.a 3.n.p.)

Popis: Dvojica kamenných lavíc v podobe sedesov s mohutnými doskovými operadlami lemovanými kamennými profilovanými pilastrami po stranách s reliéfnym lemom ako na parapetoch balkóna v exteriéri objektu. Sedesy sú osadené na kamennom spojitom podstavci a podopreté dvojicou profilovaných nôh. Medzi sebou zvierajú kamenné lavabo obdĺžnikového pôdorysu, spočívajúce na kamennej hranolovej doske, ktorú nesie päť $\frac{3}{4}$ stĺpikov s driekmi, zdobenými rastlinnou reliéfnou ornamentikou. Pohľadová strana lavaba je dekorovaná abstraktným reliéfnym pásom s motívom spojených geometrických obrazcov. Kamennú obkladovú dosku lavaba na stene cca v strede dekoruje nízky reliéf s motívom dvojice protistojacich vtákov, medzi ktorými je situovaný pôvodný zdroj vody.

Datovanie: projekt 1909, realizácia 1910-1913.

Umelecko-historické vyhodnotenie: výtvarné kamenné prvky lavice s fontánkou sú najvýraznejšími nositeľmi štýlovej príslušnosti objektu k secesii. Zaujímavý a typologicky v dobovej architektúre bežný doklad uplatnenia secesného tvaroslovia, ornamentiky a funkčného detailu importovaného aj do prostredia mimo budapeštianskeho umeleckého centra a inšpiračného slohového zdroja pre lokálnu stavebnú kultúru. Autor sochárskej výzdoby: Géza Maróti (formálna zhoda s portálom na fasáde).

Spôsob pamiatkovej obnovy: prvok si vyžaduje reštaurátorskú obnovu. Kamenné články zachovať na mieste, ošetriť, očistiť, opraviť, deštruované časti doplniť, vyspraviť a reštaurovať.

206 Dlažba balkóna

Situácia: balkón na 2.n.p.

Popis: kamenná z nepravidelných kusov kamenných platní.

Datovanie: projekt 1909, realizácia 1910-1913.

Umelecko-historické vyhodnotenie: súčasť architektúry portálu a súvisiacich prvkov.

Spôsob pamiatkovej obnovy: zachovať kamennú dlažbu, vyspraviť a opraviť deštruované časti, preriešiť odtok vody v zhode s pôvodným riešením. Dodatočne overiť špecialistom na sanáciu vlhkosti historických objektov.

207 Architektonická plastika

Situácia: severná obvodová stena altánku lícujuca s ohradným oporným múrom pozemku.

Popis: v severnej fasáde altánku polkruhový výklenok, zaklenutý mohutným združeným klenákom, v ňom osadená vo vysokom reliéfe architektonická plastika Ukrižovania. Kríž s korpusom Krista s dvojicou adorujúcich anjelov po stranách zaberá horné dve tretiny výklenku. Cez kríž prehodená plachta čiastočne pokrýva ľavé Kristovo rameno, okolo hlavy Krista zo stredu križenia sa v dvoch plánoch lúčovito šíri svätožiara, v úrovni kolien Krista je reliéfny pás s nápisom: „IN HOC SIGNO VINCES“ („V tomto znamení zvíťazíš“). Dolnú tretinu výklenku vyplňa parapet zo svetlokrémového kameňa (vápenec?) lemovaný po stranách hranolmi postamentov na sokloch. Na ich pohľadovej strane je štvorcové zrkadlo s motívom gréckych krížov. Sokel parapetu tvorí kamenný stupeň (kľáčadlo) profilovaný dvojicou drážok. Parapet je vyplnený pravidelným rytmom 12 pilastrov nesúcich profilovanú rímsu so širokou drážkou, ktorá podľa historickej fotografie bola vyplnená ornamentálnym motívom tmavej farby. Reliéf je t.č. polychrómovaný: korpus a plocha reliéfu strieborná, kríž a postavy anjelov hnedé, plášť s plochou nápisov a svätožiarou v prvom pláne biele, nápisy čierne. Sokel je prírodnej farby bez náterov. Podľa historickej fotografie mal svetlú monochrómiu, plocha zrkadiel s krížikmi a drážka parapetnej rímsy mali tmavú monochrómiu. Spodok zjednocuje kamenná platňa po stranách presahujúca ostenie výklenku, t.č. utopená v teréne.

Datovanie: projekt 1909, realizácia 1910-1913.

Umelecko-historické vyhodnotenie: Umiestnenie reliéfu Ukrižovania v nike zadnej fasády profánneho objektu vytvára jedinečnú situáciu križenia troch architektonických typologických druhov (altánok, kaplnka, oporný múr), z ktorých jedna sa obracia do parcely a druhé dve (kaplnka a múr) komunikujú s exteriérom. Umelecko-historické hodnoty výtvarného diela (autor pravdepodobne Géza Maróti), významnej ukážky secesnej sakrálnej plastiky pripomínajúcej ohlas Beuronskej umeleckej školy, t.č. skresľujú sekundárne úpravy, novodobá farebnosť a proporcie sokla zmenené zvýšením terénu. Kaplnka je pozoruhodnou originálnou ukážkou drobnej sakrálnej architektúry a dopĺňa historický kolorit tejto časti mesta.

Spôsob pamiatkovej obnovy: umelecko-historicky hodnotné artefakty: kaplnka s reliéfom Ukrižovania ako pozoruhodné ukážky dobovej sochárskej produkcie si vyžaduje reštaurátorský prieskum a obnovu. Zachovať v pôvodnej situácii, odstrániť sekundárne znehodnocujúce úpravy a doplnky, deštruované časti doplniť, vyspraviť, dotmeliť, reštaurovať a obnoviť pôvodnú farebnosť podľa reštaurátorského prieskumu a historickej fotografie.

301 Hlavné vstupné dvere

Situácia: čelná fasáda.

Popis: dvojkrídlová výplň vstupného kamenného portálu pravouhlého výrezu s rovným prekladom, osadená v hĺbke. V hornej tretine so skleneným svetlíkom s dekoratívnou kovovou mrežou, oddeleným priečnikom s motívom zuborezu. Polia mrežovej siete sú striedavo vyplnené dvojicou združených ohýbaných prútov kruhového prierezu, v mieste dotyku s obvodovým prútom sú spojené kovovou guľkou. Výplň krídla je plná, rámovej konštrukcie, s dvoma radmi štvorcových kaziet, dvojice kaziet v treťom rade odspodu sú presklené a opatrené mosadznou mriežkou pozostávajúcou z dvojice prevliekaných vertikálnych a jedného vodorovného prútu kruhového prierezu. Krídla v strede prekrýva hladká krycia doska bez profilu. Dolné časti oboch krídiel sú preplátované medeným plechom. Súčasťou brány je mosadzná kľučka so štítkom. Drevená časť brány je prekrytá tmavohnedým sčasti ošúchaným náterom. Podľa archívnej fotografie pôvodné dvere boli z pohľadovej strany členitejšie a plastickejšie vďaka pravidelnému rastru kruhových(?) kovaní – pôsobia ako preplátované.

Datovanie: 2.pol.20.storočia - mladšia replika podľa pôvodných dverí z roku 1910-1913. Kovové mreže pôvodné, pravdepodobne sekundárne aplikované na novú výplň.

Umelecko-historické vyhodnotenie: predpokladáme, že súčasné dvere sú redukovanou tvarovou replikou pôvodnej výplne z roku 1913. (Pôvodná výplň bola štruktúrovanejšia, viď historické foto, absencia starších náterov.) Kovové časti sú originálne – pôvodné.

Spôsob pamiatkovej obnovy: dvere vzhľadom na výtvarne náročnejšie spracovanie a formálnu kompatibilitu so štýlom fasády a portálu zachovať, ošetriť, napustiť fermežou a opatriť ochranným krycím náterom. Kovové časti ošetriť, prezentovať.

302 Deliace steny s dverami

Situácia: 1.p.p., m.č.O.01, pod bočnými ramenami hlavného schodiska, 2 ks.

Popis: päťkrát zalomený záklenok medzi schodiskovou halou a pod schodiskovými priestormi vyplňajú po oboch stranách dve deliace drevené presklené steny s dvojkrídlovými presklenenými dverami. Stena s dverami sú rámovej konštrukcie, v dolnej časti s plným parapetom so štvoricou kaziet a hornými a dolnými vodorovnými lištami. Presklená časť výplne dverí je 6-tabuľková, členená drevenými profilovanými priečlami na horný trojtabuľkový a dolný dvojtabuľkový pás. Bočné časti steny osadené napevno opakujú členenie výplne dverí, ibaže v dolnej časti presklenia majú 3 tabuľky. Vo svetlíku je výplň nad dverami členená pravidelným rytmom 6 zvislých profilovaných lišt nad dverami, po stranách troma lištami v nepravidelných štvoruholníkových rohových rámoch. Ľavé krídlo dverí pokrýva krycia drevená profilovaná doska v tvare pilastra s kanelovanou vertikálnou hlavicom, tenkým driekom lemovaným lištami a soklíkom. Súčasťou deliacej steny je pôvodná mosadzná kľučka. Z pohľadovej strany sú všetky drevené časti opatrené svetlým krycím olejovým náterom typu „slonová kosť“, zo zadnej strany sú svetlé sivozelené.

Datovanie: projekt 1909, realizácia 1910-1913, zachovaná štýlová mosadzná kľučka so štítkom môže byť sekundárna (20.-40.roky 20.storočia).

Umelecko-historické vyhodnotenie: ukážka kvalitnej dobovej umelecko-remeselnej práce, tradičného detailu, uplatňovaného vo verejných komunikačných priestoroch (kombinácia deliacej steny a vstupu).

Spôsob pamiatkovej obnovy: zachovať, opraviť, repasovať, deštruované časti vyspraviť, odstrániť sekundárny svetlý náter, impregnovat', opatriť farebným ochranným náterom. Overiť pôvodnosť svetlého sivozeleného náteru. Doplniť chýbajúce zámočnícke detaily podľa zachovaných, alebo riešiť návrh kovania kľučky - vid' položka č.305.

303 Deliace steny s dverami

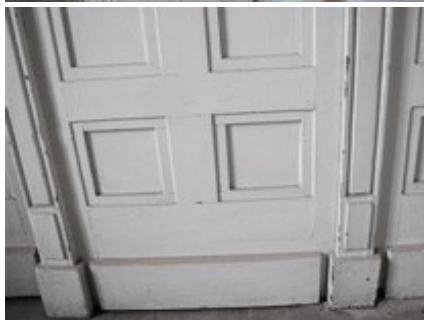
Situácia: na 1.n.p., južné krídlo, 2 ks.

Popis: deliaca drevená presklená stena s dvojkrídlovými dverami v strede, situovaná v 5-násobne zalomenom záklenku chodby. Deliaca stena je 4-krídlová, v hornej časti s presklenými svetlíkmi, oddelenými profilovaným priečnikom s motívom vlny. Stena s dvernými krídlami je v parapetnej časti plná, so štvoricou malých štvorcových kaziet. Plná plocha je po hornom okraji lemovaná profilovanou lištou, dole jednoduchou hladkou drevenou doskou. Vertikálne rámy oddeľujúce dverové krídla od steny osadenej napevno sú štylizované ako pilastre s malým soklíkom, zrkadlom, dvojicou postranných zvislých drážok ukončených kanelovaním. Presklené časti dverných krídiel a pevnej steny po stranách sú 4-tabuľkové s dolným pásom vertikálne postavených profilovaných drevených líšt. Presklenie krídiel má charakteristický lichobežníkový tvar. Ich súčasťou sú rúrkové mosadzné šikmo osadené madlá na koncoch ukončené guľatou hlavičkou. Zachovaný pôvodný štítok so zámkom, kľučka sa nezachovala.

Datovanie: projekt 1909, realizácia 1910-1913.

Umelecko-historické vyhodnotenie: ukážka kvalitnej dobovej umelecko-remeselnej práce, tradičného detailu, uplatňovaného vo verejných komunikačných priestoroch (kombinácia deliacej steny a vstupu).

Spôsob pamiatkovej obnovy: zachovať a prezentovať v pôvodnej situácii, opraviť, repasovať, deštruované časti vyspraviť, odstrániť sekundárny svetlý náter, impregnovat', opatriť farebným náterom. Overiť pôvodný náter (svetlý zelenosivý?). Doplniť chýbajúce zámočnícke detaily podľa zachovaných. Návrh kovania kľučky vid' položka č.305.

304 Dvojkřídlové dveře so zárubňou

Situácia: 1.n.p., uličné kridlo, z chodby do m.č.1.33, 1.36 (2x), 1.44.

Popis: dvojkřídlové interiérové plné kazetované dveře, osadené v stolárskej kazetovanej profilovanej zárubni. Zárubeň je po obvode profilovaná lištami ustupujúcimi od vonkajšieho okraja od líca steny, v dolnej časti ukončená soklom, v preklade z čelnej strany dekorovaná cikcakovitým ornamentálnym pásom. Existujú dva varianty hĺbky zárubne – obkladu ostenia. Kridlo dverí je rámovej konštrukcie, členené dvoma vertikálnymi úzkymi kazetami s deliacou rámujucou lištou dekorovanou geometrizujúcim ornamentom (zalomenie, štvorček). Motív sa objavuje aj pod kazetami vo forme lištového lemu s pásikom piatich štvorčekov. Zhodné členenie majú aj obklady vnútorného ostenia. Bez pôvodných kovaní. Bielo-sivý olejový matný náter.

Datovanie: projekt 1909, realizácia 1910-1913.

Umelecko-historické vyhodnotenie: ukážka kvalitnej dobovej umelecko-remeselnej práce, tradičného detailu. Geometrizujúci ornament je kompatibilný s celkovým štýlovým výrazom architektúry objektu.

Spôsob pamiatkovej obnovy: zachovať, opraviť, repasovať, deštruované časti vyspraviť, odstrániť sekundárny svetlý náter, impregnovat', opatriť farebným ochranným náterom. Overiť pôvodnosť svetlého sivozeleného náteru. Doplniť chýbajúce zámočnicke detaily podľa zachovaných. Opraviť, uplatniť po umelecko-remeselnej obnove fragmenty dverí, t.č. situovaných v podkrovi. Návrh kovania - viď položka č.305.

305 Jednokrídlové dvere presklené

Situácia: 1.n.p., medzi m.č.1.37-1.38.

Popis: jednokrídlové drevené presklené dvere rámovej konštrukcie, osadené v stolárskej profilovanej kazetovanej zárubni. Dolná časť krídla je plná, členená 6 štvorcovými kazetami, nad nimi vodorovná lišta s radom 6 štvorčekov predstupujúcich pred líce lišty. Motív štvorčeka sa objavuje aj v dolnej časti dvojice deliacich rámových lišt, v hornej časti s plastickou profilovanou lištičkou, ktoré vymedzujú presklenú časť dverného krídla. Zárubeň je profilovaná, v preklade s cikcakovitým pásom ako v položke č.304. Zachovaná pôvodná mosadzná kľučka so zámkom.

Datovanie: projekt 1909, realizácia 1910-1913.

Umelecko-historické vyhodnotenie: ukážka kvalitnej dobovej umelecko-remeselnej práce, tradičného detailu. Geometrizujúci ornament je kompatibilný s celkovým štýlovým výrazom architektúry objektu.

Spôsob pamiatkovej obnovy: zachovať, opraviť, repasovať, deštruované časti vyspraviť, odstrániť sekundárny svetlý náter, impregnovať, opatriť farebným ochranným náterom. Overiť pôvodnosť svetlého sivozeleného náteru. Kovanie kľučky použiť ako VZOR.

306 Jednokrídlové dvere plné

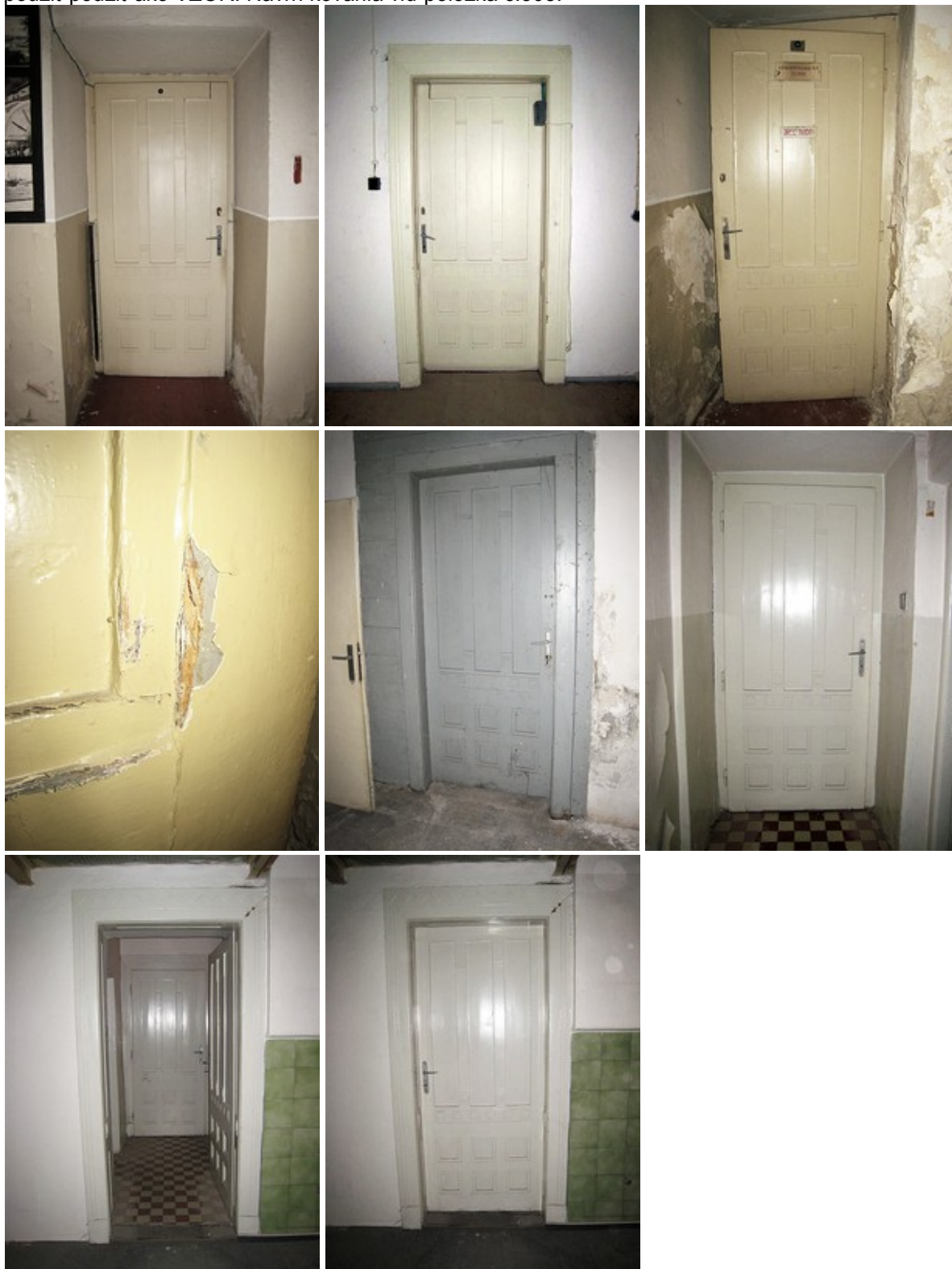
Situácia: 1.p.p. medzi m.č.0.03-0.13, 0.03-0.08, 0.06-0.07; 1.n.p. 1.40-1.41, 1.40-1.42, 1.45-1.46, 1.45-1.50.

Popis: jednokrídlové drevené plné dvere rámovej konštrukcie, osadené v stolárskej profilovanej kazetovanej zárubni. Dolná časť krídla členená 6 štvorcovými kazetami, nad nimi vodorovná lišta s radom 6 štvorčekov predstupujúcich pred líce lišty. Motív štvorčeka aj v dolnej časti dvojice deliacich rámových lišt, v hornej časti s plastickou profilovanou lištičkou, ktoré vymedzujú hornú časť dverného krídla. Zárubeň profilovaná, v preklade s cikcakovitým pásom ako v položke č.304, 305. Kovania okrem závesov nezachované. Použité typizované hliníkové alebo plastové detaily.

Datovanie: projekt 1909, realizácia 1910-1913.

Umelecko-historické vyhodnotenie: ukážka kvalitnej dobovej umelecko-remeselnej práce, tradičného detailu. Geometrizujúci ornament je kompatibilný s celkovým štýlovým výrazom architektúry objektu.

Spôsob pamiatkovej obnovy: zachovať, opraviť, repasovať, deštruované časti vyspraviť, odstrániť sekundárny svetlý náter, impregnovat', opatriť farebným ochranným náterom. Overiť pôvodnosť svetlého sivozeleného náteru. Výplň použiť ako VZOR. Návrh kovania vid' položka č.305.

307 Vstavaná skriňa

Situácia: 2.n.p., chodba v južnom krídle, medzitraktový múr, m.č.2.01.

Popis: výklenok polkruhového pôdorysu zaklenutý konchou. V ňom je situovaná drevená skrinka – vitrína s preskleným trojtabuľkovým krídlom. Rám skrinky je profilovaný, v horizontálnom preklade s motívom pásu rovnostranných trojuholníčkov ako na zárubniach pôvodných vstupných otvorov. Pod skrinkou je ešte menší uzamykateľný úložný priestor – šuplík s kľúčovou dierkou. Vnútorne obloženie skrinky je natreté modrým olejovým náterom, pohľadová časť svetlým slonovej kosti.

Datovanie: projekt 1909, realizácia 1910-1913.

Umelecko-historické vyhodnotenie: ukážka dobovej umelecko-remeselnej práce, účelového detailu v súlade s typologickým určením objektu školy. Geometrizujúci ornament je kompatibilný s celkovou štýlovým výrazom architektúry objektu.

Spôsob pamiatkovej obnovy: zachovať, opraviť, repasovať, deštruované časti vyspraviť, odstrániť sekundárny svetlý náter, impregnovat', opatriť farebným ochranným náterom. Overiť pôvodnosť svetlého sivozeleného náteru. Výplň použiť ako VZOR.

308 Dvojkřídlové okno s klapáčkou – VZOR

Situácia: m.č.1.0, vľavo od vstupu.

Popis: dvojkřídlové dvojité okno s klapáčkou v tvare profilovaného pilastra v dolnej časti so soklom, s driekom lemovaným po okrajoch dvojitém žliabkom, hore ukončený rímsovou hlavičkou s plastickým obdĺžnikom. Výplň osadená do vnútra ostenia má olejový krycí náter - slonová kosť.

Datovanie: projekt 1909, realizácia 1910-1913.

Umelecko-historické vyhodnotenie: jediná pôvodná okenná výplň v objekte so zachovanou klapáčkou. Geometrizujúci ornament je kompatibilný so štýlovým výrazom architektúry objektu.

Spôsob pamiatkovej obnovy: zachovať, opraviť, repasovať, deštruované časti vyspraviť, odstrániť sekundárny svetlý náter, impregnovat', opatriť farebným ochranným náterom. Overiť pôvodnosť svetlého sivozeleného náteru. Výplň použiť ako VZOR.

309 Okno s profilovaným priečnikom

Situácia: zadné miestnosti južného krídla č.1.46, 1.49.

Popis: dvojité dvojtabuľkové úzke okno s pevným profilovaným priečnikom so zuborezom. Drevený rám okna, na ktorý sú osadené okenné krídla, je z exteriéru z vnútornej strany žliabkovaný. Rámy okenných krídiel sú z interiérovej strany po oboch okrajoch profilované spojitým žliabkovaním. Okno v m.č.1.46 má zachovanú pôvodnú drevenú parapetnú dosku, na ktorej je pod mladším olejovým krycím náterom viditeľná sivá monochrómia. Zachovali sa pôvodné kovania: olivy, rohovníky, závesy, úchytky, klince a nity. Všetky drevené časti majú svetlokrémový krycí olejový náter.

Datovanie: projekt 1909, realizácia 1910-1913.

Umelecko-historické vyhodnotenie: jediná pôvodná kompletne zachovaná okenná výplň s pôvodným priečnikom, kovami, parapetnou doskou (m.č.1.46). Geometrizujúci ornament zuborezu je kompatibilný so štýlovým výrazom architektúry objektu.

Spôsob pamiatkovej obnovy: výplň bezpodmienečne zachovať (jediný kompletne zachovaný originál tohto typu na objekte), opraviť, repasovať, deštruované časti vyspraviť, odstrániť sekundárny svetlý náter, impregnovat', opatriť farebným ochranným náterom. Overiť pôvodnosť sivého náteru. Kovové prvky očistiť a opatriť ochranným náterom. Výplň použiť ako VZOR.

310 Dvojkrídlové okno

Situácia: uličné a dvorové fasády na 1.p.p.

Popis: dvojité dvojkrídlové okno s dreveným rámom osadeným do hĺbky ostenia a s 3-tabuľkovými vonkajšími okennými krídlami (v dolnej časti je presklená tabuľa vonkajšieho krídla drevenými priečlami rozdelená na dve menšie tabuľky v tvare na výšku postavených obdĺžnikov). Drevené časti okna sú prekryté krycím olejovým náterom – slonovinová kosť. Pôvodné kovania nezachované, okná majú typizované hliníkové kovania (kľučky). Pôvodné profilované klapačky okien sa nezachovali.

Datovanie: 1910-1913, resp. prelom 40.-50.rokov 20.storočia (1947-1953).

Umelecko-historické vyhodnotenie: predpokladáme, že výplne okien sú sčasti pôvodné, najmä vonkajšie okenné krídla, ktoré zachovávajú pôvodné členenie i keď bez pôvodných klapačiek (viď historické foto) a pôvodných kovaní, sčasti boli nahradené novými krídlami na prelome 40.a 50.rokov 20.storočia, najmä vnútorné krídla s typizovanými kľučkami. Členenie vonkajších okenných krídiel je zhodné s pôvodným a kompatibilné so secesným výrazom architektúry objektu.

Spôsob pamiatkovej obnovy: nakoľko členenie vonkajších okenných krídiel je zhodné s pôvodným a kompatibilné so secesným výrazom architektúry objektu, doporučujeme okenné výplne zachovať, opraviť, repasovať, deštruované časti vyspraviť, odstrániť sekundárny svetlý náter, impregnovat', opatriť farebným ochranným náterom. Klapačku doplniť podľa zachovaného vzoru (308, historické foto). Kovania riešiť podľa individuálneho návrhu, inšpirácia podľa zachovaných.

311 Trojkridlové okno s priečnikom

Situácia: fasády 1.-3.n.podlažie

Popis: dvojité 3-kridlové okno s pevným hladkým priečnikom a z exteriéru s dvojicou dovnútra otváracích 3- tabuľkových kridiel, (v dolnej časti je presklená tabuľa vonkajšieho kridla drevenými priečlami rozdelená na dve menšie tabuľky v tvare na výšku postavených obdĺžnikov), nad priečnikom s 3-tabuľkovou presklenou výplňou (s členením: obdĺžnik-štvorec-obdĺžnik). V interiéru sa zachovali drevené parapetné dosky s profiláciou so zvyškami sivej monochrómie. Drevené časti okna sú prekryté krycím olejovým náterom - slonovinová kosť. Pôvodné kovania nezachované, okná majú typizované hliníkové kovania (kľučky). Pôvodné profilované klapačky okien sa nezachovali.

Datovanie: 1910-1913, resp. prelom 40.-50.rokov 20.storočia (1947-1953).

Umelecko-historické vyhodnotenie: predpokladáme, že výplne okien sú sčasti pôvodné, najmä vonkajšie okenné kridla, ktoré zachovávajú pôvodné členenie i keď bez pôvodných klapačiek (viď historické foto) a pôvodných kovaní, sčasti boli nahradené novými kridlami na prelome 40.a 50.rokov 20.storočia, najmä vnútorné kridla s typizovanými kľučkami. Členenie vonkajších okenných kridiel je zhodné s pôvodným a kompatibilné so secesným výrazom architektúry objektu.

Spôsob pamiatkovej obnovy: nakoľko členenie vonkajších okenných kridiel je zhodné s pôvodným a kompatibilné so secesným výrazom architektúry objektu, doporučujeme okenné výplne zachovať, opraviť, repasovať, deštruované časti vyspraviť, odstrániť sekundárny svetlý náter, impregnovat', opatriť farebným ochranným náterom. Klapačku doplniť podľa zachovaného vzoru (308, historické foto). Kovania riešiť podľa individuálneho návrhu, inšpirácia podľa zachovaných vzorov.

312 Pravouhlé okno s priečnikom

Situácia: čelná fasáda, 2.n.p.

Popis: dvojité okno v pravouhlom výreze s pevne osadenou konštrukciou zdvojeného hladkého latinského kríža. Z exteriéru jeho vodorovný priečnik oddeľuje hornú tretinu ako pevne presklený svetlík od 4 dolných 3-tabuľkových otváracích krídiel (v dolnej časti sú vonkajšie krídla členené drevenými priečkami na 2 menšie tabuľky v tvare vertikálnych obdĺžnikov). Trojdielna svetlíková časť je členená vertikálnymi priečkami na obdĺžnikové tabuľky v rytme 2-5-2. Z interiérovej strany sú otváracé aj okenné krídla svetlíka nad priečnikom (stredné je výklopné).

Datovanie: 1910-1913, resp. prelom 40.-50.rokov 20.storočia (1947-1953).

Umelecko-historické vyhodnotenie: predpokladáme, že výplne okien sú sčasti pôvodné, najmä vonkajšie krídla, ktoré zachovávajú pôvodné členenie i keď bez pôvodných klapáčiek (viď historické foto) a pôvodných kovaní, sčasti boli v polovici 20.storočia nahradené novými krídlami, najmä vnútorné krídla s novými kľučkami.

Spôsob pamiatkovej obnovy: nakoľko členenie vonkajších okenných krídiel je zhodné s pôvodným a kompatibilné so secesným výrazom architektúry objektu, doporučujeme okenné výplne zachovať, opraviť, repasovať, deštruované časti vyspraviť, odstrániť sekundárny svetlý náter, impregnovat', opatriť farebným ochranným náterom. Klapačku doplniť podľa zachovaného vzoru (308, historické foto). Kovania riešiť podľa zachovaných vzorov.

313 Balkónové dvere, čelná fasáda

Situácia: čelná fasáda, 2.n.p.

Popis: balkónové dvojkrídlové dvere kombinované s dvojitým oknom po stranách kompozície v pravouhlom výreze s napevno osadenou konštrukciou zdvojeného hladkého latinského kríža. Z exteriéru vodorovný priečnik vymedzuje hornú tretinu ako pevne presklený svetlík členený vertikálnymi priečkami na obdĺžnikové tabuľky v rytme 2-5-2. Z interiérovej strany sú 3 otváracé krídla (stredné je výklopné). Pod priečnikom sú 4 presklené krídla, 2 postranné pevné a 2 stredné ako dvojkrídlové dvojité dnu otváracé dvere. Všetky krídla v horných dvoch tretinách svojej výšky sú presklené (presklenie vonkajšieho krídla je v dolnej časti rozdelené drevenými priečkami na 2 tabuľky v tvare vertikálnych obdĺžnikov), v dolnej tretine plné, s kazetou. Postranné krídla majú presklenú časť otváracú. Kovania nové, typizované. Drevené časti natreté svetlým bielym náterom.

Datovanie: 1910-1913, resp. prelom 40.-50.rokov 20.storočia (1947-1953).

Umelecko-historické vyhodnotenie: predpokladáme, že výplne sú sčasti pôvodné, najmä vonkajšie krídla, ktoré zachovávajú pôvodné členenie i keď bez pôvodných krycích stĺpikov (viď historické foto) a pôvodných kovaní, sčasti boli v polovici 20.storočia nahradené novými krídlami, najmä vnútorné krídla s typizovanými kľučkami.

Spôsob pamiatkovej obnovy: nakoľko členenie vonkajších okenných a dverných krídiel je zhodné s pôvodným a kompatibilné so secesným výrazom architektúry objektu, doporučujeme výplne zachovať, opraviť, repasovať, deštruované časti vyspraviť, odstrániť sekundárny svetlý náter, impregnovat', opatriť ochranným náterom v súlade s celkovým konceptom obnovy (viď Návrh na reštaurovanie). Reštaurátorský prieskum potvrdil jeden biely náter. Krycie stĺpiky doplniť podľa zachovaného vzoru (308, historické foto). Kovania riešiť podľa zachovaných vzorov.

314 Okno so skoseným záklenkom

Situácia: čelná fasáda, 3.n.p.

Popis: dvojité okno situované vo výreze so zošikmeným ostením v hornej polovici, s napevno osadenou drevenou rámovou konštrukciou, deliacou výplň na 7 krídel. V strednej osi pod priečnikom je situovaná dvojkrídlová výplň, po stranách jednokrídlové, všetky 3-tabuľkové (v dolnej časti je presklenie vonkajšieho krídla rozdelené drevenými priečlami na 2 tabuľky v tvare vertikálnych obdĺžnikov). Trojdielna svetlíková časť je členená vertikálnymi priečlami na menšie obdĺžnikové tabuľky: trojuholníkové postranné krídla na dve menšie tabuľky a stredné obdĺžnikové krídlo na 3 v rytme a-b-a. Z interiérovej strany je otváracie iba okenné krídlo v strednej osi. Bez pôvodných kovaní.

Datovanie: 1910-1913, resp. prelom 40.-50.rokov 20.storočia (1947-1953).

Umelecko-historické vyhodnotenie: predpokladáme, že výplne sú sčasti pôvodné, najmä vonkajšie krídla, ktoré zachovávajú pôvodné členenie i keď bez pôvodných krycích stĺpikov (viď historické foto) a pôvodných kovaní, sčasti boli v polovici 20.storočia nahradené novými krídlami, najmä vnútorné krídla s typizovanými kľučkami. Členenie vonkajších krídiel je zhodné s pôvodným a kompatibilné so secesným výrazom architektúry objektu.

Spôsob pamiatkovej obnovy: nakoľko členenie vonkajších okenných krídiel je zhodné s pôvodným a kompatibilné so secesným výrazom architektúry objektu, doporučujeme okenné výplne zachovať, opraviť, repasovať, deštruované časti vyspraviť, odstrániť sekundárny svetlý náter, impregnoviť, opatriť farebným ochranným náterom. Klapačku doplniť podľa zachovaného vzoru (308, historické foto). Kovania riešiť podľa individuálneho návrhu, inšpirácia podľa zachovaných vzorov.

315 Dvojkrídlové okno s trojuholníkovým záklenkom

Situácia: 1. a 2.n.p., fasády schodiskového traktu.

Popis: dvojité trojkrídlové okno s pevným hladkým priečnikom, osadené do trojuholníkového zaklenutého výrezu, z exteriéru na 1.n.p. s dvojicou dnu otváracích 3-tabuľkových krídiel, (v dolnej časti je presklená tabuľa vonkajšieho krídla drevenými priečlami rozdelená na 2 menšie tabuľky v tvare na výšku postavených obdĺžnikov, okna na 2.n.p. bez členenia), nad priečnikom s 3-tabuľkovou presklenou výplňou. Drevené časti okna sú prekryté krycím olejovým náterom - slonovinová kosť. Pôvodné kovania nezachované, okná majú typizované hliníkové kovania (kľučky). Pôvodné profilované klapačky okien sa nezachovali.

Datovanie: 1910-1913, resp. prelom 40.-50.rokov 20.storočia (1947-1953).

Umelecko-historické vyhodnotenie: predpokladáme, že výplne okien sú sčasti pôvodné, najmä vonkajšie krídla, ktoré zachovávajú pôvodné členenie i keď bez pôvodných klapáčiek (viď historické foto) a kovaní, sčasti boli v polovici 20.storočia nahradené novými krídlami, najmä vnútorné krídla s typizovanými kľučkami. Členenie vonkajších krídiel je zhodné s pôvodným a kompatibilné so secesným výrazom architektúry objektu (iba 1.n.p.).

Spôsob pamiatkovej obnovy: nakoľko členenie vonkajších okenných krídiel je zhodné s pôvodným a kompatibilné so secesným výrazom architektúry objektu, doporučujeme okenné výplne zachovať, opraviť, repasovať, deštruované časti vyspraviť, odstrániť sekundárny svetlý náter, impregnoviť, opatriť farebným ochranným náterom. Klapačku doplniť podľa zachovaného vzoru (308, historické foto). Kovania riešiť podľa individuálneho návrhu, inšpirácia podľa zachovaných vzorov.

316 Dvojkřídlové vertikálne okno

Situácia: 1.n.p., južná uličná fasáda, na 2.a 3.osi zľava, 2 ks.

Popis: Dvojité dvojkřídlové okno s pevným hladkým priečnikom v hornej tretine. Nad priečnikom dvojtábuľková presklená výplň, pod priečnikom jednokřídlová, otváracá, 3-tábuľková, v dolnej časti priečľami členená na 2 menšie tábuľky ako pri ostatných okenných výplniach. Drevo pokrýva náter – slonová kosť.

Datovanie: 1910-1913, resp. prelom 40.-50.rokov 20.storočia (1947-1953).

Umelecko-historické vyhodnotenie: predpokladáme, že výplne okien sú sčasti pôvodné, najmä vonkajšie okenné křídla, ktoré zachovávajú pôvodné členenie i keď bez pôvodnej profilácie priečnika a pôvodných kovaní (viď 311), sčasti boli v polovici 20.storočia nahradené novými křídľami, najmä vnútorné křídla s typizovanými kľučkami.

Spôsob pamiatkovej obnovy: nakoľko členenie vonkajších okenných křídľiel je zhodné s pôvodným a kompatibilné so secesným výrazom architektúry objektu, doporučujeme okenné výplne zachovať, opraviť, repasovať, deštruované časti vyspraviť, odstrániť sekundárny svetlý náter, impregnovat', opatriť farebným ochranným náterom. Priečnik doplniť podľa zachovaného vzoru (311). Kovania riešiť podľa zachovaných vzorov.

317 Okno čelného štítové

Situácia: štítové osvetľovacie okná, podkrovia, čelná fasáda, 2 ks.

Popis: dvojité dvojkřídlové osvetľovacie okno osadené v pravouhlom výreze, členené hladkým priečnikom na 2 presklenené křídla. Svetlý náter, bez historických kovaní.

Datovanie: 1910-1913, resp. prelom 40.-50.rokov 20.storočia (1947-1953).

Umelecko-historické vyhodnotenie: predpokladáme, že výplne okien sú sčasti pôvodné, najmä vonkajšie okenné křídla, ktoré zachovávajú pôvodné členenie i keď bez pôvodnej profilácie priečnika a pôvodných kovaní (viď 311), sčasti boli v polovici 20.storočia nahradené novými křídľami, najmä vnútorné křídla s typizovanými kľučkami. Členenie vonkajších křídľiel je zhodné s pôvodným a kompatibilné so secesným výrazom architektúry objektu.

Spôsob pamiatkovej obnovy: nakoľko členenie vonkajších okenných křídľiel je zhodné s pôvodným a kompatibilné so secesným výrazom architektúry objektu, doporučujeme okenné výplne zachovať, opraviť, repasovať, deštruované časti vyspraviť, odstrániť sekundárny svetlý náter, impregnovat', opatriť farebným ochranným náterom. Priečnik doplniť podľa zachovaného vzoru (311). Kovania riešiť podľa zachovaných vzorov.

318 Okno štítu severnej a južnej fasády

Situácia: okno štítu východných rizalitov severnej a južnej fasády, 4.n.p.(podkrovie).

Popis: jednoduché 4- tabuľkové osvetľovacie okno dvoch murovaných štítov.

Datovanie: resp. prelom 40.-50.rokov 20.storočia (1947-1953).

Umelecko-historické vyhodnotenie: predpokladáme, že predmetná výplň v otvore je sekundárna. Na historických plánoch je výplň otvoru vertikálne členená na 3 tabuľky, vo výraze, korešpondujúcom so zachovaným členením ostatných okenných výplní (výškovo orientované obdĺžniky).

Spôsob pamiatkovej obnovy: doporučujeme realizovať novú výplň s členením zhodným s historickou plánovou dokumentáciou.

319 Výplň združeného osvetľovacieho otvoru severnej fasády

Situácia: štíty západného rizalitu severnej fasády a štít severnej fasády telocvične, 8 ks.

Popis: združené osvetľovacie jednotabuľkové jednoduché okno v úzkom okennom výreze, situovanom v murovaných štítoch západného rizalitu severnej fasády a štítu severnej fasády objektu býv.telocvične (3 osi).

Datovanie: 1910-1913, resp. prelom 40.-50.rokov 20.storočia (1947-1953).

Spôsob pamiatkovej obnovy: výplne zachovať, očistiť, remeselne opraviť, opatriť ochranným farebným náterom.

320 Drevené podlahy

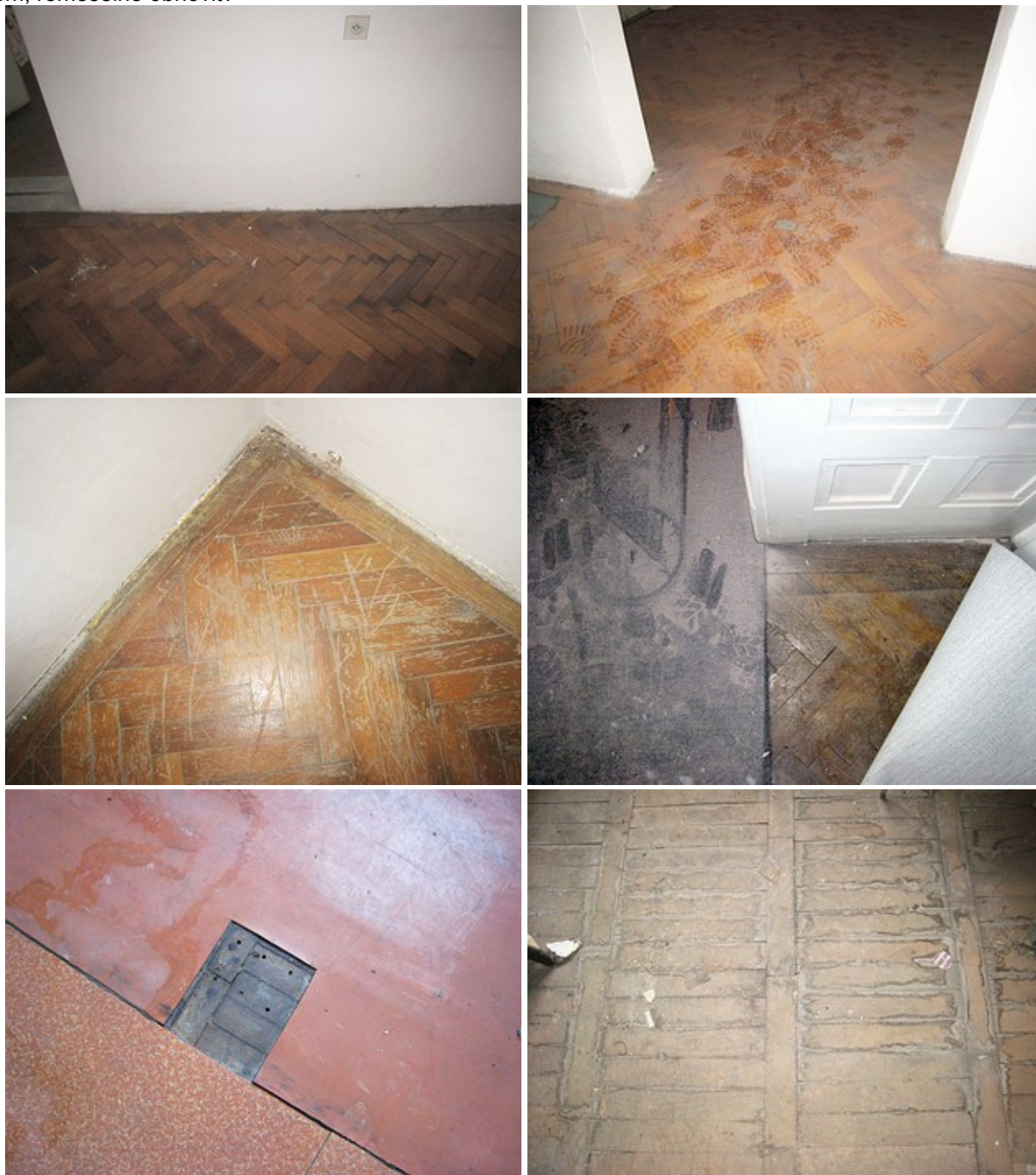
Situácia: miestnosti 1.-3.n.p., miestnosti uličných traktov hlavného objektu a chodbe býv.bytu na 1.n.p. a objekt telocvične, 4.n.p. (býv.archív).

Popis: pod mladšími podlahovými krytinami (lino, guma, koberec...) drevená parketová a vlysková podlaha uplatnená v priestoroch býv.bytu, učební, kancelárií, podkrovného archívu (schodisková veža) a telocvične (sekundárna).

Datovanie: 1910-1913, resp.prelom 40.-50.rokov 20.storočia (1947-1953).

Umelecko-historické vyhodnotenie: drevená podlaha korešponduje s architektonickým a slohovým charakterom, typologickým určením objektu a funkčnou náplňou relevantných priestorov (vzdelávanie, bývanie).

Spôsob pamiatkovej obnovy: drevená podlaha zachovať, očistiť, deštruované časti doplniť, opatriť ochranným náterom, remeselne obnoviť.

321 Fragmenty pôvodných výplní

Situácia: pri vstupe do podkrovia, južné krídlo.

Popis: fragmenty dverových krídiel pravdepodobne pôvodných výplní vstupných otvorov na schodisko do 1.n.p. z Legionárskej ulice, deliacich dverí v komunikačných chodbách, okenných výplní.

Datovanie: projekt 1909, realizácia 1910-1913.

Umelecko-historické vyhodnotenie: Členenie okenných a dverových krídiel je zhodné s pôvodným a korešponduje so secesným výrazom architektúry objektu.

Spôsob pamiatkovej obnovy: zachovať, očistiť, opatriť ochranným náterom a uplatniť pri výmene poškodených.

322 Drevené dekoratívne prvky krovu (drevený štít s okennými otvormi)

Situácia: Východné, severné a južné krídlo

Popis: krovová konštrukcia poskytuje celý diapazón formy zastrešenia: nad čelným krídlom manzardovú strechu s vikiermi (plná väzba s hrebeňovou stolicou s manzardovou doskou, stojatá stolica), valbové strechy nad južným a severným krídlom (stojatá stolica) a schodiskovým traktom (stojatá stolica) a sedlovú strechu so štítom nad objektom býv.telocvične (stojatá stolica?) a pultové strechy nad prístavbou k dvorovej fasáde severného krídla a samostatným objektom vo dvore a na novostavbe dielni. Krov je doplnený množstvom konštrukčných prvkov a detailov (drevený štít s okennými otvormi, vikiere, ukončenia trámov). Ukončenia drevených trámov krovovej konštrukcie sú dekoratívne tvarované v tvare ihlanu (hrebeňové stĺpiky), zalomeným výžľabkom (klieštiny). Použité sú čapované spoje a železné šróby. V prednej časti južného podkrovia sú zachované zvyšky horných častí drevených doskových deliacich stien. Všetky drevené časti krovu sú opatrené svetlobordovým krycím náterom. Súčasťou konštrukcie krovu je aj drevený vikier s piatimi otvormi v strednej osi manzardovej strechy.

Datovanie: 1910-1913, resp. prelom 40.-50.rokov 20.storočia (1947-1953).

Umelecko-historické vyhodnotenie: krov je pôvodný, z doby vzniku objektu, konštrukcia krovu určuje formu strechy a dopĺňa slohový výraz objektu a historický charakter strešnej krajiny historického jadra Žiliny.

Spôsob pamiatkovej obnovy: konštrukciu krovu zachovať, po vyhodnotení jeho stavebno-technického stavu opraviť a obnoviť podľa doporučení špecialistu. Zachovať architektonické detaily a prvky konštrukcie (ukončenia a záhlavia drevených trámov, drevený štít), prezentovať. Zachovať a obnoviť aj drevený vikier s valbovou strieškou ako súčasť manzardovej strechy.

401 Kovová mreža ohradného múrika parčíka

Situácia: po stranách nástupnej terasy, prepolie čelnej fasády.

Popis: nízka mreža kovového zábradlia osadená do kamenného betónového sokla ohradného múrika; pravidelný rytmus obdĺžnikových mrežových polí tvorených dvakrát polkruhovo zahnutým prútom na oboch koncoch zapusteným do kamenného sokla, v hornej časti prevlečený vodorovný prút s dvojicou vertikálnych stojok zapustených do sokla. Obdĺžnikové polia striedané deliacim stlačeným prútom štvorcového prierezu prevlečeným cez vodorovný prút obdĺžnikového poľa. Zábradlie v dolnej časti spájané dvojicou spojených vyžľabených kovových líšt pripojených k stojkám z oboch strán kovovými nitmi. Tieto líšty v niektorých úsekoch zábradlia chýbajú. Bližšie k budove začínajú zábradlia kovovým stĺpikom štvorcového prierezu s rímsovou hlavicom so zaobleným ihlanom na konkávne vyžľabenej podložke. Naň sa prehnutým stlačeným prútom napájajú polia mreže.

Datovanie: táto časť múrika je voči opornému múru sekundárna, realizovaná niekedy medzi rokmi 1913-1918.

Umelecko-historické vyhodnotenie: Členenie mreže zábradlia má zhodné dekoratívne motívy s výtvarnými prvkami objektu a korešponduje so secesným výrazom architektúry objektu, ktorý v jeho predpolí spoluvytvára.

Spôsob pamiatkovej obnovy: zabezpečiť zastavenie postupujúcej deštrukcie zábradlia, zachovať ho na pôvodnom mieste, po sanácii múrika ošetriť, očistiť, opraviť, deštruované resp. chýbajúce časti podľa zachovaných doplniť. Opatriť krycím tmavým ochranným náterom. Farebnosť preveriť reštaurátorským prieskumom.

402 Mreža svetlíka vstupu

Situácia: vo výreze vstupného otvoru, čelná fasáda.

Popis: vo svetlíku oddelenom dreveným priečnikom je osadená pôvodná mreža vo forme siete, pozostávajúcej zo 10x7 vzájomne prevlečených prútov kruhového prierezu, osadená do dreveného rámu zapusteného do ostenia. V prvom, treťom, štvrtom a šiestom rade zhora je v striedavom rytme vyplnené každé druhé oko siete zalomenou prúťovou volútou, spojenou na všetkých stranách v dotýčnici so sieťovým rastrom guľkou. (motív sa objavuje aj na zábradlí bočného schodiska, položka 403). Prekrýva hnedý krycí náter.

Datovanie: projekt 1909, realizácia 1910-1913.

Umelecko-historické vyhodnotenie: mreža ako výrazný výtvarný slohový prvok spoluvytvára secesný výraz architektúry objektu, ktorého je nedeliteľnou súčasťou. (reštaurátorským prieskumom potvrdená primárna okrová farebnosť, zhodná s primárnou farebnosťou omietok fasády).

Spôsob pamiatkovej obnovy: mrežu zachovať na pôvodnom mieste, ošetriť, očistiť, opraviť, obnoviť a prezentovať. Opatriť krycím tmavým ochranným náterom (oker) na základe celkového konceptu obnovy podľa Návrhu na reštaurovanie (D.Hagara, 2013).

403 Zábradlie bočného schodiska

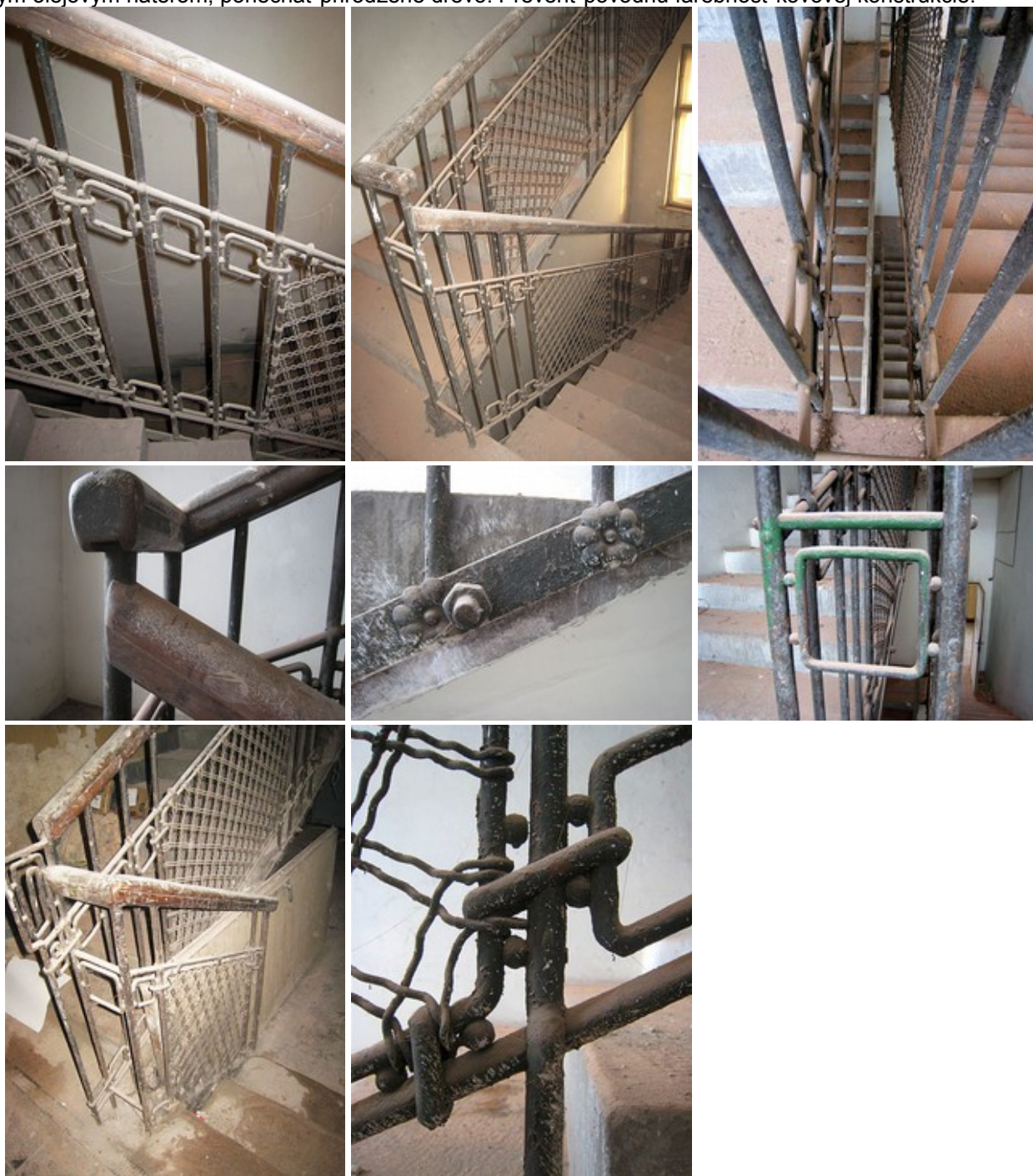
Situácia: zadné schodisko v južnom krídle.

Popis: dvojramenné konzolové kamenné schodisko so železným zábradlím a prerušovaným dreveným dubovým madlom. Zábradlie kotvené do čela stupňa kovovou skrutkou s podložkou. Plocha zábradlia z pravidelného rytmu striedajúcich sa kovových rámov vyplnených nakoso vyplietanou zvlnenou drôtenou sieťou pripevnenou ku kovovému rámu z kruhového prierezu, ktorý je tromi oválnymi prstencami pripevnený v dolnej a hornej časti o spojitý kovový prút kruhového prierezu prevlečenému cez zvislé stojky. V rohoch je v dotyku rámu sieťky s kovovým prútom štvorica kovových guľôčok (motív sa objavuje aj na mreži svetlíka hlavného vstupu). Sieťované polia strieda štvorica kovových prútov kruhového prierezu v hornej časti zapustená do dreveného madla, v dolnej časti kotvená nitmi v tvare rozetiek. V dolnej a hornej časti sú medzi prútmi prostredníctvom dvojice guľôčok uchytené 3 štvorcové polia prútu kruhového prierezu. Zhodný motív spája aj koncové prúty zábradlia na podestách.

Datovanie: projekt 1909, realizácia 1910-1913.

Umelecko-historické vyhodnotenie: mreža zábradlia schodiska ako výrazný výtvarný slohový prvok spoluvytvára secesný výraz architektúry objektu, ktorého je nedeliteľnou súčasťou. Niektoré detaily pôvodného návrhu vykazujú pragmatické riešenia a hrubým zásahom znižujú umeleckoremeselnú a estetickú hodnotu schodiska (prerušenie dreveného madla, kotvenie konštrukcie skrutkami). Pod mladšími nátermi (čierny, zelený) presvitá okrovo hnedý.

Spôsob pamiatkovej obnovy: ako súčasť pôvodnej výbavy budovy zachovať na pôvodnom mieste, ošetriť, obnoviť, chýbajúce časti doplniť, opatriť náterom pôvodnej farebnosti (okrová?), Madlo očistiť, ošetriť, opatriť ľanovým olejovým náterom, ponechať prirodzené drevo. Preveriť pôvodnú farebnosť kovovej konštrukcie.

404 Mreža osvetľovacieho otvoru schodiska

Situácia: na medzi podestách hlavného schodiska, severné uličné krídlo.

Popis: kovová mreža vo výklenku severnej obvodovej steny hlavného schodiska. Pozostáva z pravidelného rytmu vertikálnych kovových prútov štvorcového prierezu privarených k dolnej a hornej obvodovej lište kovového rámu, lemujúceho ostenie otvoru. K prútom sú prostredníctvom kovových nitov z prednej a zadnej pohľadovej strany pripevnené 3 horizontálne kovové lišty. Vrchná, osadená v mieste zalomenia ostenia otvoru, dolné dve sú združené. Medzi vrchnou a najspodnejšou z vodorovných lišt je rytmus vertikálnych prútov štvorcového prierezu dvojnásobne zhustený. Zachované mreže sú pretreté čiernym a svetlým krémovým náterom, pod čiernym náterom sú zachované zvyšky staršieho okrového náteru.

Datovanie: projekt 1909, realizácia 1910-1913.

Umelecko-historické vyhodnotenie: mreža zábradlia výklenku medzi podesty schodiska ako výrazný výtvarný slohový prvok spoluvytvára secesný výraz architektúry objektu, ktorého je nedeliteľnou súčasťou. Racionálny geometrizujúci motív sa opakuje aj na iných prvkoch v objekte.

Spôsob pamiatkovej obnovy: ako súčasť pôvodnej výbavy budovy zachovať na pôvodnom mieste, ošetriť, obnoviť, chýbajúce časti doplniť, opatriť krycím náterom pôvodnej farebnosti (okrová?). Preveriť pôvodnú farebnosť kovovej konštrukcie. Pregliejkový kryt odstrániť, obnoviť priehľadnosť konštrukcie.

405 Mriežka vetracieho otvoru

Situácia: v dvojiciach v miestnosti uličných traktov 1.p.p.-3.n.p.

Popis: sústava dvojice kovová výplňová mriežka vetracieho otvoru obdĺžnikového výrezu vykurovacieho systému z obdobia vzniku objektu riešená dekoratívne z vonkajšej strany uplatnením secesnej florálnej ornamentiky, z vnútornej strany s posuvným sklopným žalúziovým kovovým mechanizmom (3 kovové doštičky). Niektoré mriežky si zachovali aj pôvodné madlo vetracieho mechanizmu s očkom, cez ktorý je uchytaná kovová retiazka s kovovým prstencom na konci. Mriežky z pohľadovej strany opatrené bielym svetlým olejovým náterom (slonová kosť).

Datovanie: projekt 1909, realizácia 1910-1913.

Umelecko-historické vyhodnotenie: zachovaná súčasť pôvodnej technickej infraštruktúry, riešená aj s ohľadom na estetické požiadavky výrazu interiéru. Hodnotný technický aj výtvarný detail korešpondujúci so secesným slohovým výrazom architektúry.

Spôsob pamiatkovej obnovy: výplne zachovať v pôvodnej situácii, opraviť, chýbajúce časti doplniť podľa zachovaného vzoru, prezentovať ako hodnotný dokument dobovej technickej infraštruktúry. Opatriť tmavým matným náterom. Preveriť pôvodnú farebnosť. Vetracie otvory možnosť využiť zakrytie nutnej na inštalácie TZB, opraviť.

406 Výplň otvorov komínových prieduchov

Situácia: v komunikačných miestnostiach uličných traktov v miestach komínových prieduchov, 1.p.p.-1.np-3.n.p.

Popis: jednoduché jednokrídlové plné kovové dvierka, vyplňujúce čistiace otvory komínových prieduchov, osadené v kovových rámoch prostredníctvom dvojice privarených závesov. Rameno závesu na ploche krídla má po stranách štvrtoblúčikové výžlabky. Výplň je perforovaná otvorom – kľúčovou dierkou, lemovanou prstencovým štítkom.

Datovanie: projekt 1909, realizácia 1910-1913.

Umelecko-historické vyhodnotenie: pozoruhodný detail pôvodného vykurovacieho systému z obdobia vzniku budovy školy.

Spôsob pamiatkovej obnovy: zachovať, očistiť, obnoviť, opatriť krycím náterom (korešpondujúcim s farebnosťou omietky). Prezentovať.

407 Plechová výplň vstupu do podkrovia

Situácia: na podeste schodiska, 4.n.p.

Popis: jednokrídlová kovová plechová výplň vstupu do podkrovia, zavesená na kovový rám lemujúci pravouhlý otvor prostredníctvom trojice lištových závesov. Závesy majú formu ukončenia zhodnú v podobe postranného vyrezania v tvare štvrtkruhu so závesmi obslužných kovových dvierok otvorov komínových prieduchov (položka č.406). Z vnútornej strany plochu krídla prekrýva dvojica diagonálne prekrížených kovových lišt. Zachovaný pôvodný krabicový zámok, z pohľadovej strany štítok so zaveseným krytom kľúčovej dierky a pôvodným kľúčom. Pod mladším bordovým náterom presvitá sýty okrový a svetlosivý náter.

Datovanie: projekt 1909, realizácia 1910-1913.

Umelecko-historické vyhodnotenie: jednoduchá výplň s drobným detailom korešponduje so slohovým charakterom objektu školy, pozoruhodný detail z obdobia vzniku budovy školy.

Spôsob pamiatkovej obnovy: zachovať v pôvodnej situácii, očistiť, opraviť, obnoviť, opatriť krycím náterom. Detto detaily výplne. Farebnosť preveriť. Prezentovať.

408 Pletivo prieduchov komínových telies

Situácia: v podkroví v celom rozsahu.

Popis: pravouhlý obdĺžnikový výrez otvoru komínového prieduchu je vyplnený rámom s prevliekanou drôtenou sieťou. Detail súvisí s položkami č.405, 406, 103.

Datovanie: projekt 1909, realizácia 1910-1913.

Umelecko-historické vyhodnotenie: technický detail z doby vzniku objektu.

Spôsob pamiatkovej obnovy: zachovať, očistiť, obnoviť, opatriť krycím náterom, prezentovať.

409 Klampiarske detaily dekoratívne strešné prvky

Situácia: na manzardových strechách čelného krídla a altánku / kaplnky.

Popis: po stranách hrebeňa manzardovej strechy nad čelným krídlom sú osadené plechové dekoratívne plechové vázy; na špici ihlancových striech murovaných štítov čelnej fasády cibóriá ukončené guľou. Súčasťou kolekcie pôvodných klampiarskych prvkov sú plechové detaily manzardovej strechy altánku / kaplnky (4 plechové „neobarokové“ vikiere, plechové cibórium s guľou na špici manzardovej strechy, odkvapová plechová rúra s držiakmi). Ku kolekcií možno zaradiť aj časť plechových zberných nádržiek pri korune muriva hlavného objektu. Nádržka strechy krovu kaplnky je pravdepodobne sekundárna. Pôvodné klampiarske prvky boli väčšinou vymenené v rámci mladších úprav po 2.svetovej vojne.

Datovanie: projekt 1909, realizácia 1910-1913; po roku 1946-47.

Umelecko-historické vyhodnotenie: štýlové dekoratívne prvky strechy - hojne rozšírené pseudohistorické doplnky na strechách na prelome 19.a 20.storočia (viď susedný Rosenfeldov palác), ktoré dotvárajú slohový charakter objektu a jeho okolitej zástavby.

Spôsob pamiatkovej obnovy: zachovať, opraviť, umelecko-remeselne obnoviť, chýbajúce časti doplniť, opatriť ochranným náterom, konzervovať. Počas stavebnej obnovy zabezpečiť ochranu prvkov pred deštrukciou.

500 Keramické prvky

501 Keramická kachlová pec so sporákom

Situácia: na 1.n.p. južného uličného krídla, v kúte m.č.1.46.

Popis: murovaný sporák s pecou na pevné palivo, obložený bielym keramickým obkladom.

Datovanie: projekt 1909, realizácia 1910-1913.

Umelecko-historické vyhodnotenie: technický úžitkový detail z doby vzniku objektu, súkromné priestory býv.bytu.

Spôsob pamiatkovej obnovy: možnosť zachovať a obnoviť, možnosť funkčne oživiť (nezávislosť na vonkajších dodávkach energie), potom opraviť, remeselne obnoviť a prezentovať.

502 Keramická kachlová pec

Situácia: južné krídlo, 1.n.p., m.č.1.44; 1.p.p. severného krídla: m.č.0.11, 0.09, 0.03.

Popis: murovaná keramická akumulčná kachlová pec so soklom, v kúte m.č.1.44 býv.bytu, kachlice tmavohnedé.

Datovanie: 1913-1930 (kachlová pec v m.č.1.44), 50.roky - pece v 1.p.p.

Umelecko-historické vyhodnotenie: štandardný technický úžitkový prvok, dokladajúci pôvodný spôsob vykurovania s pridanou estetickou hodnotou. Možnosť použiť ako vzor.

Spôsob pamiatkovej obnovy: zachovať, opraviť a doplniť deštruované časti, remeselne obnoviť, oživiť funkciu.

503 Keramický obklad sokla bočného schodiska

Situácia: schodisko v južnom krídle.

Popis: keramický obklad schodiskových stupňov zo štvorcových glazovaných dlaždíc modrosivej farby.

Datovanie: projekt 1909, realizácia 1910-1913.

Umelecko-historické vyhodnotenie: drobný detail, korešpondujúci so secesným výrazom objektu (keramické obklady – obľúbené médium v secesii).

Spôsob pamiatkovej obnovy: zachovať, opraviť, chýbajúce dlaždice doplniť v zhodnej farebnosti. Využiť ako vzor.

504 Kameninová dlažba

Situácia: komunikačné chodby 1.p.p., 1.-4.n.p., podesty schodiska.

Popis: keramická kameninová dlažba zo štvorcových dlaždíc štrukturovaného povrchu s dekoratívnym motívom osemuholníka béžovej farby, zvyšné rožné trojuholníkové plochy štvorca majú čiernu monochrómiu. Dlaždice vytvárajú kobercový vzor s bordúrou – pravidelný raster dlaždíc lemuje pás dlaždíc s motívom štyroch čiernych rovnobežných pásov, pričom plochu medzi strednými dvomi vyplňa trojica nakoso postavených štvorcov. Dlažba je dodatočne upravovaná miestami terazzovými dlaždicami.

Datovanie: projekt 1909, realizácia 1910-1913.

Umelecko-historické vyhodnotenie: dekoratívny stavebný detail korešpondujúci so secesným výrazom objektu.

Spôsob pamiatkovej obnovy: dlažbu zachovať v pôvodnej situácii, očistiť, vyspraviť, opraviť, deštruované časti doplniť, resp. vymeniť s dlaždicami zhodnej farebnosti a ornamentálneho rastra. Prezentať.

505 Dlažba podkrovia

Situácia: v celom rozsahu podkrovia hlavnej budovy.

Popis: v podkroví zachovaná dlažba z pálenej neglazovanej tehly, kladenej na kant. Miestami deštruovaná, rozpadáva sa, špinavá.

Datovanie: projekt 1909, realizácia 1910-1913.

Umelecko-historické vyhodnotenie: tradičná dlažba v podkroví korešponduje s historickým charakterom objektu.

Spôsob pamiatkovej obnovy: dlažbu zachovať, opraviť a obnoviť deštruované časti.

9. Požiadavky na vypracovanie ďalších špecializovaných výskumov

Treba doplniť zameranie skutkového stavu podkrovia. Predmetný pamiatkový výskum sa zameriaval hlavne na zistenie pôvodnej dispozície, charakteru budovy z roku 1913 a identifikáciu rozsahu mladších stavebných zásahov do budovy v priebehu 20.storočia a inventarizáciu prvkov, ktoré na základe obhliadky možno kvalifikovať z pamiatkového hľadiska ako hodnotné a tým aj hodné ochrany. Zistenia vizuálneho výskumu týkajúce sa farebnosti fasády a pamiatkovo hodnotných priestorov interiéru z nálezových situácií (vyznačené vo výkresoch) je treba ešte spresniť reštaurátorským prieskumom. V prípade výtvarných prvkov, ktoré sú súčasťou architektúry (štuková výzdoba, farebnosť interiérových omietok vybraných priestorov, kamenné články, výtvarné diela) bude treba realizovať reštaurátorský prieskum, ktorý určí mieru zachovania, spôsob pamiatkovej obnovy a technologické postupy rekonštrukcie. Bude treba pokračovať v archívnom výskume pri pátraní po historickej fotografickej dokumentácii, ktorá zachycuje najmä interiéry budovy, plánovej dokumentácie z mladších stavebných úprav realizovaných v priebehu 20.storočia, ktorá by mohla spresniť ďalšie detaily v súvislosti s pôvodnou podobou pamiatky.

Zhrnutie: je nutné doplniť zameranie skutkového stavu (objekty na pozemku, pôdorys podkrovia hlavného objektu a krídla s telocvičňou); posudok stavebno-technického stavu – vlhkosť, statika; reštaurátorský prieskum vybraných interiérových priestorov; reštaurátorský prieskum fasád; prehĺbiť archívny výskum k dejinám stavebného vývoja a k dejinám pôsobenia školy (významné osobnosti).

10. Podklady, pramene a literatúra

Podklady

Žilina, budova Žilinskej univerzity, býv. reálneho gymnázia. Zameranie skutkového stavu. Mierka 1:100. Vyhotožil: Ing.arch. Zuzana Grúňová. Žilinská univerzita, Žilina, nedat.

HAGARA, Dušan: Návrh na reštaurovanie. Kamenný portál na hlavnej fasáde školy. (Bývalé reálne gymnázium, Žilinská univerzita). Žilina 2013.

Pramene

Štátny archív Bytča, pobočka Žilina; Žiadosť o stavebné povolenie, plánová dokumentácia A Zsolnai Állami Főreáliskola, január 1910.

Magyar Országos Levéltár, oddelenie dokumentácií „T“, Zbierka plánov zo 17.-20.storočia, pododdelenie T13 Tervek a Vallás- és Közoktatásügyi Minisztérium anyagából, č.38 Orth Ambrus és Somló Emil: A Zsolnai / Trencsén m. / áll. főreáliskola tervei 1909.

Magyar Építőművészet 1913. (XI. évfolyam) 8. szám.

Magyar Építőművészet 1915. (XIII. évfolyam) 3-4. szám.

Magyar Pályázatok 1904 / 05. (II. évfolyam) 10. szám.

Képviselőházi irományok, 1910. XX. kötet, 581-589. szám.

A Zsolnai M.Kir. Állami Főreáliskola Értesítője 1914-15.

Ročné a výročné správy:

A Zsolnai állami főreáliskola értesítője 1908/1909-1910/1911 a 1914/1915-1915/1916.

Československá štátna reálka J. Palárika v Žiline. Ročná správa 1918-1919. Zostavil: Anton Mišík, Žilina 1919, s.12-13.

Československá štátna reálka J. Palárika v Žiline. Ročná správa 1927-1928, s.4-5.

Štátne slovenské gymnázium. Ročenka 1939-1940, 1942-1943, s.9.

Štátne gymnázium v Žiline. XXVI. Výročná správa školský rok 1945-46, s.5.

Štátne gymnázium v Žiline. XXVII. Výročná správa školský rok 1946-47, Slovenská kníhtlačiareň Žilina, s.5-6.

Štátne gymnázium v Žiline. XXVIII. Výročná správa štátneho gymnázia v Žiline za školský rok 1947-1948, s.10.

Jedenáštočná stredná škola v Žiline. Jubilejná výročná zpráva 1945-1960.

Výročná zpráva jedenáštočnej strednej školy v Žiline, ulica Marxa-Engelsa za školský rok 1956-57.

PITOŇÁKOVÁ, S.: Korene Žilinskej univerzity siahajú do Prahy. In: Spravodajca Žilinskej univerzity v Žiline, 1/1913, s.5.

Literatúra

BRÓDY-MARÓTI, D.: Apámról, Maróti Gézaról, M.Ép., 1987.

DÉRY, A. – MERÉNYI, F.: Magyar Építészet 1867-1945. Urbino 2000.

DULA, M. – MORAVČÍKOVÁ, H.: Architektúra Slovenska v 20.storočí. Bratislava 2002, s.310.

GRÚŇOVÁ, Zuzana: Secesná budova „A“ Žilinskej univerzity. In: Stavebné a environmentálne inžinierstvo, roč.8, 2012, č.1, s.44-56. ISSN 1336-5835.

KUSÝ, M.: Architektúra na Slovensku 1848-1918. Bratislava 1995.

LUKÁČOVÁ, E.: Vývoj architektúry v rokoch 1770-1918 na Slovensku, Bratislava 1992.

LUKÁČOVÁ, L. – POHANIČOVÁ, J.: Rozmanité 19.storočie. Perfekt Bratislava, 2008, s.200, 203, 206-209.

MAYEROVÁ, Innet: História a architektúra vyšších dievčenských škôl v Hornom Uhorsku. ARS 30, 1997, č.1-3 (Trenčín, 1906, Ambrus Orth – Emil Somló).

MRVA, M. a kol.: Žilina na starých pohľadniciach. Dajama Bratislava: 2008, s.53.

GERLE, J. – KOVÁCS, A. – MAKOVECZ, I.: A századforduló Magyar építésze. Békecsaba 1990. (s.12).

GERLE, J.: Maróti Géze, M.Ép., 1983.

GERLE, J.: Hungarian Architecture from 1900 to 1918. In: Wiebenson, D. – Sisa, J.: The Architecture of Historic Hungary. Cambridge, Massachusetts-London, England, The MIT Press.

GROMA, Patrik: Uhorská kráľovská štátna hlavná reálna škola. Zdroj: <http://www.niejenamtolahostajne.sk/index.php?page=s06&go=34&PHPSESSID=7ae1563fbe2f5e9e85bbb043dd0e0558> citované 10.2.2014.

JURECKÝ, M. – OKÁNIKOVÁ, M. – ŠIMKO, P.: Žilinská akadémia. In: Kol.autorov: Žilina, príbehy jedného mesta. Mesto Žilina: 2012, s.28-41.

Kol. autorov: Kalendárium výročí osobností okresu Žilina a Bytča v roku 2014. Krajská knižnica v Žiline. Heslo G.A. Obendorf, s.3-4.

KINCHIN, Juliet: Caught in the Ferris-wheel of History: Trianon Memorials in Hungary. In: Matthew Rampley (ed.): Heritage, Ideology and Identity in Central and Eastern Europe. Contested Pasts, Contested Presents, International Centre For Cultural & Heritage Studies. Newcastle University, 2012. The Boydell Press, Woodbridge, 2012, s.29.

MERÉNYI, F.: A Magyar Építészet 1867-1967. Budapest 1970.

MORAVÁNSZKY, A.: Competing visions: aesthetic invention and social imagination in Central European Architecture, 1867-1918. Cambridge, Mass.; London: MIT Press.

PFLIEGEL, Miroslav – KRUŠINSKÝ, Gustáv: Premeny Žiliny. Martin 1990.

Slovenský biografiacký slovník M-Q, Zv.IV., Martin: Matica slovenská, 1990, s.315.

ŠIMKO, Peter: Zoznámte sa s mestom. Knižné centrum, Žilina 2006.

ŠTANSKÝ, Peter: Žilina v roku 1913. In: Žilinský večerník, s.6.

VALACHOVÁ, M.: Slovník maliarov a sochárov okresu Žilina. Žilina: Okresná knižnica Žilina, 1995, s.78.

Vlastivedné zborníky Považia. Považské múzeum v Žiline 1958-2006.

VLKOLAČEK, M.: Spomienky prof. M. Vlkolačka na žilinskú reálku. In: Žilíneček č.6, 1992, s.16.

Internet

<https://www.uniza.sk/menu/inc.php?id=9>

Magyar építőművészet: Ort Ambrus:
<http://vpublic.omikk.bme.hu/epmuv/index.php?page=person&id=14174>

Magyar építőművészet: Somló Emil:
<http://vpublic.omikk.bme.hu/epmuv/index.php?page=person&id=14175>

Zsolnai állami főreáliskola, obrázky, 1913:
<http://vpublic.omikk.bme.hu/epmuv/index.php?page=article&id=15154>

Magyar életrajzi Lexikon 1000-1990. Heslo: Orth, Ambrus:
<http://mek.oszk.hu/00300/00355/html/index.html>

Poštový úrad, Šoproň, 1911-1913, plány a historické fotografie:
<http://vpublic.omikk.bme.hu/epmuv/index.php?page=article&id=14171#pics>

Trenčín, Vyššia dievčenská škola (1904-1906):
<http://vpublic.omikk.bme.hu/epmuv/index.php?page=article&id=14726>

Szentgyörgy Miklós, Gymnázium Ernesta Salamona, Sedmohradsko:
<http://lexikon.adatbank.ro/muemlek.php?id=300>.

Szeged, Uhorská kráľovská vyššia obchodná škola:
<http://egykor.hu/szeged/96>

Užhorod, dievčenská škola (Áll.polgári leányiiskola) okolo 1908-1913:
http://muzeumantikvarium.hu/item/4e76d94472fefb0ef73af488e82d6f4e?set_currency=EUR

Győr, Kazinczy gymnázium (1908, realizácia 1913):
http://www.kazinczy.gyor.hu/web/index.php?option=com_content&view=article&id=8&Itemid=20

Kolégium sv.Imricha, Budapešť, 1906 – neobarokový štýl, nerealizované:
<http://vpublic.omikk.bme.hu/epmuv/index.php?page=cut&id=8929>

<http://www.arvha.org/sitescd/culture2000/SK/cult2000/haut0000000006648DD3.htm>

<http://www.niejenamtolahostajne.sk/index.php?page=s06&go=34&PHPSESSID=7ae1563fbe2f5e9e85bbb043dd0e0558>
stiahnuté 10.02.2014.

<http://www.arvha.org/sitescd/culture2000/SK/cult2000/haut0000000006648DD3.htm>
citované 15.4.2014.

Kalendárium 2014, s.3-4.:
www.krajskajniznicazilina.sk/downloads/kalendarium2014text.pdf
citované 12.6.2014.